

Katonai Jogi és Hadijogi Szemle

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság Tudományos Folyóirata

Szerkesztői előszó

Amberg Erzsébet

Az ultima ratio elve a katonai büntetőjogban

Madai Sándor

*A kötelességszegés szolgálatban
bűncselekményének alapkérdése*

Görbe Boldizsár

Az előjárónak mindent szabad?

Gaál János

*Speciális beosztások és szolgálati feladatok a
középkori magyar seregekben*

Belovai Henriette

Egy emlékkötet margójára

Almási Ferenc

*Négy évtized nőként a katonai igazságügy és
tudomány szolgálatában*

11. évfolyam (2023.) 1. szám

Főszerkesztő

Dr. habil. Hautzinger Zoltán PhD. r. ezredes

Társzerkesztők

Dr. Csiha Gábor alezredes
Dr. Farkas Ádám PhD. őrnagy
Dr. Kelemen Roland PhD.

Felelős kiadó

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság
1055 Budapest, Markó u. 27.

A kiadó képviselője

Dr. Kádár Pál PhD. dandártábornok

Megjelenik

Elektronikusan 3 havonta
és évközi különszámokkal

Közzététel helye

www.hadijog.hu

ISSN

2064-4558

A borítót tervezte:

Dr. Czebe András (czprod.co@gmail.com)

A tanulmányokban foglaltak kizárólag a szerzők szakmai álláspontját tükrözik és azok nem azonosíthatók sem a szerkesztők, sem a kiadók állásfoglalásaként.

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

Tartalom

Szerkesztői előszó 3

TANULMÁNYOK

Amberg Erzsébet 5
Az ultima ratio elve a katonai büntetőjogban

Madai Sándor 29
*A kötelességzegés szolgálatban bűncselekményének
alapkérdése*

Görbe Boldizsár 46
Egy eljárónak mindent szabad?

MŰHELY

Gaál János 82
*Speciális beosztások és szolgálati feladatok a középkori
magyar seregekben*

FÓRUM

Belovai Henriette 113
Egy emlékkötet margójára

Almási Ferenc 117
*Négy évtized nőként a katonai igazságügy és
tudomány szolgálatában*

A lapszám szerzői 135

Szerzői útmutató 136

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasóink!

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Szemle idei első – tematikusnak szánt – száma megújult belbecssel, tipográfiával a katonai büntető jog és jogtörténet lapjairól vonultat fel tanulmányokat az ezen jogterület felé érdeklődéssel forduló olvasóközönség elé. A kiadványt színesíti a periodikát közreadó szakmai egyesület alapító elnökének, dr. Kovács Tamás altábornagynak a katonajogász, ügyészi és tudományos tanácsadói működéséről megemlékező kötet recenziója és a magyar katonai igazságszolgáltatás első női katonai ügyészenek pályafutását ismertető közlemény is.

A szerkesztők

A katonai ügyészek hivatásrendi napján, 2023. július 8-án.

TANULMÁNYOK

Amberg Erzsébet

Az ultima ratio elve a katonai büntetőjogban

Bevezetés

A katonai minőséghez fokozottabb rendtartást, fegyelmet, illetve felelősséget társítunk – akár civilként is –, amelynek megkövetelésére több hazai jogi megoldás ismert a magyar társadalom szerveződésétől kezdve.¹ A katonák felelősségének rendszere számos szempontból megközelíthető, megvizsgálható, így a magatartás-irányítás lehetséges módjai irányából, magának a jogi felelősségnek a szemszögéből, azon belül a büntetőjog, illetve a katonai büntetőjog társadalmi rendeltetése szempontjából, a katona fogalmán keresztül, egészen az egyes konkrét, katonai felelősséget megalapozó bűncselekményekig.

A tanulmány az ultima ratio elvének a katonai büntetőjogban való értelmezési lehetőségeit törekszik feltárni, amihez három irányból közelít: bemutatja az említett elv magyarázatát és jelentőségét a katonai büntetőjog hatókörének és sajátos alapelveinek ismertetése mellett, majd a katonák fegyelmi felelősségével összefüggő alapkérdéseken át jut el fő kérdésköréhez: *miképpen értendő és mennyiben érvényesül az ultima ratio elve a katonai büntetőjogban.*

¹ Lásd bővebben: HAUTZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszere, a katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai*, PhD értekezés, 2010. 158–192. o.

Büntetőjog a katonai normasértések kezelésében

Az ultima ratio elve a büntetőjogban

A latin eredetű *ultima ratio (regum)* kifejezés a középkorban katonai összefüggésben vált ismertté, kifejezve, hogy bizonyos, jelentős károk okozására alkalmas eszközöket, lépéseket, mint például a háború, csak végső megoldásként használjunk, alkalmazásuktól azonban adott helyzetekben nem lehet eltekinteni. Az *ultima ratio* mára alapvető politikai-jogi koncepcióvá vált, a büntető jogtudomány számos hazai művelője – hangsúlyosabban az 1990-es évektől – a büntetőjogra irányadó követelményként vagy alapelveként fogalmazza meg, amely kifejezi, hogy *a büntetőjognak a legvégső eszköznek kell lennie a jogtárgyak védelmében.*²

A büntetőjogot további alapelvek is vezérlik, amelyek egyike a Büntető Törvénykönyvben is rögzített törvényesség elve, emellett az alkotmánybírói gyakorlat, illetve a szakirodalom egyéb irányadó követelményeket fogalmaz meg a jogággal szemben részlegesen eltérő hangsúllyal, illetve megfogalmazásban. Ilyenek a jogállamiság elve, a humanitás (humanizmus) elve, a társadalom védelmének elve, a bűnfelelősség elve, a büntetőjogi felelősség differenciálásának elve, a proporcionalitás (tettarányosság), másutt az arányosság elve néhol a szükségesség elvével kiegészülve, a korlátlan büntetőjogi beavatkozás tilalmának elve,

² AMBERG Erzsébet: *A büntetőjogi felelősség helye és ultima ratio szerepe a felelősségi alakzatok rendszerében*, PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája, 2020. (<https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23695/amberg-erzsebet-phd-2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 5. o.)

a kétszeres értékelés tilalmának elve, illetve a visszaható hatály tilalmának elve.³

Visszatérve az ultima ratio elvére, ez a követelmény az *állam büntetőhatalmával (ius puniendi) összefüggésben értelmezhető*, amely magába foglalja a jogalkotó azon kompetenciáját, hogy kiválassa a jogi védelemben részesítendő a társadalmi értékeket, megválassza a jogrenden belül a jogi felelősség típusát, definiálja a kérdéses jelenséget annak szankciójával egyetemben, valamint megállapítsa a felelősséget és végrehajtsa a szankciót.⁴

Az állami büntetőhatalom vonatkozásban az ultima ratio elve szűkebb értelemben azt az üzenetet közvetíti, hogy a büntetőjognak a társadalmi rend alapértékeinek, illetve az alkotmányos értékeknek a védelmére, ebben a körben is az értékek különösen súlyos sérelmével járó helyzetekre kell szorítkoznia, amennyiben azt a tanúsított magatartás súlyossága és a társadalomban keletkezett kár azt elengedhetlenné teszi. Párhuzamosan figyelembe veendő az adott társadalmi cél elérésére alkalmas legenyhébb alapjogkorlátozást eredményező eszköz alkalmazásának követelménye, amely alapján a büntetőjogi védelem megteremtésére akkor kerülhet sor, ha más jogági eszközök nem alkalmasak az adott konfliktus kezelésére. A büntetőjog tehát csak a legsúlyosabb jogsértésekkel szemben legutolsó eszközként legitim a társadalmi kontrolleszközök rendszerében, ugyanis a bűncselekmények körének korlátlan bővítése, a csekély súlyú cselekmények kriminalizálása a büntetőjogi szabályozás elértéktelenítéséhez vezethet. A koncepció tágabb értelemben a büntetőjogi felelősség-

³ Lásd bővebben: AMBERG Erzsébet: Konzsonancia a büntetőjog alapelveinek rendszerében, In: MADAI Sándor – PALLAGI Anikó – POLT, Péter (szerk.): *Sic itur ad astra: Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére*, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 47–53. o.

⁴ Lásd bővebben: KARSAI Krisztina: *Az alapelvek rendszere az európai büntetőjogban*, MTA doktori értekezés, Szeged, 2015. 14. o.

rendszeren belül rendelkezésre álló legenyhébb eszköz alkalmazására irányuló felhívásként azonosítható.⁵ Az ultima ratio elve egyike a büntetőjog, illetve az állami büntető hatalom behatárolására irányuló princípiumoknak.⁶ A büntetőhatalmi beavatkozás ultima ratio jellegét vizsgáló kutatásokban ennek a koncepciónak egy relatív, bűncselekményi területekhez igazodó karaktere emelkedik ki, amely jelenségspecifikus racionalitásokra támaszkodó kriminalizáció iránti igényre utal.⁷

A (büntető)jogon kívüli kontrolleszközök jelentősége

A normakonform emberi viselkedést számos objektív magatartás-irányítási rendszer biztosítja, amelyek biztosítják egyúttal a politikai, erkölcsi, vallási, kontra-, és szubkulturális, illetőleg jogi felelősség lehetőségét a normasértésekkel szemben.⁸ A jogi felelősség-konstrukciók kezdetben akaratóban kevésbé befolyásolható emberképre épültek,⁹ később az a felvetés honosodott meg a jogtudományban, hogy az ember szabálykövető, racionális döntéshozó,

⁵ Hasonlóan: FÖLDVÁRI József: *Magyar büntetőjog általános rész*, Osiris kiadó, Budapest, 1997. 36–37. o.; NAGY Ferenc – TOKAJI Géza: *A magyar büntetőjog általános része*, Korona kiadó, Budapest, 1998. 16–18.; BÁRD Károly et al.: *Büntetőjog Általános rész*. KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2002. 25., 29. o.; BELOVICS Ervin: *Büntetőjog 1. Általános rész*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018. 77–78. o.

⁶ NAGY Ferenc: Az állami büntetőhatalom korlátozása ellen ható tendenciák a büntetőjogban, *Állam- és Jogtudomány*, 2018. 59/1. 78. o.

⁷ AMBERG: i. m. 55. o.

⁸ Lásd bővebben: BIHARI Mihály (1980): A felelősség jogelméleti kérdései, In: ASZTALOS László – GÖNCZÖL Katalin (szerk.): *Felelősség és szankció a jogban*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 51–52.

⁹ V. ö. SZILÁGYI Péter: A jogi felelősség fogalma és alapjai, *Jogtudományi Közlöny*, 1974/6. 292. o., idézi: BLASKÓ Béla: *Magyar Büntetőjog Általános Rész*, Tankönyv, Hatodik, átdolgozott és bővített kiadás, Rejtjel kiadó, Budapest – Debrecen, 2016. 90. o.

*aki tanulással, illetőleg szankciók alapján jogkövetésre bírhatók.*¹⁰ A jogi felelősség válfajai jogterületi, és jogági tagozódásuk mentén ugyan *elkülönülnek*, egyúttal *összekapcsolódnak* közös fogalmi elemeik – absztrakt megközelítésben a társadalomra veszélyes magatartás, a felróhatóság és a represszív szankció – által, amelyek lehetővé teszik a jogági felelőségek munkamegosztását, összekapcsolását, együtthatását.¹¹ Ekként a büntetőjogi felelősség szükségképpen együtt hat a szabálysértési, az ágazati közigazgatási jogi, a munkajogi vagy a polgári jogi felelősséggel.

Evidenciában tartandó a fentiek mellett, hogy az *emberi viselkedést a racionalitáson kívüli tényezők is befolyásolják*, mint például a tradíciók vagy az érzelmek,¹² belátható, hogy a viselkedés (azonnali) megváltozása egy jogi norma alapján nem elvárható, így bizonyos normasértésekkel szemben – tipikusan ilyenek például az indulatból fakadó cselekedetek – *a jogi tilalomnál eredményesebbek lehetnek a megelőzés* szituatív,¹³ jelenségspecifikus,¹⁴ illetőleg a büntetőpolitikai és a szociálpolitikai területek szoros együttműködésén alapuló *formái*.¹⁵

A fenti tényezőket a katonai büntetőjog egészére vetítve felvethető a kérdés, hogy a hatálya alá tartozó sajátos társadalmi

¹⁰ V. ö. NAGY Marianna: A jogi felelősség kihívásai a 21. században, *Magyar Tudomány*, 2019. 180/7. 1054–1063. o.

¹¹ EÖRSI Gyula: A felelősség jogágazati variációiról, *Jogtudományi Közöny*, 1978/1. 6. o.

¹² NAGY: i. m. 1057–1061. o.

¹³ U. o. 1062–1063. o.

¹⁴ V. ö. RAIMO LAHTI: Towards a Rational and Humane Criminal Policy? Trends in Scandinavian Penal Thinking. Abstract, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 2020. 1:2. 10.1080/140438500300076135

¹⁵ V. ö. HANS BOUTELLIER: The Convergence of Social Policy and Criminal Justice. Abstract, *European Journal on Criminal Policy and Research*, 2020. 9. (<https://doi.org/10.1023/A:1013118803610>, 361–380. o.)

alrendszerekben fennáll-e olyan *diszfunkcionalitás*, mutatkozik-e olyan fokú *probléma* a katonai rend és fegyelem fenntartásával összefüggésben, amelyet a katona büntetőjogi felelősségre vonásával célszerű kezelni. A katonai rend és fegyelem intézménye vonatkozásában az állam *értékvédelmi* – intézményvédelmi, közérdekvédelmi – *kötelezettsége* büntetőjogi felelősségre vonással teljesíthető-e? A szolgálati tevékenységgel összefüggő normasértés *szervezeti devianciaként* vagy *kriminális jelenségként* tekintendő-e, milyen megoldás a legalkalmasabb a napjaink katonáinak nem normakonform magatartásai kezelésére? Megelőzhetők-e bizonyos szabályszegések büntetőjogon kívüli kontrolleszközökkel?

A katonai büntetőjog büntetőjogi kötelékei és sajátosságai

A katonák fokozott felelősségének önálló büntetőkódexben történő megjelenítésére a két világháború között került sor,¹⁶ majd bizonyos normaszegések a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvénnyel a (köztörvényes) *büntetőjog hatókörébe* kerültek és képezik ennek a jogágnak a sajátos részét, az ún. katonai büntetőjogot¹⁷ több mint hatvan éve, meghatározva *a katonákra vonatkozó legfontosabb büntető rendelkezéseket* – mint a katona fogalma, a katonai bűncselekmények, valamint a katonákra irányadó szankciórendszer.

¹⁶ Lásd bővebben: KARDOS Sándor: Az első magyar katonai büntető törvénykönyv. [1930. évi II. tc.] In: *Horváth Tibor-jubileum*, 2007. 87–119. o.

¹⁷ A katonai büntetőjog fogalmáról bővebben: HAUTZINGER Zoltán: A katonai büntetőjog fogalma és forrásai, *Hadtudomány*, e3, (https://www.mhht.eu/hadtudomány/2008/2008_elektronikus/2008_e_3.pdf, 1-2. o.); HAUTZINGER: i. m. (2010) 199. o.

Katona mint alany

Az elemzett témakör kulcsfogalma magának a katonának a meghatározása, amely jelenleg magába foglalja a honvéd mellett a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagját,¹⁸ azaz a katonai minőség alapját a fenti, tételesen felsorolt fegyveres, illetve rendészeti szervek kötelekébe való tartozás, a sajátos közszolgálati jogviszony adja.

Míg 1961-ben a fegyveres erők és a rendészeti testületek tagjait definiálta katonaként a büntetőködex,¹⁹ a fogalom azóta több mint tíz alkalommal, legfeljebb tízéves gyakorisággal átesett különféle módosításokon, amelyek részben szervezeti változásokból adódtak, másfelől viszont a fokozott felelősség szektorális határainak érdemi módosítását célozták.

A tartalmi módosításokkal összefüggésben számos kérdés adódik. Így például: a katonai bűncselekményekért való felelősség kérdésében *mely tényező adja a NAV, valamint a többi hivatásos fegyveres szolgálatot ellátók felelőssége terén a különbségtétel alapját?*²⁰ Felmerül, hogy *legyen-e katonai büntető eljárás a rendőrökkel szemben,*²¹ figyelemmel arra, hogy történetileg a Magyar Királyi Rendőrség átszervezéséről szóló 2300/1944. ME.

¹⁸ *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi. C. törvény (Btk.) 127. § (1) bek.*

¹⁹ *A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 103. § (1) bek.: „A büntető törvény alkalmazásában a fegyveres erők tényleges állományú tagjain kívül katonának kell tekinteni a rendészeti testületek tagjait is, ha ezt külön törvény rendel.” Hatályos: 1962. VII. 1-től.*

²⁰ Lásd bővebben: SZILVÁSY György Péter: Alkotmányjogi megjegyzések a katonai büntetőjoghoz, *Társadalom és Honvédelem*, 2013. 17:3–4. 558–559. o.

²¹ FANTOLY Zsanett: A rendőrök sérelmére elkövetett hivatalos személy elleni erőszak egyes büntetőeljárásai kérdései, *Magyar Rendészet*, 2015/3. 152. o.

rendelet helyezte a rendőröket a katonai büntetőbíráskodás személyi hatálya alá. A *mindennapi rendészeti tevékenységet* nem feltétlenül a szigorú alá-fölé rendeltségen alapuló szolgálati viszonyok, a katonai rend, illetve a parancs feltétlen érvényesülése működtetik. A *hatékony munkavégzés a civil irányítás* eszközeivel is biztosítható, mint például a megfelelő vezetés, a munkaszervezés,²² amelyekhez a *civil közigazgatás uralma* biztosíthatja a megfelelő kereteket.²³

Katonai (bűn)cselekmény és felelősség

A büntetőjog védelmi funkciójával összhangban²⁴ a *katonai büntetőjog fő rendeltetése*, hogy meghatározza a katonai életviszonyok vonatkozásában a katonai rendre veszélyességüknél – azaz a katonai életviszonyok között realizálható *materiális jogellenes állapotot* előidéző jellegüknél – fogva büntetőjogi beavatkozást igénylő magatartástípusokat.²⁵ A Btk. a korábbi hagyományokat követve számos olyan magatartást bűncselekménynek nyilvánít, amelyek a polgári életviszonyok között egyáltalán nem valósítanak meg bűncselekményt avagy enyhébb elbírálás alá esnek.²⁶ Mindennek *elméleti kiindulópontját a katonai büntetőjog alapnormájaként*

²² SCHUBAUER László: A katonai bűncselekmények problematikája, *Magyar Rendészet*, 2011/2. 62–65.

²³ FINSZTER Géza: A rendészeti menedzsment, *Magyar Rendészet*, 2003/4. 20–33. o.

²⁴ Az elmúlt évtized hazai büntetőjogi tankönyvirodalmában a büntetőjog védelmi funkciójának elfogadottsága az uralkodó nézet, különféle megfogalmazásokban megjelenve. NAGY Ferenc: A büntetőjog feladatáról: német és magyar szakirodalmi áttekintés alapján, In: NAGY Csongor István (szerk.): *Liber Amicorum János Martonyi: Ünnepi kötet Martonyi János tiszteletére*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014. 322. o.

²⁵ HAUZINGER: i. m. (2010) 108. o.

²⁶ HAUZINGER: i. m. (2008) 7. o.

a katonai rendre veszélyes cselekmény képezi. A katonai szolgálatra vagy fegyelmi rendre veszélyes a cselekmény, amely alkalmas a szigorú alá-fölrendeltségi hierarchia megbontására, az előljárói tekintély, a harckészültségi állapot hatékonyságának veszélyeztetésére vagy az alárendeltről való gondoskodási kötelemhez kapcsolódó felelősség csökkentésére, illetőleg amely a katonai érintkezési és viselkedési szabályokat, valamint a katonai életviszonyok között az előljáró illetve alárendelt személyét, jogait sérti vagy veszélyezteti. Ez a mérce ugyanakkor differenciálható a felelősségforma szempontjából, ezáltal a katona felelősségének megállapítására katonai bűncselekmény miatt vagy más katonai normasértés miatt a büntetőeljárásnál túl fegyelmi, illetve becsületbírósági procedúrák, az ún. méltatlansági vagy etikai eljárások alapján is van lehetőség. Az utóbbi eljárások közös jellemzője, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás egyszerűsített fajtáiként a bűncselekménynél enyhébb megítélésű normasértő magatartásokat is kezelni tudnak anélkül, hogy helyettesítenék a katonai büntetőeljárást.²⁷

A katonai büntetőjog alapelvei

A katonai büntetőjogra a fentebb említett *általános büntetőjogi alapelvek* ugyanúgy hatnak, mint az ún. civil büntetőjogra,²⁸ kialakultak a *sajátos alapelvei* is. Ilyen *a katonai rend védelme*, amely – a büntetőjognak a társadalom védelmében álló feladatából levezethetően – az egyes katonai bűncselekmények által támadott jogi tárgy megfogalmazásával jut kifejezésre. Ezek alapvetően az egységes katonai rendet biztosító két alapérték, a hierarchikus *függelmek* bármely irányú megsértése, illetve kiemelkedő fontosságú *szolgálati kötelemek* megszegése köré csoportosulnak.

²⁷ HAUZINGER: i. m. (2010) 108–110. o.; HAUZINGER: i. m. (2008) 7. o.

²⁸ HAUZINGER: i. m. (2010) 36. o.

A *specialitás elve* kifejezi a katonai büntetőjog sajátos helyzetét a büntetőjogban, amelynek a katonai életviszonyok megsértéseként minősülő magatartások meghatározásánál, valamint a normasértésekkel kapcsolatos etikai-, fegyelmi vagy büntetőeljárás lefolytatásánál és szankcionálásánál is érvényesülnie kell. A *civil kontroll követelménye* hivatott biztosítani a sajátos szabályok szerint működő katonai büntető igazságszolgáltatás ne válhasson külön az általános (polgári) igazságszolgáltatástól. A *felelősségre vonás gyorsításának elve* mint tisztán eljárásjogi elv nyomatékossítja az adott felelősségforma megállapításának alapjául szolgáló mechanizmus időszerűségéhez, gyorsításához fűződő követelményt. A *parancsnoki felelősség elve* pedig az egyes jogsértéstípusok vonatkozásában fennálló parancsnoki szignalizációs kötelezettségre, illetőleg fegyelmi jogkörre utal.²⁹

A katonák fegyelmi felelősségének alapvonásai

Jogforrások

A fegyelmi felelősségre vonás rendjét a *katonák közszolgálati jogviszonyát rendező törvények tartalmazzák* – így a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény (Hjt.) XIII. fejezete, valamint a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény (Hszt.) XV. fejezete³⁰ –, amelyek rögzítik az *eljárás alapját képező szabályszegések típusait: katonai bűncselekmény, szabálysértés vagy más katonai normasértés*. Az eljárások anyagi jogaként

²⁹ HAUTZINGER: i. m. (2010) 22–31. o.

³⁰ A Hszt. szabályanyag kiegészül a belügyminiszter irányítása alatt álló fegyveres szervek hivatásos állományú tagjai Fegyelmi Szabályzatáról szóló 11/2006. (III. 14.) BM rendelet normaanyagával.

a büntetőjog, eljárási jogaként a büntetőeljárási jogi, vegyes jelleggel pedig a szabálysértési jog jelenik meg.

Az eljárás alapját képező normasértések

A jogalkotó különböző megoldásokat alakított ki arra nézve, hogy bűncselekmények, illetve szabálysértések elkövetése milyen feltételek esetén vonjon maga után – a hagyományos büntető, illetve szabálysértési eljárás helyett – fegyelmi eljárást.

A *szabálysértéseket szolgálati jellegükénél fogva* – szolgálati viszony tartama alatt a szolgálati helyen vagy a szolgálattal összefüggésben történő elkövetés – utalja a jogalkotó általános szabálysértési eljárás helyett fegyelmi eljárásra, kizárva egyidejűleg az elzárással büntethető szabálysértések fegyelmi elbírálásának a lehetőségét.³¹

Bűncselekmények vonatkozásában a jogalkotó kizárólag a *vétség típusú* – azaz súlya szerint enyhébb – *katonai bűncselekményeknél* biztosítja a fegyelmi eljárás lehetőségét, amelynek eldöntése *ügyészi diszkrecionális jogkörbe* tartozik, kezdeményezője a fegyelmi jogkört gyakorló parancsnok is lehet.³² Az ügyész arról dönt, hogy az általános és különös büntetési célok elérhetőek-e a fegyelmi felelősségre vonás lehetőségével, azonban mivel ez a döntés nem feltételhez kötött, a büntetőeljárás folytatására nem

³¹ *A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről* szóló 2012. évi II. törvény (Szabs. tv.) 28. § (1) és (2) bek.

Ezt a szabálysértési jog különálló törvényi szabályozásával egyidős konstrukciót elemzi és értelmezi: SKORKA Tamás: A katona szabálysértési felelőssége a rendvédelmi szervek szemszögéből nézve, *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2019/1. 62. o.

³² *A büntetőeljárásról* szóló 2017. évi XC. törvény (B. e.) 710. § (1) Az ügyészség a feljelentést elutasítja vagy az eljárást megszünteti, és az ügyiratokat a fegyelmi jogkör gyakorlójának megküldi, ha a katonai vétség miatt a büntetés célja fegyelmi fenytéssel is elérhető.

ad alapot, ha a fegyelmi eljárás bármilyen okból eredménytelen vagy a fegyelmi büntetés nem elég súlyos.³³

Míg a fegyelmi eljárásban megítélhető bűncselekmények és szabálysértések definiálását a nullum crimen sine lege elve mentén az említett kódexek tartalmazzák, addig az *egyéb katonai normasértések, az ún. katonai fegyelmi vétségek csoportja* a katona elkövetőnek a szolgálati viszonyával kapcsolatos *vétkes kötelezettségzegéseit* fogja át, amelyek a bűncselekményekhez viszonyítva enyhébb súlyú és szélesebb körű cselekményeket jelentenek.³⁴

Fegyelmi szankciók

A Hszt. hatálya alatt álló katonákkal szembeni fegyelmi fenyítések: feddés, megrovás, pénzbírság, egy fizetési fokozattal egy évre való visszavetés, a fizetési fokozatban való előlépés várakozási idejének meghosszabbítása hat hónaptól két évig terjedő időtartamra, eggyel alacsonyabb rendfokozatba hat hónaptól két évig terjedő időtartamra történő visszavetés, alacsonyabb szolgálati beosztásba helyezés, egy évtől két évig terjedő időtartamra, vagy szolgálati viszony megszüntetése.³⁵ *A Hjt. hatálya alatt álló katonával (azaz a honvéddel) szembeni fenyítések köre hasonló, azzal a jelentős különbséggel, hogy nem tartalmazza a munkaadói juttatások elvonásával okozható vagyoni hátrányokozáson túl a szintén negatív tartalmú anyagi jogkövetkezményt képviselő, ötezer és kettőszáz ezer forint között kiszabható pénzbírságot.*³⁶

³³ A B.e. 710. §-hoz fűzött Miniszteri Indokolás.

³⁴ Szűcs Zoltán: *A parancsnoki nyomozati és fegyelmi jogkör: kompromisszum a büntető felelősségre vonás gyorsítása és egyszerűsítése érdekében?*, (<http://jesz.ajk.elte.hu/szucs42.html>, 2010/2.)

³⁵ Hszt. 185. § (1)-(2), 186. § (3) bek.

³⁶ A Hjt. 147. § (1) bek. szerinti fenyítések: feddés, megrovás, szigorú megrovás, alapilletmény csökkentése, kötelező várakozási idő meghosszabbítása, szolgálati viszony megszüntetése, vagy lefokozás.

A Hszt. kifejezetten a szankciók súlyosságához igazodó sorrendben rögzíti a fenyítéseket, ami a vizsgált téma szempontjából azt jelenti, hogy a fegyelmi eljárásban elbírált egyéb normasértésekhez, illetve szabálysértésekhez viszonyítva a katonai vétségek-re a (leg)súlyosabb fegyelmi szankciók irányadók, amelyekhez viszonyítva a jogrendszer szankciós záróköveként rendelkezésre álló büntetőjogi jogág szankciói jelentenek további elmozdulást a súlyosabb felelősség irányába.

A büntető útról elterelés tendenciái

A rendőri szervezet fegyelmi eljárásait az Országos Rendőr-főkapitányság Fegyelmi Osztály országos adatbázisa alapul vételel kutató írásokból kirajzolódik, hogy a 2004 és 2018 közötti időszakban száznegyvenes és kettőszázötvenes nagyságrend között változott a *katonai bűncselekmények miatti jogerős elítélések* száma. A legtöbb jogerős elmarasztalás *kötelességszegés szolgálatban* bűncselekmény miatt született. Látható továbbá, hogy az összes katonai büntetőeljárás tükrében a *büntető útról elterelés* ezen speciális változatát egyre nagyobb arányban alkalmazza a gyakorlat.³⁷ Nincs statisztikai adatbázis arról, hogy a fegyelmi jogkörbe visszaadott eljárások mely bűncselekmények elkövetése miatt indultak. A *gyakorlati tapasztalatok* szerint diverzióra kerülhet sor, amikor a bűncselekmény büntetőjogi értelemben csekély tárgyi súlyú, illetőleg a konkrét normaszegés az elkövetés

A Hszt. szerinti pénzbírság nagyságrendjét jól érzékelteti a büntetőjog szerinti pénzbüntetés harmincezer és kettőszázhetven millió forint között mozgó összege. V. ö. Hszt. 186. § (3), Btk. 50. § (3).

³⁷ KARDOS Sándor István: A hivatások által elkövetett katonai bűncselekmények főbb jellemzői, *Belügyi Szemle*, 2015/6. 74., 79–80., 84. o.; Kovács István – KARDOS, Sándor: A katonai vétségek fegyelmi eljárásban történő elbírálásának rendőrségi gyakorlata, *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2020/3. 66., 57., 71–77. o.

jellege, illetve össz-körülményei alapján nem jelentős súlyú, egyszerű az ügy ténybeli megítélése, illetve egyértelműen bizonyítható. Jellemzi ezeket az elkövetéseket, hogy a szolgálatra nem járnak jelentős hátránnyal, továbbá a szolgálati rend és fegyelem fenntartása valószínűsíthetően fegyelmi fenyítés alkalmazása révén is fenntartható az esetükben.³⁸ A *leggyakoribb* ilyen esetek „a szolgálatra nem megfelelő állapotban történő megjelenés; a szolgálatban történő elalvás; a szolgálati hely engedély nélküli elhagyása; meghatározott járórútvonaltól történő eltérés. A felsoroltak kapcsán *minden esetben szolgálatban kötelességszegés vétésé* miatt indult büntetőeljárás.”³⁹

A katonai bűncselekmények alakulásáról

A bűncselekmények köre 1961-ben és most

A katonai bűncselekmények büntetőjogi kodifikációjának idejére visszatekintve látható, hogy az *1961-es Btk. a katonai büntetteket* tartalmazó fejezete hat címre tagozódott: a katonai

³⁸ KARDOS: i. m. 79–80., 84. o. A diverziók mellett ezeken felül más érv is szólhat, többek között a felelősség megállapítása folyamatának rövidítése és egyszerűsítése is. Lásd bővebben: VÁRI Vince: Diverziók a nyomozás hatékonyságának szolgálatában, *Magyar bűnüldöző*, 2014/3–4. 57. o.

³⁹ KARDOS: i. m. 82. o. Megjegyzendő, hogy nemegyszer kihívásként jelentkezik a jogalkalmazásban a szolgálat ellátására vonatkozó rendelkezések egyéb súlyos megszegése elkövetési magatartásfordulat, illetve némely esetekben a szolgálatra jelentős hátrány veszélye mint minősítő eredmény értelmezése. Lásd bővebben: ZSIGMOND Csaba: A rendőrségi szolgálati jogviszonyban elkövetett kötelességszegés szolgálatban bűncselekmény miatt indult büntetőeljárások során felmerülő jogalkalmazási problémák, *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2022/2. 28–32. o.

szolgálati kötelezettség elleni büntettek,⁴⁰ a függelemsértés,⁴¹ az előjárói büntettek,⁴² a szolgálati büntettek,⁴³ a harcképességet veszélyeztető büntettek,⁴⁴ valamint a nemzetközi hadijogot sértő büntettek.⁴⁵ Az 1978-as Btk. rendszerében – mivel az utóbbi bűncselekménycsoport az emberiség elleni bűncselekmények körébe került át, a szolgálattal összefüggő két cím pedig egybe olvadt – a katonai bűncselekmények négy cím alatt szerepeltek: a szolgálati bűncselekmények,⁴⁶ a függelemsértések,⁴⁷ az előjárói bűncselekmények,⁴⁸ illetve a harcképességet veszélyeztető bűncselekmények.⁴⁹ A hatályos 2012-es Btk. nem alkalmaz fejzetten belüli rendszerezést – az innovatív jogszabályszerkesztési

⁴⁰ Szökés, külföldre szökés, önkényes eltávozás, kibúvás a katonai szolgálat teljesítése alól.

⁴¹ Zendülés, parancs iránti engedetlenség, előjáró és szolgálati közeg elleni erőszak, szolgálati tekintély megsértése, bűjtogatás.

⁴² Alárendelt megsértése, visszaélés előjárói hatalommal, előjárói gondoskodás elmulasztása, előjárói intézkedés elmulasztása, ellenőrzés elmulasztása.

⁴³ Őrutasítás megszegése, készenléti szolgálat szabályainak megszegése, kibúvás a szolgálati feladat ellátása alól, jelentési kötelezettség megszegése, visszaélés a szolgálati hatalommal.

⁴⁴ Harchelyzetben elkövetett parancsnoki kötelességzegés, kibúvás a harci kötelesség teljesítése alól, harci szellem bomlasztása, harcászultság veszélyeztetése.

⁴⁵ Polgári lakosság elleni erőszak, harctéri fosztogatás, fegyverszünet megszegése, hadikövet elleni erőszak, durva bánásmód hadifogollyal szemben.

⁴⁶ A katonai szolgálati kötelezettségek, illetve a különböző konkrét szolgálatok szabályozott rendjével kapcsolatos kötelezettségek megsértését szankcionáló tényállások.

⁴⁷ Az előjáró és az alárendelt közötti, a szolgálati rend és fegyelem alapját képező függelmi viszonyoknak az alárendelt részéről történő megsértéseként érzékelhető cselekmények.

⁴⁸ Az alárendeltek emberi méltóságát és egyéb jogos érdekeit biztosítani hivatott bűncselekmények.

⁴⁹ A fegyveres erők és testületek ezen alapvető rendeltetése ellen irányuló jogsértések.

követelményeknek megfelelően –, ám ezzel a katonai bűncselekmények tartalmi tagozódása nem változik.

Ha a *hatályos katonai bűncselekmények körét az 1961-es változattal vetjük össze, láthatók változások*. Így például önálló bűncselekménycím alatt jelent meg a zendülés mellett a zendülés megakadályozásának elmulasztása. Büntetendővé vált a szolgálat megtagadása. Az előljáró és szolgálati közeg elleni erőszak mellett büntetendővé vált az előljáró vagy szolgálati közeg védelmére kelt vagy arra rendelt személy elleni erőszak. A korábbi őrutasítás megszegése és készenléti szolgálat szabályainak megszegése a kötelességszegés szolgálatban cím alatt került összevonásra. A szökésre vonatkozó feljelentés elmulasztása bűncselekmény üldözését megszüntette a jogalkotó, a külföldre szökés önálló tényállását pedig a szökés bűncselekmény minősített esteként jeleníti meg. A harcckészültség veszélyeztetése új cím alatt, készenlét fokozásának veszélyeztetéseként található meg. *A változások ellenére úgy tűnik, a jogalkotó alapvetően nem módosította a katonai bűncselekmények körét*, annak ellenére, hogy a kodifikáció folyamatában *több ilyen irányú kíváncsalm fogalmazódott meg*, amelyek rámutatnak: a katonai bűncselekményeket eredendően nagyobb létszámú, tömeghadsereg jellegű, szigorú hierarchikus rendben működtethető katonai szervezetekre nézve határozták meg, amelyek *a békeidőben hétköznapi rendészeti tevékenységet ellátó szervekre, az azokat jellemző kollegiális kapcsolatokra kevésbé jól alkalmazhatók*.⁵⁰ A kodifikáció óta eltelt újabb évtized és megannyi társadalmi-jogi változás csak alátámasztani tudja a *revízió iránti igényt*.

⁵⁰ HAUZINGER: i. m. (2010) 105. o.; hasonlóan: GRECSÓ Imre: Az őrzők bűnözése, *Belügyi Szemle*, 2006/6. 107. o.

Egyes bűncselekmények veszélyességének megítélése

Az új Btk. előkészítésének folyamatában 1999-ben az Igazságügyi Minisztérium büntetőjogi ügyekért felelős helyettes államtitkára ajánlotta jelentésében *a Btk. Különös Részének kifejezetten a „büntetőjog mint legvégső eszköz” elve alapján történő felülvizsgálatát*, a társadalomra veszélyességre és a bűncselekmények büntetési tételeire figyelemmel,⁵¹ miután az egyes bűncselekmények *társadalomra veszélyességi fokának* tükrözésére a büntetőjog tetтарыыos szankciórendszerében a *büntetési tételek* a leginkább alkalmasak.

Társadalomra veszélyes a Btk. fogalomrendszerében a mások személyét vagy jogait, illetve Magyarország Alaptörvény szerinti társadalmi, gazdasági, állami rendjét sértő vagy veszélyeztető magatartás.⁵² Ez a materiális jogellenességre utaló fogalom a katonai bűncselekmények vonatkozásában a *katonai rendre veszélyességgel* állítható párhuzamba, amely a katonai érintkezési és viselkedési szabályokat, valamint a katonai életviszonyok között az előljáró illetve alárendelt személyét, jogait sértő vagy veszélyeztető magatartásokra utal.⁵³

A büntetési tételek széles skálája mutatja a hatályos törvényben az egyes katonai bűncselekmények *eltérő súlyáról, veszélyességéről* alkotott értékítéletet. Így a jogalkotó differenciál kizárólag *elzárással* – mint rövid tartamú szabadságvesztéssel – büntetendő bűncselekmény(rész)ek, valamint egy évig, két évig, három évig, egy évtől öt évig, két évtől nyolc évig, öt évtől tizenöt évig, öt évtől húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó *szabadságvesztéssel* büntetendő esetek között.

⁵¹ Jelentés a Miniszteri Értekezlet részére az új Btk. koncepciójának előkészítéséről.

⁵² V. ö. Btk. 4. § (2) bek.

⁵³ HAUTZINGER: i. m. (2010) 107. o.

A differenciálás jelentősége

A katonai bűncselekmények elbírálásával összefüggő kiemelt jelentőségű kérdés, hogy a bűncselekmények *büntetti vagy vétségi besorolása* alá tartozik-e, hiszen ennek mentén *kizárt vagy éppen megengedett a diverzió*, azaz a bűncselekmények fegyelmi eljárásban történő elbírálásának lehetősége.⁵⁴

A bűncselekmények *büntetti vagy vétségi minőségében megjelenő súly szerinti differenciálása* a Btk-ban rögzített büntetési nemükön és tételükön, valamint a bűnösségükön alapul. A Btk. 5. §-a enyhébb megítélésű bűncselekménytípusként (vétségként) kategorizálja a legfeljebb két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, egyúttal szándékos bűnösségű bűncselekmények körét, valamennyi gondatlan bűnösségű bűncselekményt a büntetési tételre tekintet nélkül, illetve valamennyi elzárással mint rövid tartamú szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményt.

A fentiek alapján *egyres katonai bűncselekményeknél vétségnek minősülnek* a hatályos Btk-ban a szándékos alapeset enyhe büntetési nemüknél, illetve tételüknél fogva,⁵⁵ másutt csak a privilegizált eset vétség ugyanilyen alapon,⁵⁶ avagy a bűncselekmény

⁵⁴ A diverzió lényegében a büntetőügy nem büntetőeljárásban való elintézését jelenti, aminek több módja is van a fegyelmi eljárás alternatívája mellett. Lásd bővebben: VÁRI Vince: Elterelés és az ügyész – nyomozó hatóság kapcsolata a nyomozásban, In: MARTON, Zs. – NÉMETH, K. – PÉTER, E. (szerk.): *III. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia: tanulmánykötet*, Pannon Egyetem Nagykanizsai Campus, Nagykanizsa, 2019. 52. o.

⁵⁵ Ilyen: önkényes eltávozás, szolgálati feladat alóli kibúvás, jelentési kötelezettség megszegése, zendülés megakadályozásának elmulasztása, szolgálati tekintély megsértése, bujtogatás, alárendelt megsértése, előljárói hatalommal visszaélés, előljárói gondoskodás elmulasztása, előljárói intézkedés elmulasztása.

⁵⁶ Ilyen a kibúvás a szolgálat alól bűncselekmény.

szándékos alapesete és gondatlan alakzata egyaránt vétség, beleértve az utóbbi minősített eseteit is.⁵⁷ Előfordul az alapeset, egyidejűleg a fokozatosan súlyosodó minősítési rendszer első fokozata szerinti minősített eset vétségként kategorizálása.⁵⁸ Megjelenik továbbá csupán a gondatlan alakzat vétségi minősítése kapcsolódó minősítő körülményeivel együtt.⁵⁹

Amennyiben a *katonai vétség vizsgálatára büntetőeljáráshoz* kerül sor, úgy az említett vétségi alakzatokra e jellegüknél fogva *kedvezőbb elbírálási lehetőséget biztosítanak a büntetőjog általános szabályai*, így például a megrovás, a próbára bocsátás és a jóvátételi munka intézkedések.⁶⁰ Emellett a *katonákra irányadó speciális büntetethez* megszüntető oknál fogva főszabályként nem büntethető a katonai vétség miatt az elkövető, ha szolgálati viszonyának megszűnése óta egy év eltelt,⁶¹ a vétség miatt kiszabott büntetés a szabadságvesztés *végrehajtási fokozatának* kijelölésére is alapvetően kedvező hatással van,⁶² illetve lehetőség nyílik a büntetőügy elbírálására hagyományos büntetéstípusok helyett *katonai büntetés* – lefokozás vagy szolgálati viszony megszüntetése – kiszabásával.⁶³

A felelősségre nézve kedvezőbb büntetőjogi rendelkezések tükrében a legelőnyösebb megoldásként – továbbra is – alapvetően a büntető útról elterelés (fegyelmi eljárás) tekinthető.

⁵⁷ Ilyenek a kötelességszegés szolgálatban és az ellenőrzés elmulasztása bűncselekmények.

⁵⁸ Parancs iránti engedetlenség alapesete és a csoportos elkövetésen alapuló minősített esete.

⁵⁹ A készenlét fokozásának veszélyeztetése bűncselekmény.

⁶⁰ Lásd: Btk. 64. §(1), 65. (1) §, 67. § (1).

⁶¹ Btk. 131. §.

⁶² Btk. 132. § (1). Ha az elítélt a szolgálatban megtartható, a bíróság a vétség miatt kiszabott, egy évet meg nem haladó szabadságvesztést, illetve az elzárást katonai fogdában rendeli végrehajtani, kivéve, ha az elítélt visszaeső.

⁶³ Btk. 135. § (1).

Változások a 2012-es katonai büntetőjogban

A bűncselekmények veszélyességének jogalkotói megítélése a kodifikáció során az esetek felében nem változott, míg a büntetési tétel enyhítésére számos, súlyosításra néhány esetben került sor.

*Az enyhítéssel érintett bűncselekményeknél⁶⁴ a változás indoka részben a rendszerváltást követő *ítélkezési gyakorlat*, amely olyannyira az enyhítés irányába mozdult, hogy a büntetési tételkeretek alsó határát rendre áttörte. Emellett a jogalkotó maga sem látta *szükségnek* a korábbi szigorú büntetési tételek fenntartása önkéntes haderő, illetve a fegyveres rendészeti szervek hivatásos állománya tekintetében békeidőben.⁶⁵ Az egyes bűncselekmények büntetési tételeinek csökkentését az utóbbi idők számos társadalmi változása igényelte – így a rendszerváltást követően átfurmálódott társadalmi viszonyok, a sorkatonaság eltörlése, hazánk NATO-hoz való csatlakozása, az államhatalom demokratikus működésének kialakítása, a „rendőrállam” lebontása –. Az enyhítés alátámasztható azzal is, hogy hazánk Európai Unió csatlakozása a *büntetési tételek általános mérséklésének* irányába hat,⁶⁶ illetve egyes esetekben a *büntetési tételek összhangja* indokolja az enyhítés.⁶⁷ A jogalkotó hangsúlyozza*

⁶⁴ Így szökés, kibúvás a szolgálat alól, a kötelességszegés szolgálatban gondatlan alakzata és minősítő körülményei, a szolgálat megtagadása, zendülés, zendülés megakadályozásának elmulasztása, parancs iránti engedetlenség, harcészülség veszélyeztetése, parancsnoki kötelességszegés, kibúvás a harci kötelesség teljesítése alól.

⁶⁵ 2012. évi C. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről, Általános indokolás, IV. Az új Btk. Különös Részének újításai 22. pont.

⁶⁶ Például a Btk. 434. § szerinti szökés vagy a 436. § szerinti kibúvás a szolgálat alól bűncselekményekhez fűzött Miniszteri Indokolás.

⁶⁷ A Btk. 438. § szerinti kötelesség szolgálatban tényálláshoz fűzött Miniszteri indokolás.

egyidejűleg, hogy háború vagy az állam biztonságát veszélyeztető vészhelyzet esetén a szignifikáns büntetéssel fenyegetést továbbra is indokolt.⁶⁸

A tételes jog vizsgálata alapján megállapítható, hogy a zendülés megakadályozásának elmulasztása alapesete, valamint a parancs iránti engedetlenség csoportos alakzata *bekerültek a fegyelmi ügyként kezelhető bűncselekmények közé*, mivel büntetési minőségből vétséggé szelídültek.

Bár a büntetési tétele emelkedett, mégis *összességében enyhébb* megítélésűvé vált a *jelentési kötelezettség megszegése*, mivel a súlyosítás a vétségi bűncselekményi nem büntetési tételkeretein belül történt, tehát nem iktatta ki a fegyelmi felelősség lehetőségét, egyúttal szűkült az tényállásszerű alapeseti cselekmények köre a szolgálatra jelentős hátrány veszélye eredményelem beépítésével.⁶⁹

Kivételes a *szolgálati visszaélés* helyzete, amelynek súlyosabb megítélését az azonos társadalomra veszélyességet képviselő hivatali visszaélés bűncselekménynél előírt hároméves büntetési tételhez, illetőleg büntetési minőséghez igazította a jogalkotó,⁷⁰ megszüntetve a fegyelmi eljárásra utalás lehetőségét.

⁶⁸ 2012. évi C. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről, Általános indokolás, IV. Az új Btk. Különös Részének újításai 22. pont.

⁶⁹ Míg korábban az alapeset pusztán a magatartásánál fogva szankcionálta azt, aki fontos szolgálati ügyben kellő időben nem tesz jelentést, vagy valótlan jelentést tesz, addig a hatályos törvény a szolgálatra jelentős hátrány veszélyének mint eredménynek a kialakulásához köti a tényállásszerű cselekményt. A jogalkotó úgy látta, békeidőben a büntetőjogi védelem a szolgálatra jelentős hátrány veszélyének beálltával kezdődik, önmagában a jelentési kötelezettség megszegésének büntetőjogi üldözése a jelenlegi társadalmi viszonyok között nem indokolt, megfelelő büntetéséhez elégségesnek látszik a fegyelmi jogkörben kiszabható szankciók alkalmazása. V. ö. a Btk. 440. §-hoz fűzött Miniszteri Indokolás.

⁷⁰ A Btk. 441. § szerinti szolgálati visszaéléshez fűzött Miniszteri Indokolás.

Összességében megállapítható, hogy a büntetési tételek legutóbbi módosítása kevéssé rendezte át a fegyelmi elbírálás alá vonható bűncselekmények körét.

Az ultima ratio elve a katonai büntetőjogban

Az elv értelmezési sarokpontjai a katonai büntetőjogban

Az állami büntető hatalom behatárolásának igényét támaztó ultima ratio elvének a katonai bűncselekmények területéhez igazodó specifikus tényezőjeként kiemelhető *a katonai rendre veszélyesség*, mint a függelmi és szolgálati bűncselekmények esetén védendő absztrakt érték, illetőleg mint ennek a bűncselekményi területnek a társadalomra veszélyesség normatív fogalmából levezethető sajátos jogellenességi tartalma, amelynek foka egzaktan nem megállapítható, ezáltal jogalkotói mérlegelés kérdése. Ezzel összefüggésben nem látható az elmúlt hatvan évben a katonai bűncselekmények körének bővítésére irányuló jogalkotási tendencia, ahogyan ellenkező irányú törekvés sem. Határozott irányú módosítás az ún. békeidős, a hétköznapi függelmi, szolgálati rend megtartására irányuló katonai bűncselekmények *büntetési tételeinek enyhítése* jelenik meg, amelyet számos az előző egységben rögzített szempont támaszt alá.

Ezzel szoros összefüggésben jelentkezik az ultima ratio elvének másik specifikus tényezője a katonai bűncselekmények területén, a *diverziós lehetőség*. A katonai vétség típusú bűncselekmények fegyelmi eljárásra utalásának lehetősége az említett enyhítési célkitűzés ellenére nem bővült érdemben, amely alapján úgy tűnik, a jogalkotó továbbra is részlegesen aknázza ki a felelőségformák differenciálását biztosító fegyelmi felelőség nyújtotta lehetőségeket.

A kiteljesedés irányába mutató javaslatok

A büntetőjogi eszközrendszer *ultima ratio szerepénél fogva* akkor alkalmazandó, ha más jogági eszközök már nem elegendőek, azonban ennek megítélésénél nem a jogrendszer adott állapota tekintendő irányadónak, figyelembe veendő a *jogrendszer fejlesztésének lehetőségei* is.⁷¹ A *katonai büntetőjog időszakos revíziója* során – a büntetőjogon kívüli kontrolleszközökkel, valamint katona fogalmával kapcsolatban írott felvetéseken túl – megfontolásra érdemes lehet néhány megoldás. Így például a fejlett európai államok bűnözéskontroll rendszerében elkülönülnek a sérelmek gyors kezelésére alkalmas megoldások, a súlyos, illetve a kis- és középsúlyú kriminalitás befolyásolására alkalmas eszközök, amely koncepció a katonai bűncselekményekre nézve az alábbi lehetőségeket mutatja.

Egyik oldalról elképzelhető *a fegyelmi eljárásra utalható bűncselekmények körének szélesebbre eresztése*, amely megjelenhet a három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények, illetve esetek büntetési tételének (részleges) enyhítésével avagy a fegyelmi eljárásnak ugyanezen bűncselekményi körre irányuló kiterjesztésével. Ezek a bűncselekmények lefedik a köznapi szolgálatellátással összefüggő, egyelőre büntetőeljárásban kezelendő alakzatokat.⁷² A három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő – ekként enyhe – büntettek kedvezményes elbírálásának lehetősége nem idegen a hatályos büntető anyagi

⁷¹ 18/2000. (VI. 6.) AB határozat [129-130].

⁷² Ilyen a szökés, a szolgálati visszaélés, az előjáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak, valamint előjáró vagy szolgálati közeg védelmére kelt vagy arra rendelt személy elleni erőszak, valamint a készenlét fokozásának veszélyeztetése alapesetei, valamint számos minősített eset. Javasolható egyidejűleg az erőszakos bűncselekményeknek e jellegüknél fogva kivételként kezelése.

és eljárási jogtól. Megjelenik abban, hogy ebben a bűncselekményi körben a szabadságvesztés büntetési nem alkalmazása más büntetési nemekkel helyettesíthető,⁷³ büntetés helyett alkalmazhatók a megrovás, próbára bocsátás vagy pártfogó felügyelet intézkedésnemek,⁷⁴ adott a feltételes ügyészi felfüggesztés,⁷⁵ illetve az eljárás büntetővégzéssel történő befejezésének lehetősége.⁷⁶ A Csemegi-kódex ismerte azt a megoldást, hogy a hasonló kedvezményeket a vétségek körének meghatározásával megegyezően biztosította,⁷⁷ amelyet a jogalkotó a fenti kedvezmények körében meghaladott ugyan, de ezt nem vezette át a katonai bűncselekmények diverziójának szabályozására.

Másik oldalról, a fenti lehetőséggel párhuzamosan megfontolásra javasolható a *diverzió főszabállyá tétele* akár azzal a kitéttel, hogy ha az eljárás nem lehetséges, vagy nem vezet eredményre, akkor az ügy végső megoldásként a büntető igazságszolgáltatás hatókörébe kerül vissza.⁷⁸

⁷³ Btk. 33. § (4).

⁷⁴ Btk. 64–67. §§.

⁷⁵ B. e. 416. § (2) a).

⁷⁶ B. e. 740. § (1).

⁷⁷ Bócz Endre: Észrevételek a Büntető Törvénykönyv tervezetéhez. In: Kiss Valéria (szerk.): *Kontroll és jogkövetés. Kriminológiai Közlemények 71.*, Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2012. 45. o.

⁷⁸ V. ö. AMBERG: i. m. (2020) 206–207. o.

Madai Sándor

A kötelességszegés szolgálatban bűncselekményének alapkérdése

Bevezetés

A kötelességszegés szolgálatban nevű deliktumot – a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 438. § (1) bekezdése szerint – az követi el, aki őr-, ügyeleti vagy egyéb készenléti szolgálatban – az adott szolgálatra vonatkozó szolgálati intézkedés rendelkezéseit megszegve – elalszik, vagy a szolgálat ideje alatt szeszes italt, illetve kábítószer vagy kábítószernek nem minősülő kábító hatású anyagot vagy szert fogyaszt, rendeltetési helyét elhagyja, vagy a szolgálat ellátására vonatkozó rendelkezést más módon súlyosan megszegi. A tényállás a Btk. – „A katonai bűncselekmények” címet viselő – XLV. Fejezetében található, s a katonai deliktumok gyakorlati előfordulása szempontjából kiemelt jelentőséggel bír.¹ Megjegyzendő, hogy gyakran félreértelmezik a jelen tanulmány fókuszában szereplő alanyiség problémáját a vizsgált bűncselekménnyel kapcsolatban. Nem vitás, hogy a cselekmény alanya kizárólag katona² lehet, ez a tényállás rend-

¹ HAUZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*. Pécs, AndAnn Kiadó, 2010. 56. o. és ZSIGMOND Csaba: *A rendőrségi szolgálati jogviszonyban elkövetett kötelességszegés szolgálatban bűncselekmény miatt indult büntetőeljárások során felmerülő jogalkalmazási problémák*, *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2022/2. 27–30. o.

² A Btk. 127. § (1) bekezdése szerint: „e törvény alkalmazásában katona a honvéd, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja”.

szertani elhelyezésből is következik. Az viszont már félrevezető, hogy nem csupán őr-, ügyeleti vagy egyéb készenléti szolgálatban – mint állandó beosztásban – dolgozó katona lehet alany. E kérdésnek a helyes értelmezése csakis az lehet, hogy minden olyan katona, aki őr-, ügyeleti vagy egyéb készenléti szolgálatot lát el – *függetlenül* egyéb (akár állandó) *beosztásától*. Tehát mindig azt kell vizsgálni, hogy az *elkövetés idején* őr-, ügyeleti vagy egyéb készenléti szolgálatot látott-e el a katona, s e kérdés független attól, hogy e szolgálat ellátása milyen rendelkezési alapon történt. Láthatjuk, hogy már a kiindulópont is alapos vizsgálódást igényel, azonban nehézségeink itt még nem értek véget. Az ugyanis csupán kiindulópont, hogy megállapítjuk, hogy az elkövetés időpontjában a három védett szolgálati formában látta-e el feladatát a terhelt, azonban – s az előzőnél talán még alaposabb próbatétel elé álltja a jogalkalmazót –, hogy vajon mi is pontosan a három szolgálati típusnak a tartalma, vagyis lehet-e – akár exemplifikatív, akár taxatív módon – definiálni azt, hogy mely konkrét feladatok ellátása felel meg a jogalkotó által meghatározott alanyi kritériumoknak?

Az értelmezési nehézséget több tényező is okozza. Ezek közül az egyik, hogy a büntetőjogi értelemben katonának minősülő személyek számára különféle, a szolgálatuk ellátására vonatkozó szabályzatok születtek, így különösen a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról szóló 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet, a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet, a büntetés-végrehajtási szervezet Szolgálati Szabályzatáról szóló 21/1997. (VII. 8.) IM rendelet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv Szolgálati Szabályzatáról szóló 49/2011. (XII. 20.) BM rendelet, az Országgyűlési Őrség Szolgálati Szabályzatáról szóló 84/2012. (XII. 28.) BM rendelet. Az alanyiságot érintő értelmezési probléma ekörben oda vezethető vissza, hogy egyfelől – vélhetően – a normaszöveg hazai jogtörténetben szereplő korábbi megfogalmazása

(az 1978. évi IV. törvény – a korábban hatályos Btk. – hatályba lépett változatának 348. § (1) bekezdésében már a mai normaszöveggel egyezően szerepelt) a Magyar Néphadsereg (Magyar Honvédség) vonatkozásában kialakult terminológiának felelt meg. A modern kor kihívásaira választ adni kívánó jogalkotó ugyanakkor egyre színesebbé teszi a szolgálati formákat, nem is beszélve az egyes szolgálati szabályzatok hatálya alatt álló – büntetőjogi értelemben vett – katonák feladatainak eltérő, s egyre változatosabb jellegéről. Nem mindig egyszerű tehát meghatározni azt, hogy az adott szolgálatban feladatot végrehajtó személy tevékenysége beletartozik-e a védett szolgálati formák valamelyikébe. Ez a bűncselekmény alapkérdése. Az előbbi kérdésre adott nemleges válasz ugyanis kizárja a deliktum megállapíthatóságát.

Változó megítélés

A fentiekből látható tehát, hogy nem minden esetben egyértelmű, hogy az adott szolgálatot ellátó személy lehet-e alanya a bűncselekménynek, vagyis megállapítható-e *emiatt* a deliktum miatt a büntetőjogi felelőssége? A bírói gyakorlat azt mutatja, hogy vannak olyan szolgálati formák, amelyek különösebb értelmezési nehézség nélkül a tényállás hatálya alá tartoznak, azonban vannak olyanok, amelyek – sajátos jellemzőikre figyelemmel – csupán a bírói gyakorlat kényszerű eredményeként sorolhatóak a jelen bűncselekmény megállapíthatóságát megalapozó védett szolgálati formák közé.

Egy konkrét ügyben³ közlekedésrendészeti feladatok végrehajtásához kapcsolódóan kellett állást foglalni a bíróságnak – egyebek mellett – abban a kérdésben, hogy az adott körülmények között a vádlottak alanyai lehettek-e a Btk. 438. §-ában

³ Kúria Bhar.1.253/2014.

meghatározott deliktumnak? Az irányadó tényállás szerint a rendőr vádlottak a vád tárgyává tett időben vezényelt közterületi járőrszolgálatot teljesítve közlekedésbiztonsági ellenőrzési akcióban vettek részt, ennek ellenére a közúti forgalomból kiemelt és ellenőrzés alá vont román állampolgárral szemben nem alkalmaztak alkoholszondát, és sem a hazai körözési (KIR), sem a Schengeni Információs Rendszerben (SIS II) őt nem ellenőrizték, mulasztásukkal részben megghiúsították a közlekedésbiztonsági akció alaprendeltetését, mivel megkockáztatták egy esetlegesen szeszes italtól befolyásolt gépjárművezető további közlekedését, illetve egy esetlegesen körözött személy elfogását. A törvényszék katonai tanácsa ítéletében az I. rendű vádlottat és a II. rendű vádlottat társtettesként elkövetett szolgálatban kötelességszegés vétsége [Btk. 438. § (1) bekezdés] miatt hatvan-hatvan napi tétel pénzbüntetésre ítélte, a pénzbüntetés egy napi tételének összegét mindkét vádlott tekintetében ezer forintban állapítva meg. A kétirányú fellebbezések alapján eljárva az ítéletábra katonai tanácsa ítéletével az elsőfokú határozatot megváltoztatta, és a vádlottakat a szolgálatban kötelességszegés vétségének vádja alól felmentette. Az ítélet ellen a fellebbviteli főügyészség fellebbezést jelentett be a vádlottak bűnösségének megállapítása és velük szemben pénzbüntetés kiszabása érdekében. A Kúria a vádlottak bűnösségét megállapította és az elsőfokú bíróság által kiszabott büntetéssel megegyező pénzbüntetéssel sújtotta mindkettejüket. Az irányadó tényállás alapján egyrészt abban kellett állást foglalni, hogy az egész országra kiterjedő közlekedésrendészeti, illetve közlekedésbiztonsági ellenőrzésben való részvétel a vádlottak számára olyan szolgálati formát jelentette-e, amelyet a Btk. 438. §-ának (1) bekezdése védelemben részesít. A Kúria szerint ennek kifejtését és megindokolását ugyanis mind az első, mind a másodfokon eljáró katonai tanács elmulasztotta.

A Kúria bűnösséget megállapító ítéletének indokolása alapján a vádlottak vezénylés alapján látták el szolgálatukat, az elrendelt

fokozott ellenőrzés pedig összetettebb szolgálati forma volt, mint a vádlottak alapbeosztása szerinti körzeti megbízotti szolgálat (Rendőrség Szolgálati Szabályzata 69. §). A szabályzat 26. §-ának (1) bekezdése szerint a fokozott ellenőrzés összehangolt és koncentrált rendőri szolgálati tevékenység, amelynek során a rendőrhatóság illetékességi területét vagy annak egy részét lezárják, és az ott tartózkodókat igazoltatják. Jellegénél fogva a közbiztonsági, illetve a közlekedés rendjének biztosítása érdekében végzett járőrszolgálat, illetve ellenőrzési tevékenység a Rendőrség Szolgálati Szabályzata 70. §-ában szabályozott járőrszolgálati forma, annál azonban összetettebb, kiemelt szolgálati feladat. Ezt támasztja alá az is, hogy a megyei rendőr-főkapitányság rendészeti igazgatójának leiratán alapulóan a rendőrkapitányság végrehajtási terve úgy rendelkezett, miszerint az ellenőrzésben résztvevő állomány akció szolgálati pótlékra jogosult; ezzel a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény (Hszt.) 254. § (2) bekezdés b)7. pontjára utalt. A Hszt. végrehajtására kiadott 140/1996. (VIII. 31.) Korm. rendelet 57. §-a szerint pedig akció szolgálati pótlékra az jogosult, aki az állományilletékes parancsnok által szolgálati feladat végrehajtása érdekében elrendelt országos vagy területi akcióban, illetőleg különleges szolgálati feladatban vesz részt. Mindezek alapján a fokozott ellenőrzés, mint vezénylés alapján ellátott szolgálat, a Btk. 438. § (1) bekezdésének védelme alá esik.

Más ügyekben abban a kérdésben kellett állást foglalnia az eljáró bíróságoknak, hogy az útlevel kezelői szolgálatot ellátó rendőr olyan szolgálati formában látja el feladatát, amely megalapozza a kötelességszegés szolgálatban nevű deliktum megállapíthatóságát?

Az egyik ilyen ügyben⁴ – jogerős ítéletben megállapított, és ekként a felülvizsgálati eljárásban is irányadó tényállás szerint –

⁴ Kúria Bfv.956/2015.

a rendőr terhelt útlevélezelői szolgálatot látott el a közúti határátkelőhely belépő oldalán, az egyik forgalmi sávban. Itt belépésre jelentkezett egy román rendszámú személygépkocsi két utassal. A terhelt az általa jól ismert személyeket – őket határmenti ingázónak tekintve – a Schengeni kódex VII. melléklet 5.2. pontjára figyelemmel a minimum-ellenőrzés elvégzése nélkül hagyta belépni hazánk területére úgy, hogy a gépjármű fülkén kívül fogadását elmulasztotta. A terheltet a törvényszék katonai tanácsa szolgálatban kötelességszegés vétsége miatt egy évre próbára bocsátotta és kötelezte a felmerült bűnügyi költség viselésére. A védelmi fellebbezések alapján eljáró ítélőtábla katonai tanácsa a törvényszék ítéletét helybenhagyta. A jogerős határozatok ellen a terhelt védője terjesztett elő felülvizsgálati indítványt. A felülvizsgálati indítvány elbírálásakor a Kúriának elsőként abban a kérdésben kellett állást foglalnia, hogy a terhelt követett-e el mulasztást, majd abban az esetben, ha igen, akkor az igényelt döntést, hogy ez a mulasztás veszélyeztette-e a védett szolgálati forma rendeltetését legalább olyan fokban, mint a törvényi tényállásban külön nevesített elkövetési magatartások. Mindezeket megelőzően azonban a legfelsőbb bírói fórumnak azt kellett megvizsgálnia, hogy az adott szolgálatot ellátó katona lehet-e egyáltalán alanya a szóban forgó bűncselekménynek?

A Kúria álláspontja szerint az útlevélezelői szolgálati forma a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet alapján a Rendőrség (általános rendőri feladatok végrehajtására létrehozott szerv) határrendészeti szolgálati ágának egyik alapvető szolgálati formája (61. §), melynek célja a határforgalom ellenőrzésének végrehajtása, és amelynek során az útlevélezelő a Schengeni határ-ellenőrzési kódexben, valamint a Határőrök gyakorlati kézikönyvében (Schengeni kézikönyv) meghatározottakat hajtja végre. Ekként a határrendészeti szolgálati ág keretében szervezett útlevélezelői szolgálati forma nem vitásan a kérdéses bűncselekmény által védett szolgálat.

Megjegyzendő, hogy – a végül egyébként felmentést eredményező felülvizsgálati eljárás során – fontos lett volna mélyebben megismerni a felülvizsgálatot lefolytató bíróság jogi érveit, mivel a fenti összevetéséből levonható következtetés nem engedi igazán feltárni a megfontolás egyedi ügyben manifesztálódó hátterét. Azért lehet hiányérzetünk e tekintetben, mert álláspontunk szerint fontos annak tisztázása, hogy az adott büntetőeljárás alapjául szolgáló cselekmény terheltjének szolgálati feladatai a kötelességzegés szolgálatban törvényi tényállásában explicite meghatározott három védett szolgálati formának melyikébe illeszkedik bele? Ennek pontos tisztázása nélkülözhetetlen eleme annak a folyamatnak, amelynek eredményeként a konkrét cselekmény kapcsán felmerülő büntetőjogi felelősség alanyiségának tekintetében állást foglalhatunk.

Egy másik ügyben⁵ – szintén útlevélkezelői szolgálatot ellátó terhelt esetében – a Kúria az alábbi érvekkel támasztotta alá indokolását. A VI. rendű terhelt határrendészeti szolgálatot teljesített, melynek során vezénylés alapján a határátkelőhelyen teljesített speciális őrszolgálatnak minősülő útlevélkezelői szolgálatot. A VI. rendű terhelt az átkelőhelyen a 8/2008. (OT 6.) ORFK utasítás 59. és 61. pontjában írt kötelezettségeit több alkalommal megszegve a gépjárművezető és a járműszerelvény ellenőrzését elmulasztotta, és a járműszerelvényt a gépjárművezetővel együtt beléptette Magyarországra. Az útlevélkezelői szolgálati forma a Rendőrség Szabályzatáról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet szerint a Rendőrség (általános rendőri feladatok végrehajtására létrehozott szerv) határrendészeti szolgálati ágának egyik alapvető szolgálati formája (61. §), melynek célja a határforgalom ellenőrzésének végrehajtása, és amelynek során az útlevélkezelő a Schengeni határellenőrzési kódexben, valamint a Határőrök gyakorlati kézikönyvében

⁵ Kúria Bfv.175/2021/5.

(Schengeni kézikönyv) meghatározottakat hajtja végre (71. §). Ekként a határrendészeti szolgálati ág keretében szervezett útlelkezői szolgálati forma nem vitásan a Btk. 438. § (1) bekezdése által védett szolgálat. Általános érvényű megállapításként deklarálta a Kúria, hogy a Btk. 438. § (1) bekezdése szerinti kötelességszegés szolgálatban bűncselekmény közvetlen jogi tárgya a nevesített, így a büntetőjogi védelem alá vont szolgálati formák zavartalan ellátásához fűződő katonai érdek. Az egyes fegyveres szervek rendeltetésének megfelelően külön szabályzatok szabályozzák azokat a szolgálati formákat, amelyek ellátását, rendjét a Btk. 438. § (1) bekezdése büntetőjogi oltalomban részesíti. A rendőrség tekintetében ezt a szabályozást a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet tartalmazza. A védett szolgálati formák az őr-, ügyeleti és egyéb készenléti szolgálatok. Az egyéb készenléti szolgálatok alatt azok a szolgálati formák értendők, amelyeknek ellátása külön éberséget, figyelmet igényel és ezért a kiképzés és a szolgálat mindennapi rendjétől eltér. Ezek körének meghatározását a jogalkalmazói gyakorlat alakította ki. Készenléti szolgálatnak minősül a rendőrség határrendészeti tevékenysége keretében elrendelt szolgálati formák ellátása is. Rámutatott a Kúria, hogy az egyéb készenléti szolgálatok fogalma kimerítő jelleggel nem írható le, mert az a rendvédelmi szervek feladatainak sokrétűsége és folyamatos változása folytán továbbiakkal bővíthet. Mindezt pedig a mögöttes, keretjogszabályi rendelkezések töltik ki konkrét tartalommal. Az ilyen szolgálatok során tanúsított magatartások elbírálásakor mindig arra kell figyelemmel lenni, hogy az adott szolgálati tevékenység kötött formában valósul-e meg, a résztvevők jogosultak-e más személyekkel szembeni kényszerítő vagy hatalmi cselekvések megvalósítására, illetőleg az adott szaktevékenység fokozott éberséget, kiemelt figyelmet igényel-e. A bűncselekmény elkövetője az, akit a büntetőjogi oltalomban részesített szolgálatba vezényeltek. A Btk. 438. § (1)

bevezetésében nevesített elkövetési magatartások tanúsítása által a bűncselekmény befejezetté válik. A konkrét cselekmény büntetőjogi megítéléséhez a konkrét szolgálat és a szolgálatban lévőre vonatkozó kötelek vizsgálata szükséges.

Vannak azonban olyan, a legfőbb bírói fórum által elbírált további esetek, amelyekből következtetést lehet levonni bizonyos tevékenység-ellátási formák vonatkozásában arra nézve, hogy alapjául szolgálhatnak-e a tényállás megállapításának, vagyis az „elkövető” lehet-e egyáltalán alanya a bűncselekménynek?

Egy konkrét ügyben például nemleges választ adott a bíróság erre a kérdésre amikor kimondta, hogy a katonai deliktumok által büntetőjogi védelemben részesített szolgálatfajták közé csak azok sorolhatók, amelyek a büntető anyagi jog szempontjából a katonának minősülő alanyok hivatalos, a testület törvényben vagy szabályzatban, illetve parancsban meghatározott, szabályszerűen előírt tevékenységének ellátására vonatkoznak; ennek megfelelően nem kötött formájú szolgálati tevékenység – a rendőr által egy kft.-vel kötött megbízási szerződés teljesítése körében ellátott forgalomirányító tevékenység – tekintetében a szolgálatban köteleességszegés vétsége nem valósul meg.⁶ A konkrét ügyben a katonai tanács a rendőr főtörzsőrmester vádlottat szolgálati feladat alóli kibúvás vétsége miatt 150 napi tétel – napi tételenként 100 forint – pénzbüntetésre ítélte, amelynek végrehajtását 1 évi próba-időre felfüggesztette, ellenben a vádlottat a szolgálatban köteleességszegés vétsége miatt ellene emelt vád alól – bűncselekmény hiányában – felmentette. A rendőr főtörzsőrmester vádlottnak a vádbeli napon két egymást követő időpontban kellett szolgálati feladatot ellátnia. A nevezett ezen a napon 13.00-17.00 óra között a kft. megbízási szerződése alapján forgalomirányítási tevékenységet látott el, e tevékenység lejárta után pedig 17.00-22.00 óra között az alosztály hatályos szolgálatvezénylése

⁶ Legf. Bír. Bf.V.670/1998.

alapján forgalomellenőrző-járőri szolgálatba volt vezényelve. A vádlott a szerződéses forgalomirányító tevékenységet egyenruhában és rendőri minőségét egyébként is igazoló felszereléseinek igénybevételével volt köteles teljesíteni. A vádlott a forgalomirányító tevékenység megkezdése előtt az alosztályvezetőjénél jelentkezett, és jelentette a feladat megkezdését. A feladat ellátása során azonban rosszul érezte magát, ezért egy, a kereszteződés közelében lévő vendéglőben szeszes italt fogyasztott. 15.40 óra tájban állampolgári bejelentés alapján a rendőr őrnagy alosztályvezető tudomására jutott, hogy az útkereszteződésben egy ittas rendőr irányítja a forgalmat. Az ügyelet intézkedése alapján a vádlottat a kereszteződésből bevonták, és ittasságának mértékét az ún. Seres-ethylometerrel ellenőrizték. A műszer kimutatta, a vádlott pedig el is ismerte az italfogyasztást. A vádlott ittassága közepes fokú alkoholos befolyásoltságnak felelt meg. A vádlott a szerződéses munkából kiesett időre díjazásban nem részesült. Az előljáró a vádlottat az állapotára tekintettel nem engedte 17.00 órakor a vezényelt szolgálatba lépni, hanem a feladatot átcsoportosítással oldotta meg. A Legfelsőbb Bíróság egyetértett a katonai tanácsnak azzal a megállapításával, hogy a szolgálat és a szolgálati feladat teljesítése nem azonos. A két fogalom között legalapvetőbb különbség, hogy a tényleges szolgálatot az arra illetékes előljáró a számára előírt rendben, szakmai ismereteinek felhasználásával, szabad akaratából tervezi, szervezi, vezényli és hajtja végre. A szolgálat megtervezése, megszervezése a helyi adatok összegyűjtéséből, értékeléséből és elemzéséből, a közrend, a közbiztonság és a közlekedésbiztonság erősítésére vonatkozó vezetői, parancsnoki elhatározásból és a végrehajtás feltételeinek a biztosításából áll. A vádlott által a vádbeli napon 13.00-17.00 óra között a kft. megbízási szerződése alapján el látott forgalomirányítási tevékenység nem a helyzeti adatok értékeléséből és elemzéséből, illetve nem a parancsnoki, vezetői elhatározásból került végrehajtásra, hanem a kft.-vel kötött és

meghatározott személyekre, így a vádlottra is vonatkozó szerződés alapján. A konkrét rendőri szolgálat olyan kötött formájú feladat, amely során a testülettel hivatásos szolgálati viszonyban álló személy a szervezet alaprendeltetéséből folyó valamely szakmai feladatot teljesíti az arra illetékes vezető vezénylese alapján. A szolgálatot ellátó személynek a szolgálat teljesítésére vonatkozó kötelezettségét a testülettel fennálló szolgálati viszonya és a speciális alá-fölé rendeltség jellemzi.

A kifejtettek alapján tehát az állapítható, hogy a szerződéses forgalomirányító tevékenység nem tekinthető vezényelt szolgálatnak, azt nem az arra illetékes vezető tervezte, szervezte és hajtatta végre. A megbízó és megbízott viszonyban álló személyek között alá- és fölérendeltségi viszony nincs, és a végzendő tevékenység kikényszerítését a megbízási szerződésben vállalt kötelezettség, nem pedig a hivatásos szolgálati viszony szabályozta. Erre figyelemmel a katonai tanács helyesen jutott arra a következtetésre, hogy a vádlott által a vádbeli napon 13.00–17.00 óra között végzett tevékenysége során tanúsított magatartás – nevezetesen az ennek során történt szeszital-fogyasztás – nem meríti ki a szolgálatban kötelességszegés vétségének a törvényi tényállását, ezért az elsőfokú bíróság helyesen mentette fel az ellene emelt vád alól. Ebben a tekintetben tehát arra a megállapításra juthatunk, hogy a szerződés alapján teljesítendő feladatok során az egyébként „katoná”-nak minősülő személyek – a konkrét szerződésből eredő feladatvégrehajtás során, a vizsgált tényállás szempontjából – nem őr-, ügyeleti vagy egyéb készenléti szolgálatban lévő „katoná”-k. Kérdés – és nagyon fontos kérdés –, hogy akkor a „hivatalos személy” minőségüket megőrzik a rendőrök egyáltalán az ilyen feladatok ellátása során? Hiszen a laikus állampolgár nem tudja megítélni, hogy ők nem őr-, ügyeleti vagy egyéb készenléti szolgálatban lévő katonák, de mivel egyenruhában, rendőri jellegüket kétségkívül megállapíthatóan látják el – szerződéses – feladatukat, akkor a közhatalmi

jogosítványok megilletik őket (mint hivatalos személyeket) ilyen esetben is? Lehet tehát akkor, hogy ilyen esetben őr-, ügyeleti vagy egyéb készenléti szolgálatban nem lévő katonának minősülnek, ugyanakkor hivatalos személynek minősülnek minden tekintetben? Vagy szükségképpen együtt jár a „katona” és a „hivatalos személy” mivolt, mint személyes kvalifikáltság? Vagyis: a bíróság érveléséből kiindulva a „szerződéses” rendőr nem őr-, ügyeleti vagy egyéb készenléti szolgálatban lévő katona, de akkor a „szerződéses” rendőr hivatalos személy?

Példa az elhatárolási nehézségekre

A gyakorlatban előfordulhat olyan konstelláció, amikor nem az a kérdés, hogy az alapulfekvő szolgálat jellege a kötelességszegés szolgálatban deliktumának megállapíthatóságát – azaz a büntetőjogi felelősség fennállását, illetőleg annak hiányát – határozza meg, hanem az, hogy a szolgálat jellege milyen bűncselekmény megállapítását teszi lehetővé? Ennek a körülménynek a jelentősége nem csupán teoretikus, dogmatikai – helyes vagy helytelen minősítés – színezetű, hanem a büntetés nemére és mértékére is kihatással bíró körülmény, vagyis praktikus jelentőséget is magában hordoz.

Egy konkrét ügyben⁷ éppen abban a kérdésben kellett a bíróságnak állást foglalnia, hogy a konkrét – a vádbeli cselekmény idején ellátott – szolgálat mely bűncselekmény megállapítását teszi lehetővé? A tényállás szerint a rendőr százados I. r. vádlott április 3-án 15.30 órától április 9-én 24 óráig, míg a rendőr törzsszázlós II. r. vádlott április 3-án 15.30 órától április 10-én 7.30 óráig ügyeletes nyomozói készenléti szolgálatot teljesített. A rendőrkapitányság vezetőjének intézkedése alapján az ügyeletes nyomozók a rendőrkapitányság ügyeletesének az

⁷ Legf. Bír. Bf. V. 2298/1995.

utasítására kötelesek bevonulni, és a hatáskörükbe tartozó bejelentett eseményekben az elsődleges intézkedéseket foganatosítani. A rendőrkapitányságon április 6-án 23.10 órakor személyesen megjelent a bejelentő és felesége, akik elmondták, hogy a házuk udvarán ismeretlen személyt feltartóztattak, aki az udvaron levő baromfióba behatolt, és megakadályozták, hogy a helyszínről eltávozzék. Az ismeretlen személy közölte, hogy hol lakik, ezután a baromfióból egy fadarabot kidobott, amely bejelentőnek az arcát eltalálva vérző sérülést okozott. Ezt kihasználva az elkövető a helyszínről elmenekült. A rendőrkapitányság ügyeletes utasította a rendőrxjőröt, hogy a vádlottakat értesítse ki, közölje velük, hogy vonuljanak be a rendőrkapitányságra a szükséges intézkedések megtételére. A rendőrxjőr először a II. r. vádlott lakásán jelent meg, ahol közölte vele, hogy az ügyeletes utasítására be kell vonulnia, majd kérdésre elmondta a tényállást is. A II. r. vádlott a kapitányságra nem vonult be, hanem kérte a jxőröt, hogy értesítse ki az I. r. vádlottat. Ezután a jxőr megjelent az I. r. vádlott lakásán, akinek jelentette, hogy az ügyeletes utasítására be kell vonulnia a rendőrkapitányságra, és ismételten jelentést tett a sértettek által elmondottakról. Az időközben odaérkező II. r. vádlott jelenlétében az I. r. vádlott kijelentette, hogy a kapitányságra nem vonulnak be, a rendőrxjőrnek pedig azt az utasítást adta, hogy a helyszínen jelenjen meg, ellenőrizze a bejelentés valóságát, és a megállapításairól írjon jelentést. A katonai ügyész mindkét vádlottat parancs iránti engedetlenség vétségével vádolta. A bíróság katonai tanácsa a rendőr százados I. r. vádlottat szolgálatban kötelességzegés vétsége miatt 100 napi tétel – napi tételként 100 forint – pénzbüntetésre ítélte; ugyanakkor a rendőr törzsszázlós II. r. vádlottal szemben a szolgálatban kötelességzegés vétsége miatt indított büntetőeljárást megszüntette, és a vádlottat megrovásban részesítette.

A Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú ítéletet a felmentésért bejelentett fellebbezések alapján bírálta felül. Ennek során megál-

lapította, hogy a katonai tanács a tényállást helyesen állapította meg. Az irányadó tényállás alapján az elsőfokú bíróság okszerűen vont következtetést az I. r. vádlott bűnösségére, illetőleg nem tévedett, amikor a II. r. vádlott büntetőjogi felelősségét megállapította. A felmentés érdekében bejelentett fellebbezések tehát nem alaposak. A helyesen megállapított ítéleti tényállás szerint a vádlottak mint ügyeletes nyomozók a rendőrkapitányság ügyeletesétől a járőr útján kaptak utasítást arra, hogy vonuljanak a rendőrkapitányságra a szükséges intézkedések megtétele végett. Az ítéleti tényállásból és annak a bizonyítékok értékelésével foglalkozó részéből, valamint az iratok tartalmából és különösen a kapitányságvezetői intézkedésből egyöntetűen az tűnik ki, hogy a készenléti szolgálatban levő vádlottak a rendőrkapitányság ügyeletesétől kaptak bevonulásra vonatkozó utasítást, amely az ilyen akaratkijelentésre feljogosított szolgálati közegtől származó, félreérthetetlen parancs volt. A vádlottak a kapitányság ügyeletesének a szolgálati parancsát teljesíteni tartoztak, és e szolgálati személytől a járőr útján közvetített utasítást nem minősíthették „szakmai konzultációnak”, mert sem a rendőrkapitányság vezetőjének az intézkedésével szabályozott ügyeletesi szolgálatnak, sem pedig a vádlottak által ellátott készenléti szolgálatnak nem az volt a rendeltetése, hogy a bűnüldözésre hivatott rendőrök egymással jogi kérdéseken vitatkozzanak, hanem az, hogy a bűncselekmény felderítése és a közbiztonság megóvása érdekében a szükséges és hatékony intézkedéseket haladéktalanul megtegyék. Az ügyeleti szolgálatot ellátó rendőrtiszt és a készenléti szolgálatban levő ügyeletes nyomozók jogi helyzetét illetően nem annak volt jelentősége, hogy kinek magasabb a rendfokozata vagy a beosztása, hanem az egymáshoz viszonyított helyzetüket kizárólag az adott ügyeleti szolgálat jellege határozta meg. A rendőrkapitányság ügyeletesé és az ügyeletes nyomozók között függelmi viszony keletkezett, amelynél a kapitányság ügyeletesé a vádlottak számára a szolgálati feladat ellátása érdekében mindaddig jogosult volt utasítást adni,

ameddig ezt az ügyeleti szolgálatot ellátta, a függelmi viszony másik oldalán elhelyezkedő ügyeletes nyomozók pedig tartoztak a szolgálati közeg akaratának engedelmessé válni. Kétségtelen, hogy a kapitányságra bevonulás megtagadásával mindketten vétettek a rendőrkapitányság vezetőjének az intézkedésében előírtak ellen is, mely által a szolgálatuk ellátására előírt rendelkezést is szükségképpen megszegték, magatartásuk azonban a szolgálat irányításának alapvető eszköze – a parancs – ellen irányult, amely eszköz minden katonai függelmi viszonyok rendjében működő szervezet alapja. Amennyiben ez az eszköz nem funkcionál, úgy ez az adott szervezeti egység működését veszélyeztetheti. A vádlottak cselekménye éppen ezért függelemsértő természetű, amely egyidejűleg kötelességszegő jellegű, de a jogi minősítést illetően a függelemsértés a meghatározó. A Legfelsőbb Bíróság ezért a vádlottak magatartását – a katonai ügyészség eredeti vádindítványában foglaltakkal egyezően – parancs iránti engedetlenség vétségének minősítette, és az elsőfokú ítéletet eszerint megváltoztatta. A vádlottak a szolgálati felsőbbtség akaratával helyezkedtek szembe, és függelemsértő bűncselekményt valósítottak meg, így a felmentésre irányuló fellebbezéseknek a Legfelsőbb Bíróság egyik vádlott esetében sem adott helyt.

Következtetések

A fent vázolt – csupán példaként, a vizsgálódásunk szempontjából jelentőséggel bírói körülményekre fókuszáló – néhány eset kapcsán levonhatunk olyan következtetéseket, amelyek a tudomány és a gyakorlat számára egyaránt hasznosíthatóak lehetnek, azok továbbfejlesztését szolgálhatják:

– a tényállásban nevesített „őr-, ügyeleti vagy egyéb készenléti szolgálat” – mint védett szolgálati forma – nem jelent tartalmi azonosságot az egyes szervek tekintetében kiadott szolgálati

szabályzatokban alkalmazott, azonos megnevezésű szolgálati formákkal; azoktól függetlenül értelmezendő. Ez azt is jelenti, hogy akár olyan szolgálati forma is a tényállásban szereplő védett szolgálati formába tartozhat, amely az adott szerv szolgálati szabályzata szerint más elnevezés alatt szerepel, még ha az adott szolgálati szabályzat ismeri is a konkrét szolgálattípust. Ez a büntetőjog primátusát, s az adott igazgatási jellegű normától való teljes függetlenségét mutatja.

– a jogalkalmazó egyetlen esetben sem mellőzheti az abban történő állásfoglalást, hogy az adott szolgálati forma a védett szolgálatok közé tartozik-e? További vizsgálódás csak az ezen kérdésre adott pozitív válasz esetében folytatható, hiszen ez objektív büntethetőségi kritérium a tényállásnak.

– a Kúria az „egyéb készenléti szolgálat” vonatkozásában iránymutatást adott, amely szerint ezalatt azok a szolgálati formák értendők, amelyeknek ellátása külön éberséget, figyelmet igényel és ezért a kiképzés és a szolgálat mindennapi rendjétől eltér.⁸ Az iránymutatásban tükröződő jogalkalmazás-orientálási szándék feltétlenül helyeslendő, azonban a jövőben tovább pontosítandónak tűnik. A „kiképzés és a szolgálat mindennapi rendjétől eltér”-és nehezen értelmezhető, hiszen, aki mindennap ezt a szolgálatot látja el, annak nem lesz a mindennapi rendtől eltérő, mert számára ez a mindennapos feladat. Problémásnak tűnik a jogalkalmazásban a „külön éberség, figyelem” megkövetelése is. Ugyanis a „külön” csupán valamihez mérhető. Vajon mi lehet ebben az esetben az a büntetőjognak is megfelelő kiindulópont, amelyhez viszonyítva meghatározhatjuk az egyéb készenléti szolgálat ellátását – a jogalkalmazó álláspontja szerint – kötelezően jellemző zsinórmércét? Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a jogalkalmazó kényszerhelyzetben van, hiszen általános iránymutatást – segítő kezet – szeretett volna a jellemzők

⁸ Kúria Bfv.175/2021/5.

körülírásával a praxis számára, elkerülendő a jövőbeni ingadozó bírói gyakorlatot.

A védett szolgálati formák meghatározása tehát problémásnak tűnik. Így ebből a szempontból értékelve a tényállást, felmerülhet bennünk a kérdés, hogy vajon megfelel-e a törvényi pontos meghatározottság követelménynek a tényállás ezen eleme? Természetesen másik aspektusból is vizsgálhatjuk a kérdést: vajon a szolgálati ágak, formák, s nem utolsósorban a közhatalmi szervek sajátosságaiból következően van-e egyáltalán arra lehetőség, hogy a jelenlegi szabályozásnál megfelelőbb tényállást alkossunk?

Görbe Boldizsár

Egy előjárónak mindent szabad? Avagy az előjárók által elkövetett szexuális abúzusok megítélése a bírói gyakorlatban

Bevezetés

A katonai szervezetek hierarchikusan szerveződnek, amelyet szakkifejezéssel függelmi viszonynak nevezünk. A függelem nem csupán a katonai szervezetek alapvető szerveződési elve, hanem meghatározó princípium az egyes katonák közötti viszonyban is. A függelmi rendszer ugyanis alapvetően kétpólusú, sajátos tartalommal bíró jogviszony, amelynek egyik oldalán a szolgálati felsőbbség, másik oldalán az alárendelt áll.

E függelmi viszonyban az, akinek joga és kötelezettsége más katonák tevékenységének irányítása előjáró vagy felettes.¹ Az előjáró e rendelkezési joga az alárendeltek felett a függelemből vezethető le. Szükséges e jogosultság biztosítása ahhoz, hogy a honvédség – illetve más katonailag szervezett szervezetek, így a rendvédelmi szervek – az Alaptörvényből és a jogszabályokból származó kötelezettségeiket, feladataikat maradéktalanul el tudják látni. A függelem biztosítja a szolgálati rend és fegyelem fenntartását, amelyből az alárendeltek engedelmességi, parancsteljesítési kötelezettsége, valamint az előjáró tiszteletének követelménye származik.²

¹ *A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL. törvény* 72.§ (1) bekezdés.

² *A Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról szóló 24/2005. (VI.30.) HM rendelet* melléklete A magyar honvédség szolgálati szabályzatának 29.3. pontja.

Fontos megjegyezni, hogy az előjáró a rendelkezési jogát, előjárói hatalmát csak a szolgálattal összefüggésben, jogszerűen, jogszabályban szabályozott módon és keretek között gyakorolhatja. Az ilyen jogszerű előjárói rendelkezéseket – például egy parancsot – a büntetőjog védelemben részesíti, ezzel fenntartva a katonai szervezetek működőképességét. Azonban az is megállapítható, hogy vannak és voltak olyan emberek, akik a rájuk bízott hatalommal nem csupán éltek, élnek, hanem vissza is élnek. Fontos ezért, hogy a jog, és különösen a büntetőjog fellépjen ezekkel az előjárói hatalmasságokkal szemben, és védje az alárendeltek emberi méltóságát és egyéb jogos érdekeit.

Fontos tehát, hogy az alárendeltek jogai, érdekei ebben a függőségi helyzetben is biztosítottak legyenek az előjárói hatalommal szemben. Az előjárónak nem szolgálja, kényének-kedvének kiszolgálója az alárendelt. Az előjáró a függelmi viszony ellenére tehát köteles figyelemmel lenni alárendeltje emberi méltóságára, köteles vele úgy kommunikálni, ahogy azt a szolgálati érintkezés szabályai előírják.

Tanulmányomban a katonai és rendvédelmi szervezeteken belül megvalósult szexuális abúzusokra fókuszálok. A honvédségnél és a rendvédelmi szerveknél szolgálatot teljesítő női hivatásos (szerződéses, önkéntes tartalékos) állományúakkal szemben az előjárók a függelmi helyzetet kihasználva valósítanak meg verbálisan és gyakorta tevőleges magatartásban is testet öltő szexuális zaklatást. Dolgozatomban ezt a kérdéskört vizsgálom a vonatkozó jogszabályok és a bírói gyakorlat ismertetésén keresztül.

Szexuális abúzus értékelése mint alárendelt megsértése

Az általam vizsgált esetek többségében az eljáró katonai tanácsok az előjárókat szexuális abúzusok esetén alárendelt megsértése címén vonták felelősségre. Ennek okán érdemes megvizsgálni,

hogy ez a katonai bűncselekmény miképp alkalmazható a kifej-
tett magatartásokra.

A védendő érték: az alárendelt emberi méltósága

A szakirodalom az alárendelt megsértése törvényi tényállásnak jogi tárgyaként egyöntetűen az alárendelt emberi méltóságát határozza meg közvetlen jogi tárgyként, védendő értéként.³ Fontos azonban azt is látni, hogy az előjáró ilyen visszaélése súlyos hatásokkal járhat a katonai szervezetre is, így helyes az a szakmai meglátás, amely a törvényi tényállás általános jogi tárgyaként a katonai rendet és a fegyelmet határozza meg.⁴ Az alárendelt megsértésének tényállását megvizsgálva láthatjuk, hogy abban e két jogtárgy inkorporálódik. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) 449.§ (1) bekezdése így kezdődik: „*Aki alárendeltjét emberi méltóságában [...]*”. Egyértelműen megjelenik benne az emberi méltóság mint védett jogi tárgy. Az általános jogi tárgyat tekinthetnénk adottnak is a cselekmény jellegéből, illetve annak következményéből, hogy miként hat a szolgálati rendre és fegyelemre, azonban a Btk. 449.§ (3) bekezdését, annak is második fordulatát megvizsgálva, a jogalkotó kiemeli „*a szolgálatra jelentős hátrányt*”. A most idézett rész ténylegesen az alárendelt megsértésének minősített esetét szabályozza, azonban argumentum a maiore ad minus ha

³ TÖRÖK Zsolt: A katonai bűncselekmények, In: POLT Péter (szerk.): *Új Btk. kommentár 8. kötet*, Budapest, Nemzeti Közsolgálati és Tankönyv Kiadó, 2013. 290. o.; TÖRÖ Sándor: A katonai bűncselekmények, In: KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*, Budapest, CompLex Kiadó, 2013. 939. o.

⁴ TÖRÖK: i. m. 290. o.; KORDA György: *A katonai és a honvédelmi kötelezettségek elleni bűncselekmények*, Budapest Zrínyi Katonai Kiadó, 1988. 169–170. o.; 769/B/2006. AB. határozat.

a jelentős hátrányt súlyosabban kívánja büntetni a jogalkotó, adott, hogy az enyhébbet is szankcionálni szándékozik.

Amint arra a bevezetőben utaltam, a katonák sajátos szabályok szerint látják el feladataikat, sajátos szerveződési elv mentén. Az egyik ilyen sajátossága a katonai szolgálati jogviszonynak egyes alapjogok korlátozásának vállalása, így például a véleménynyilvánítás szabadsága, a gyülekezési szabadság. Az Alkotmánybíróság a 23/1990 (X.31.) AB határozatához fűzött párhuzamos véleményében Sólyom László az emberi méltósághoz való joggal kapcsolatban a következőket emelte ki: *„azt fejezi ki, hogy van egy abszolút határ, amelyen sem az állam, sem más emberek kényszerítő hatalma nem terjedhet túl, vagyis az autonómiának, az egyéni önrendelkezésnek egy mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva – a klasszikus megfogalmazás szerint – az ember alany maradhat és nem válik eszközzé vagy tárggyá.”* Az Alkotmánybíróság ezzel deklarálta az emberi méltósághoz való jog abszolút jellegét, amelyet – következképpen – sem a katonai jogviszonyból eredő sajátosságok, sem az előljáró hatalma nem törhet át.

Fontos megjegyezni, hogy az emberi méltósághoz való jog anyajog, amely további jogok forrása, nevezetesen ilyen az önrendelkezési jog.⁵ Az önrendelkezési jog egyik aspektusának tekinthető a szexuális önrendelkezés joga is, amely a témánk szempontjából kiemelt jelentőséggel bír. A szexuális önrendelkezés három tartalmi elemből áll, egyrészt a nemi identitás és orientáció kialakításának szabadsága, másodsorban a nemi élet gyakorlása vagy attól való tartózkodáshoz való szabadság és végül a szexuális kapcsolatok szituációs elemeinek megválasztásának szabadsága.⁶ Noha a szexuális önrendelkezés védelmére

⁵ 9/1992. (I.30.) AB hat.

⁶ SZOMORA Zsolt: A nemi élet szabadság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények (Btk. XIX. fejezet), In: KARSAI Krisztina – SZOMORA Zsolt –

alapvetően a nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmények szolgálnak, azonban e körbe nem sorolhatók be a verbális cselekmények általi támadások, valamint a nem súlyosan szeméremsértő cselekmények. Ezutóbbiak elleni védelmet az alárendelt megsértése tényállás hivatott biztosítani.⁷

Kiemelt jelentőségű tehát katonai szervezeten belül az alárendelt emberi méltóságának védelme az előjáró hatalmával szemben. A katonai szolgálat, az előjáró többletjogosultsága – figyelemmel a citált alkotmánybíróági határozatra – nem foszthatja meg az alárendeltet emberi mivoltától, nem tárgyiasíthatja.

Az általános jogi tárgygyal, a katonai figyelemmel és renddel kapcsolatban leszögezhetjük, hogy minden előjárói hatalommal való visszaélés, önkényeskedés rombolja ezeket a belső értékeket, megingatja a katonák bizalmát az előjáróikkal szemben, és el-lenszenvet vált ki a katonai hivatással kapcsolatban.⁸

Az alárendelt megsértésének tényállása

A katonai szervezetekben érvényesülő hierarchia és előjárói hatalom csupán törvényes, jogszerű keretek között szolgálja az ezeken belül érvényesülő fegyelmet és szolgálati rendet. Az előjáró hatalma tehát csak törvényes keretek között szolgálja a katonai szervezetek társadalom számára hasznos működését. Tekintettel arra, hogy a hatalmat emberek gyakorolják, és mert az emberek a rájuk bízott hatalommal nem csupán élni, hanem visszaélni is szoktak, fontos gátat szabni ennek.

VIDA Mihály: *Anyagi büntetőjog Különös rész I.*, Szeged, Jurisperitus Bt., 2013a. 131. o.

⁷ Kb. 37/2020/18.; Kbf. 52/2020/9.

⁸ KORDA: i. m. 170. o.

A katonai szervezeteken belül a szolgálati érintkezés szabályai a Szolgálati Szabályzatban rögzítettek. E szabályok megkövetelik, hogy a katonák egymás iránt tiszteletet tanúsítsanak, viselkedjenek kulturáltan és legyenek határozottak. Azonban az előjárónak ezeknek úgy kell eleget tennie – a vizsgált tényállás vonatkozásában főképp –, hogy alárendeltjeiket emberi méltóságukban ne sértsék meg. Az alárendeltet emberi méltóságát védi tehát ez a tényállás olyan helyzetekben, amikor az alárendelt a függelmi viszony okán átmenetileg védtelen.⁹

A Btk 449.§-ban szabályozott alárendelt megsértése elnevezésű tényállás egy vétségi alapeseti alakzatot és két, eltérő büntetési tételű, minősített eseti alakzatot szabályoz büntetési alakzatban.

Alapeset: „más előtt” vagy „feltűnően durván”!

Az alapesetet az az előjáró valósítja meg, aki az alárendelt emberi méltóságát megsérti más előtt vagy feltűnően durván.

A „más előtt” fordulat teljesüléséhez az előjárón és az alárendelten kívül legalább még egy személynek jelen kell lennie a tényállás megvalósításánál. Fontos azonban kiemelni azt is, hogy ez olyan objektív ismérve a tényállásnak, amelyet az elkövetőnek fel kell ismernie, de nem szükséges, hogy a kívülálló harmadik személy – aki előtt az egyébként tényállásszerű kijelentés elhangzik – hallja, megismerje ezt a közlést vagy kijelentést, elegendő, ha ennek reális lehetősége fennáll, és ezt az elkövető tudata is átfogja.¹⁰ A „más személy” jogállása a tényállás e változatának megvalósításánál közömbös, vagyis lehet másik katona, de lehet polgári személy is.¹¹ Fontos megjegyezni, hogy ahhoz, hogy a tényállás

⁹ KORDA: i. m. 171. o.

¹⁰ EBH2011. 2382.

¹¹ TÖRÖK: i. m. 291. o.; KORDA: i. m. 171. o.; TÖRÖ: i. m. 937. o.

első fordulata megvalósuljon, a sértettnek, vagyis az alárendeltnek a jelen kell lennie, és a sértést észlelnie kell, amennyiben nincs jelen, nem valósul meg katonai bűncselekmény.¹²

A bűncselekmény második fordulata akkor valósul meg, ha az alárendelt emberi méltóságának megsértésére „feltűnően durván” kerül sor. E fordulat vonatkozásában a szakirodalom elsődlegesen a tettlegességet, a tetteges bántalmazást emelik ki, azonban ezen alakzat megállapítását nem csupán az ütlegetés alapozza meg, hanem minden olyan magatartás, amely az alárendeltnek fájdalmat okoz, megalázza, megszegyeníti, katonai önértétét sérti.¹³ Szintén megállapítható e fordulat abban az esetben is, ha az előljáró a női alárendelt sérelmére szexuális tartalmú, zaklató magatartást valósít meg.¹⁴

Minősített esetek

A jogalkotó kiemelt egyes olyan esetköröket, amelyek súlyosabban büntetendők az alapesethez képest. Ilyen, ha az előljáró a bűncselekményt *aljas indokból, súlyos testi vagy lelki gyötrelmet okozva, több katona előtt vagy több alárendelt sérelmére* követi el. Még súlyosabban rendeli büntetni az előljáró tevékenységét, ha a bűncselekmény *súlyos testi sértést vagy a szolgálatra jelentős hátrányt* okoz.

Aljas indok mint minősített esetet megalapozó ok akkor állapítható meg, ha az erkölcsileg elítélendő motívumból fakad.¹⁵ Ez lehet bosszú, gyűlölet, irigység.¹⁶ Így adott esetben tényállásszerű lenne az előljáró magatartása, aki női alárendelthez

¹² BH2019.5.

¹³ TÖRÖK: i. m. 291. o.; KORDA: i. m.171–172. o.; TÖRŐ: i. m. 939. o.

¹⁴ Kbf. 19/2019/8.

¹⁵ TÖRÖK: i. m. 291. o.

¹⁶ TÖRŐ: i. m. 940. o.

szexuális közeledett, aki azonban visszautasította, és ezért vele a gyakorlatok alatt megalázóan beszél, vagy akár nem megengedett fegyelmi fenyítéssel sújtja. A súlyos testi vagy lelki gyötrellem okozása lényegében a kínzásnak felel meg.¹⁷

Súlyosabban rendeli büntetni a törvény azt az esetet, ha az előjáró a tényállásszerű magatartását több katona előtt fejt ki. Látni kell, hogy az elkövetés e módja súlyosan megalázó az alárendelt számára, hiszen az alárendelt megsértésének ezen esete legalább két további katona jelenlétét feltételezi. Bármilyen dehonesztáló, megalázó megnyilvánulása az előjárónak e situációban az alárendeltet emberi méltóságában mélyen megalázza. Fontos kitétel, hogy a két vagy több katonának nem kell ugyanabból az állományból származnia, elegendő, ha függelmi viszonyok között teljesítenek szolgálatot.¹⁸ Így ezt az esetet kell megállapítani annak az előjárónak az esetében is, aki az alosztály állománya által közösen használt Viber csoportba írt konkrétan megnevezett alárendeltjének szexuális tartalmú, megalázó üzeneteket, amelyeket az állomány valamennyi tagja látott.¹⁹

Szintén súlyosabban büntetendő az előjáró, ha cselekményét több alárendelt sérelmére követi el. A tényállás e fordulata egy összefoglalt bűncselekmény, ezért különböző alárendeltek sérelmére elévülési időn belül megvalósított cselekmény egy bűncselekménynek minősül, egy eljárásban bírálандók el tekintet nélkül arra, hogy a részcselekmények azonos vagy eltérő, rövidebb vagy hosszabb időközökkel valósultak meg.²⁰ Így tényállásszerű lesz annak az előjárónak a cselekménye, aki több katona alárendeltjével szemben tanúsított szexuális zaklató magatartást.²¹

¹⁷ TÖRÖK: i. m. 291. o.

¹⁸ U. o.

¹⁹ Kb. 31/2020/18.

²⁰ EBH2010. 2216.

²¹ Kb. 20/2014/18.

Az előljáró cselekvőségét a Btk. akkor bünteti a legsúlyosabban, ha annak eredményeként az alárendelt súlyos testi sértést szenved, vagy az a szolgálatra jelentős hátrányt okoz. Ez utóbbi eredmény vonatkozásában releváns lehet, ha az előljáró olyan gátlástalan módon folytatja alárendeltje vonatkozásában a szexuális tartalmú zaklatást, hogy az félelmében nem tudja ellátni a szolgálatot.

Az alárendelt megsértése tényállás tehát részben hasonlít a köztörvényi becsületsértés, tetteges becsületsértés, rágalmazás tényállásokhoz, azonban ahhoz képes sokkal speciálisabb, hiszen sokkal szélesebb körű azoknak a magatartásoknak a köre, amely kimerítik ezt a tényállást, valamint olyan estekre is reagál, amelyekre a civil életben nincs, vagy nem tulajdonítanánk lehetőséget, pl.: megalázó, túlzott gyakorlatoztatás.²²

Tényállás egy alkotmánybíróági határozat tükrében

Egy korábbi, 2006-ban kibocsátott alkotmánybíróági határozatot is citálnék, amely az alárendelt megsértése tényállás elkövetési magatartás témájával foglalkozik. Az Alaptörvény a Záró és egyes rendelkezések rész 5. pontjában deklarálja, hogy az Alaptörvény hatályba lépése előtt keletkezett alkotmánybíróági határozatok hatályukat veszítik, ennek ellenére mégis úgy gondolom, hogy az Alkotmánybíróság e határozata fontos és meghatározó a tényállás értelmezése kapcsán.

Az indítványozó álláspontja az volt, hogy a „*feltűnően durván*” elkövetési mód „*viszonylagos és elvont fogalom, nehezen értelmezhető, önkényes értelmezést tesz lehetővé*”, valamint „*nem csupán az alárendelt feltűnően durván való megsértése sérti az emberi méltósághoz való*

²² TÖRÖK: i. m. 290. o.

jogot, hanem annak bármilyen megsértése”.²³ Vagyis az indítványozó megítélése szerint a jelenlegi szabályozás sérti a jogállamiság elvét, valamint szűkíti az alárendelt emberi méltóságát valójában sértő cselekmények elleni fellépés és védelem lehetőségét.

Az alárendelt megsértése tényállás egy nyitott tényállás és – mint az Alkotmánybíróság is rávilágított – „*az elkövetési magatartások az életben olyan széles körben és olyan változatos módon jelentkezhetnek, hogy azok előzetes, kimerítő felsorolása nem lehetséges. Ebben az esetben a joghézagot éppen az jelentené, ha a jogalkotó kazuisztikusan, illetve taxatív vagy példálózóan sorolná fel a visszaélések egyéb változatait. Ezzel ugyanis alkalmat teremtene az analógia – büntetőjogban tilos – alkalmazására, vagy lefedetlenül hagyná a bűnözésben megjelenő újabb módszereket és formákat, s így megakadályozná, hogy a büntető törvény betöltse rendeltetését. Ezért az ilyen esetekben a tényállás absztrakt jellege olyan jogtechnikai megoldást jelent, amely a jogállamiság alkotmányos alapelvét nem sérti*”.²⁴

Az Alkotmánybíróság e határozatában meghatározza azokat a magatartásokat is – figyelemmel a bírói gyakorlatra –, amelyek alkalmasak lehetnek az alárendelt megsértése tényállás megvalósítására, így „*becsületsértő kifejezések alárendelttel történő közlésével, tetteges becsületsértéssel, az alárendelt tetteges bántalmazásával, az önérzetet súlyosan sértő, meg nem engedett fegyelmező eszköz vagy módszer alkalmazásával, valamint a szolgálati érintkezés bármely megalázó módjával. A bírói gyakorlat szerint tényállásszerű elkövetési magatartásnak minősül például az alárendelt szexuális életére történő szóbeli utalás; az alárendelt felé irányuló, szexuális kapcsolat létesítésére történő előljárói felhívás vagy felajánlkozás (BH1989. 466; Bf. V. 1166/1997/3.; Bfv. X. 2391/1999/2.) vagy az alárendelt beleegyezése nélküli szeméremszétséges megérintése, amely katonai életviszonyokon kívül is alkalmas a Btk. 180. § (2) bekezdésébe*

²³ 769/B/2006. AB határozat.

²⁴ 769/B/2006. AB határozat.

ütköző tetteges becsületsértés megállapítására (Legfelsőbb Bíróság Bf. V. 1175/1994/4., Bf. V. 1238/2002/4.). Az önérzetet súlyosan sértő, meg nem engedett fegyvelmező eszköz vagy módszer alkalmazása körébe tartozik, ha az alárendeltet – az egyenlő bánásmód követelményének megsértésével – származása miatt folyamatos különmunkára vezénylik (BH1981. 129).²⁵

Ebből a felsorolás jellegű meghatározásból látható, hogy az előjáró által az alárendelt szexuális életére irányuló megjegyzés, vagy szexuális kapcsolat létesítésére történő felhívás, felajánkozás, szeméremsértő megérintés kimeríti az alárendelt megsértésének tényállását. Ezt akként is megfogalmazhatjuk, hogy a katonai érintkezés keretei közé semmilyen formában nem fér bele az alárendelt irányába történő szexuális tartalmú megnyilatkozás, különösen nem a szeméremsértő érintés, tapogatás. Ez – mint az szintén kiolvasható az Alkotmánybíróság határozatából – a civil életben sem megengedhető, álláspontom szerint különösen nem megengedhető egy hierarchizált, függőségi viszonyon alapuló szervezetnél.

A szexuális abúzust megvalósító elkövetési magatartások

Az általam vizsgált bírósági ítélek vonatkozásában az elkövetési magatartások két csoportra oszthatóak: verbális és tevéleges magatartások.

Verbális elkövetési módok

Az előjárók részéről verbálisan megvalósuló elkövetési magatartások általánosságban az alárendeltek külsejére, szexuális életére

²⁵ 769/B/2006. AB határozat.

vonatkozó megnyilvánulásokban, valamint különböző szexuális viszony létesítésére irányuló szándék kifejezésében öltének testet.

Egyes esetekben bujtatott, átvitt értelemben juttatja kifejezésre szándékát az előjáró, így a következő esetben. A vádlott ezredes és a sértett őrnagy egy további harmadik személlyel folytatott beszélgetést. A sértett őrnagy nő egy történetet mesélt, azonban abban elakadt, ezt segítvén a vádlott ezredes „kisegítette”, mire a sértett őrnagy hozzátette: „*a számból vette ki a szót, ezredes úr*”. Erre a vádlott ezredes azt válaszolta, hogy „*oda mást is betennék*”. Az eljáró bíróság katonai tanácsa az ügyben egyértelműen megállapította, hogy jelen kontextusban a vádlott ezredes megnyilvánulása, vagyis az „*oda mást is betennék*” kifejezés egyértelműen szexuális tartalmú, és ezzel az őrnagy részére az orális szexuális aktus igényét lehetőségét „kínálta fel”.²⁶ Úgyszintén ebben az ügyben a vádlott ezredes többször tett szexuális ajánlatot a sértett törzsszászlósnak. Egy alkalommal a vádlott a folyósón közölte, hogy a sértett szolgálati helyiségébe igényelt ágyat használat előtt „*csapatpróbázni kell*”, és megkérdezte a sértettet, hogy mikor lesz legközelebb szolgálatban, utalva arra, hogy vele kívánja kipróbálni az ágyat.²⁷ Az ügyészség álláspontja szerint az előjárónak e katonai szlengbe bujtatott szexuális vagy legalábbis a katonai érintkezési szabályokat messze meghaladó felajánlkozása alkalmas volt az alárendelt megsértésének megvalósítására. Azonban a bíróság részben bizonyítottság, részben bűncselekmény hiányában elsőfokon felmentette e vádpont alól a vádlott ezredest.²⁸

Az elkövető előjárók azonban gyakran teljes nyíltsággal, gátlástalan módon közlik szexuális vágyaikat. Ily módon fejtette ki magatartását az az osztályvezető alezredes vádlott is, aki

²⁶ Kb.103/2017/15.

²⁷ Kb.103/2017/15.

²⁸ Kb.103/2017/15.

az alárendeltjéhez a következő kijelentéseket intézte: „*ott van a dugós kanapé, majd csinálok neked gyereket, ha már a férjednek nem sikerült*”, „*bevallnál szexpartnernek?*”.²⁹ Ugyanez a vádlott egy másik alárendeltjéhez pedig a következőket: „*Dugjunk?*”, „*Dugjunk már!*”, „*Biztos kényszerből megy otthon a szex.*”³⁰ Egyértelműen megállapítható, hogy ezek a kifejezések a női alárendeltek emberi méltóságukban, női mivoltukban mélyen megalázzák.

Ugyancsak ezt az elkövetési módot követte az az alosztályvezető rendőr őrnagy, aki az alosztály állománya részére létrehozott Viber csoportban a sértett rendőr őrmester által megszövegezett, a férfiak nemi szervének méretével viccelődő képre reagált.³¹ A Viber csoportnak mintegy 40 fő hivatásos állományú tagja volt. A képre a vádlott őrnagy is reagált, aki a sértettet becenevén szólítva a közös csoportba beírta „*szopni fog!!!!!! :)*”. A sértett erre visszakérdezett, „*Még több ... tér? :)*”, amelyre a vádlott azt reagálta, „*Az csak az előjáték :)*”. A sértett erre úgy reagált „*Nem gáz, inkább a talpam kopjon el, mint a térdem :)*”, amelyre a vádlott őrnagy azt válaszolta, „*Térdig fog :)*”. A vádlott őrnagy e magatartásával már az alárendelt megsértésének minősített esetét is megvalósította – mint arra már korábban utaltam –, hiszen az idézett beszélgetés az alosztály többi hivatásos állományú tagjai előtt folyt. Kétség sem fér hozzá, hogy az előjáró magatartása szexuális tartalmú, hiszen mint az az ítéletből is kiderül, a vádlott őrnagy korábban szexuálisan próbált közeledni a sértett őrmester irányába, aki azonban ezt a fajta közeledést visszautasította.³² Másrészt az előjáró ilyen minőségű megnyilvánulást alárendeltjeivel szemben nem engedhet meg magának, tekintettel annak feltűnően durva mivoltára.

²⁹ Kb. 97/2017/18.

³⁰ Kb. 97/2017/18.

³¹ Kb. 31/2020/18.

³² Kb. 31/2020/18.

A verbális cselekmények egy másik csoportját képezik azok az esetek, amelyeknek ugyan nem szexuális cselekmény folytatására utalnak, de túllépi a szolgálati érintkezés szabályait, a női alárendeltek privát szféráját sértik, és női mivoltukra ugyanúgy megalázó hatással vannak. A bíróság ekképp értékelte annak a vádlott ezredesnek a megnyilvánulását, aki egyik női alárendeltjétől megkérdezte, hogy „*Borotválod a nemi szerveved?*”, illetve egy másik női alárendeltjétől, hogy milyen fehérneműt visel.³³ E körbe sorolhatóak azok a megjegyzések is, amelyek az előjáró és alárendelt közötti függelmi viszony miatt nem tekinthető böknek, így különösen az alárendelt melleire, külsőségeire vonatkozó megjegyzések.

A tevőleges magatartások

A szexuális abúzusok rendkívül gátlástalan módját testesítik meg azok a magatartások, amelyek a verbalitáson túl nem kívánt, illetlen érintésekben, tevőleges úton is megvalósulnak.

Ekként tevőlegesen valósította meg az alárendelt megsértését az az őrnagy, aki a főhadnagy sértettnek címezve, több személy – közöttük egy alezredes – előtt a következő megjegyzést tette: „*Nézzenek oda! [a sértett neve] hogy kikupálódott!*”, majd egyik kezével elkezdte a sértett szoknyáját felhúzni.³⁴

Ugyancsak hasonló magatartást tanúsított az a rendőr előjáró, aki gátlástalanul és huzamosabb időn át abuzálta így női beosztottjait. Ezek nem kívánatos ölelésekben, csókolgatásokban, váll, comb érintésben, mellének, fenekének érintésében öltöttek testet.³⁵ A vádlott egy alkalommal oly módon közeledett a sértett

³³ Kb. 97/2017/18.

³⁴ Kb. 97/2017/18.

³⁵ Kb. 13/2009/29.; Kb. 20/2014/18.

felé, hogy rálökte a sértettet a vádlott irodájában található heverőre és rá akart feküdni, ebből a sértett akként menekült meg, hogy kimászott alóla és kiszaladt a vádlott irodájából.³⁶

Az említettekén már túlmutat annak a volt büntetés-végrehajtási biztonsági osztályvezető ügye, aki a szolgálati gépjárműben utazva a sértett őrmester combjai közé nyúlt oly módon három alkalommal, hogy nadrágján keresztül egyszer szeméremtestét is megérintette.³⁷ Rendkívül megalázó módon egy alkalommal egy másik sértett mögé lépve – akit egyébként többször abuzált már nemkívánatos érintésekkel – annak haját bal kezére tekerve, jobb kezével a zubbony részén benyúlva megérintette a sértettet a hasán.³⁸

A verbális cselekményektől eltérően ezek a magatartások az alárendelt emberi méltóságában való megaláztatottságát fokozzák, hiszen ezek megvalósítása során az elkövető belép az alárendelt privát szférájába, és magatartásával hatványozottan átlépi a szolgálati érintkezés szabályait.

Egy érdekes következtetés margójára

A tényállás rövid bemutatása során megemlítettem az alapeset elkövetési magatartásait. Ennek körében szeretném bemutatni, hogy milyen furcsa következtetésre jutott egy törvényszék katonai tanácsa.

Az ügy lényege szerint a vádlott ezredes néhány havi rendszerességgel közölte a sértettel, hogy tetszik neki az alkata, a hozzá hasonló „bögyös, faros menyecskek”, emellett többször szexuális kapcsolat létesítése céljából is feljárnlkozott a sértettnel,

³⁶ Kb. 13/2009/29.

³⁷ Kb. 20/2014/18.

³⁸ Kb. 20/2014/18.

amelynek keretében „hencegett” férfiasságával. A sértett ezekre nem reagált.

Az ügyészség a vádlott ezredes e magatartása okán alárendelt megsértése bűncselekmény miatt emelt vádat. A katonai tanács azonban nem látta megalapozottnak és ekként adta elő jogi érvelését az ítélet indokolásában: *„Az alárendelt megsértését – amint azt a bíróság már korábban kifejtette – az a katona követi el, aki alárendeltjét emberi méltóságában más előtt vagy feltűnően durván megsérti. [...] Az alárendelttel történő szexuális kapcsolat – amennyiben annak módja nem erőszakos vagy megalázó – nem sérti az emberi méltóságot, így jelen ügyben az alárendelt megsértésének alapjául nem szolgálhat.*

Ugyanakkor a bíróságnak a vád kimerítési kötelezettsége miatt vizsgálnia kellett, hogy esetleg más bűncselekmény megállapításának alapjául szolgálhat-e?

A Btk. 441. §-a szerinti szolgálati visszaélést az a katona valószínűsítheti meg, aki azért, hogy jogtalan hátrányt okozzon, illetve jogtalan előnyt szerezzen, szolgálati hatalmával vagy helyzetével visszaél, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg.

Jelen ügyben a vádlott – mint az alakulat parancsnoka – a vád szerint e beosztását arra használta fel, hogy megpróbálja szexuális kapcsolatot létesíteni alárendeltjeivel.

Mivel az neki – mint házas embernek – jogtalan előnyt jelenthetett volna, ezért a bíróság a cselekményeit e bűncselekménynek minősítette, és a sértettek számához igazodóan 2 rb. szolgálati visszaélés büntette miatt emelt vád alól – részben bizonyítottság, részben bűncselekmény (csapatpróbázás) hiányában – felmentette.³⁹

A katonai tanács tehát jelen ügyben arra a következtetésre jutott, hogyha az előljáró a szexuális kapcsolat létesítésének szándékát nem erőszakos vagy megalázó módon juttatja az alárendelt tudtára, az nem sérti az emberi méltóságot, ezért nem

³⁹ Kb. 103/2017/15.

állapította meg alárendelt megsértésében az előjáró felelősségét, ellenben megvizsgálta, hogy az előjáró cselekvősege alkalmas lehet a szolgálati visszaélés bűncselekmény megvalósítására, hiszen – mint az az indokolásban olvasható – a beosztását és az abból eredő hatalmat arra kívánta felhasználni, hogy alárendeltjével szexuális kapcsolatot részesítsen. A katonai tanács a jogtalan előnyt a vádlott házasságban látta volna, azonban e bűncselekmény alól is felmentette.

Az elsőfokú bíróság téves jogi okfejtését a másodfokon eljáró Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa természetesen korrigálta és korrekt, a kúriai gyakorlatot is magába foglaló indokolását és természetesen értelmezését adta az alárendelt megsértése alapevetének második fordulatainak ekként: *„nem osztotta az elsőfokú bíróság azon álláspontját, mely szerint az alárendelttel történő szexuális kapcsolat – amennyiben annak módja nem erőszakos vagy megalázó – nem sérti az emberi méltóságot, így az alárendelt megsértésének alapjául nem szolgálhat. Ezzel szemben a következő és a Kúria Bf.V.1.238/2002/4. számú határozatában is kifejtett ítélkezési gyakorlat szerint az alárendelt szexuális életére, nemi szervére történő szóbeli utalás, a szexuális kapcsolat létesítésére felhívás vagy felajánlkozás az alárendelt feltűnően durva megsértését valósítja meg. Ez ugyanis a szolgálati érintkezésnek olyan meg nem engedett formáját jelenti, amely alkalmas arra, hogy az alárendeltet becsületében, emberi méltóságában feltűnően durván sértse. Ez az álláspont követi a Legfelsőbb Bíróság Bf.V.1175/1999/4. számú határozatában rögzített korábban is irányadó bírói gyakorlatot. Ebből következően a fenti magatartások az alárendelt megsértésének bűncselekménye tekintetében akkor is tényállásszerűek, ha a sértett akarata ellenére négy szemközt, mások jelenléte nélkül hangzanak el.”*⁴⁰

Mint az a Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsának indoklásából kitűnik, a szolgálati érintkezés kereteibe nem fér bele az

⁴⁰ Kbf. 19/2019/8.

alárendelt felé irányuló bármilyen szexuális tartalommal bíró kérdés, kérés. Ez kimondásra került a korábban idézett alkotmánybírószági határozatban is. Az elöljárók ilyen magatartása egyrésztől messzemenően túllépi a szolgálati érintkezés szabályait, másrésztől az alárendeltségbe tartozó személy számára megaláztatást jelent. Így a vádlott ezredesnek az alárendelttel történő szexuális kapcsolat létesítésére irányuló felhívása tényállásszerű és megállapítható vele szemben az alárendelt megsértése bűncselekmény.

Mi jár mindezért?

Az általam vizsgált esetekben figyelmet fordítottam az eljáró katonai tanácsok által kiszabott szankciók nemére és mértékére is. Ezt különösen fontosnak tartom, hiszen az elöljárók által elkövetett szexuális abúzusok megítélésem szerint súlyosan sértik a katonai függelmi viszonyokat, kártékony hatással vannak a rendfokozati és elöljárói tekintélyre. Ebből adódóan álláspontom szerint megkerülhetetlen annak vizsgálata, hogy az elkövetők a rendfokozatukban, illetve szolgálatukban megtarthatóak-e.

A következő táblázat az előzőekben vizsgált esetekben kiszabott büntetéseket foglalja össze, amelyeket alárendeltnek szexuális jellegű abúzussal történő megsértéséért szabtak ki.

Fsz.	Ügy száma	Fok	Minősítés	Szankció
1.	Kb. 20/2014/18.	I.	folytatólagosan elkövetett Btk. 449.§ (1) és (2) bek d)	pénzbüntetés szolgálati viszony megszüntetése
	Kbf. 19/2016/5.	II.	folytatólagosan elkövetett Btk. 449. (1), (2) bek c) és d)	helybenhagyta

KATONAI JOGI ÉS HADIJOGI SZEMLE
2023/1. SZÁM

2.	Kb. 97/2017/18.	I.	Btk. 449.§ (1) bek.	pénzbüntetés rendfokozatban visszavetés
	Kbf. 65/2018/8.	II.	helybenhagyta	pénzbüntetés mérséklése
3.	Kb. 103/2017/15.	I.	Btk. 449.§ (1) és (2) bek d)	megrovás
	Kbf. 19/2019/8.	II.	Btk. 449. (1) és (2) bek c) és d)	pénzbüntetés
4.	Kb.31/2020/18.	I.	Btk. 449.§ (1) és (2) bek c)	megrovás
	Kbf. 52/2020/9.	II.	helybenhagyta	helybenhagyta
5.	Kb. 13/2009/29.	I.	1.rb. folytatólagosan elkövetett Btk.* 358.§ (2) bek c) 3.rb. részben folytatólagosan elkövetett Btk.* 180.§ (2) bek. 2.rb. Btk.* 176/A.§ (1) bek. 1.rb. Btk.* 177/A.§ (3) bek.	1 évi szabadság- vesztés 3 év próbaidőre felfüggesztve és lefokozás
	Kbf.11/2010/7.	II.	folytatólagosan elkövetett Btk.* 358.§ (1) és (2) bek. c) folytatólagosan elkövetett Btk.* 180.§ (2)	pénzbüntetés lefokozás
	Bhar. 1215/2010/6.	III.	helybenhagyta	helybenhagyta
<i>A táblázat a szerző saját készítése</i>				
Megjegyzés		*-gal jelölt Btk. a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény		

A táblázatokból levonható az a következtetés, hogy végrehajtandó szabadságvesztés büntetést egyik vádlott sem kapott. A vizsgált esetekben látható, hogy a katonai tanácsok alapvetően pénzbüntetést szabnak ki az elkövetőkkel szemben a terhükre rótt bűncselekmények miatt. Emellett a vizsgált 5 esetből 2 alkalommal megrovást szabtak ki, amelyek közül egyet a másodfokú katonai tanács pénzbüntetésre változtatott.

Látható, hogy a vizsgált 5 esetből 3 alkalommal szabott ki a bíróság katonai büntetést vagy mellékbüntetést. Egy esetben az ügyészség másodfokon⁴¹ indítványozta a rendfokozatban visszavetést, azonban azt a másodfokú bíróság nem tartotta indokoltnak, mert álláspontja szerint a katonai mellékbüntetés alkalmazása nélkül is elérhető volt adott esetben a büntetési cél.

A katonai büntetés vagy mellékbüntetés alkalmazásának kérdése körében fontos vizsgálni az előjáró cselekvőségének milyenségét. Kétségtelen, hogy az elkövetők mindegyik esetben szégyent hoztak az előjárói intézményre, tekintélyre és az is, hogy visszaéltek a hatalmukkal, azonban mégis különbséget kell tenni abban, hogy mely kifejtett cselekvőségeknek kell maguk után vonni, az ilyen szankciót.

Megállapítható az ítéleti tényállásból, hogy abban a két esetben, amikor a katonai tanács a vádlottal szemben lefokozás, illetve szolgálati jogviszony megszüntetése katonai büntetést alkalmazott, az elkövetők elkövetési magatartása rendkívül gátlástalan volt. Ezekben az esetekben olyan magatartást tanúsítottak a vádlottak, amelyek a sértettek szexuális önrendelkezését súlyosabb mértékben sértik, hiszen egyik esetben a vádlott az alárendelt fehérműjén keresztül megérintette annak nemi szervét⁴², a másik esetben a vádlott nemcsak a sértett nemi szervét érintette

⁴¹ Kbf. 19/2019/8.

⁴² Kb. 13/2009/29. Ezt az ügyek a későbbiekben más aspektusból is megvizsgálom, figyelemmel az itt kiemelt elkövetési magatartásra.

meg, hanem annak kezét kényszerrel saját, erektált állapotban lévő nemi szervére helyezte.⁴³ Látható tehát, hogy ezek az elkövetési magatartások minőségükben sokkalta gátlástalanabbak és szeméremsértőbbek, mint más elkövetési magatartások.

Hol a határ az alárendelt megsértése és a szexuális önrendelkezést sértő bűncselekmények között?

A nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmények egyik csoportját a szexuális önrendelkezés elleni bűncselekmények (szexuális kényszerítés, szexuális erőszak, szeméremsértés) képezik.⁴⁴ E bűncselekményi kör védett jogi tárgya a szexuális önrendelkezési jog. Amint azt dolgozatom elején említettem, sok esetben a katonai tanácsok az alárendelt sérelmére megvalósított szexuális abúzust alárendelt megsértéseként értékelik. Fontos kérdésként merül fel, hol húzódik a határ az előjárói bűncselekmény és az előjáró által megvalósított szexuális önrendelkezést sértő, nemi élet szabadsága elleni bűncselekmények között.

Az egyértelműen leszögezhető, hogy e körben érintett valamennyi tényállás – vagyis mind az alárendelt megsértése, mind a szexuális önrendelkezés elleni bűncselekmények – védett jogi tárgyaként meghatározható a szexuális önrendelkezés. Míg a nemi deliktumok esetében kifejezett, konkrét jogi tárgy a szexuális önrendelkezés, addig az alárendelt megsértése bűncselekménynél az emberi méltóságból vezethetjük le a szexuális önrendelkezés védelmét.

A határ a jogi megítélés vonatkozásában a szexuális cselekmény fogalma. Az egyértelmű, hogy a korábban említett szexuális tartalmú közlések, azaz lényegében a verbális szexuális abúzus

⁴³ Kb. 20/2014/18.

⁴⁴ SZOMORA: i. m. (2013a) 130. o.

nem tekinthető szexuális cselekménynek. Így ezek jogi megítélésénél nem ütközünk különösebb problémába.

Az elhatárolás valódi problémáját a ténylegesen kifejtett cselekmények okozzák. Amint korábban bemutattam az alárendelt megsértésének bírói gyakorlatánál a tevőlegesen kifejtett cselekmények igen sokféle formában fordulnak elő, így a sértett alárendelt megölelése, megcsókolása, mellének, combjának, fenekének és szeméremtestének megérintése.

A Btk. 459.§ (1) bekezdésének 27. pontja határozza meg a szexuális cselekmény fogalma, ennek értelmében „*szexuális cselekmény: a közösülés és minden súlyosan szeméremsértő cselekmény, amely a nemi vágy felkeltésére, fenntartására vagy kielégítésére alkalmas, vagy arra irányul*”. Az általam vizsgált esetekben nem került sor közösülésre előljáró vagy alárendelt között, így a fókusz a szeméremsértő cselekményre kell helyezni.

A szexuális cselekmény fogalmilag a szeméremsértő cselekmény súlyos fokát követeli meg. Ez objektív ismérv, vagyis a szeméremsértő cselekmény súlyos jellege akkor állapítható meg, ha a sértett vagy a tettes nemi szervének megérintése megtörténik egymás közötti közvetlen testi kontaktus útján, vagy ha a tettes vagy a sértett a saját nemi szervét érinti meg.⁴⁵ Az előljáró azon magatartásai tehát, amelyek az alárendelt kéretlen megcsókolásában, illetve illetlen helyen – mell, fenék, comb – történő megfogásában öltének testet, szeméremsértők ugyan, de nem tekinthetők súlyosan szeméremsértőnek.

A másik fontos követelmény, amely szubjektív jellegű, „a nemi vágy felkeltésére, fenntartására, vagy kielégítésére” alkalmas vagy arra irányuló, súlyosan szeméremsértő cselekmény. Ez sem állapítható meg a fentebb említett esetekben, hiszen többségében mind a verbális, mind az érintéssel megvalósuló cselekvőségek

⁴⁵ SZOMORA Zsolt: Záró rész, In: KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*, Budapest, CompLex Kiadó, 2013b. 980. o.

elsősorban az alárendeltek női mivoltában történő megalázta-
tást, kiszolgáltatottságra utalást célozza.⁴⁶

Ezekre tekintettel a katonai szervezeteken belül megvalósu-
ló szexuális abúzus minősítése esetén elsődlegesen azt kell vizs-
gálni, hogy az előljáró cselekmény súlyosan szemérem sértőnek
tekinthető-e. Másodsorban pedig azt kell megítélni, hogy az
előljáró a cselekményt nemi vágyainak felkeltésére, fenntartására
vagy kielégítésére fejtette ki, avagy a cselekményét egyszerűen a
női alárendelteknek a női mivoltában, nőiességének megalázás
okán fejté ki.

Nézőpont kérdése?

A következőkben két bírósági ítéletet vetek össze. Az egyik a
korábbi, a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény
hatálya alatt tárgyalt, míg a másik a jelenleg hatályos Btk. szerint
elbírált ügy. A két eset elkövetési magatartása rendkívül hasonló,
mégis másként felelt a két elkövető.

A tolakodó kapitányságvezető

Az ügy⁴⁷ lényege szerint a rendőrkapitányság-vezető 2007 nyara
és 2008 tavasza között az alárendeltségébe tartozó női beosztottat
különböző módokon szexuálisan zaklatta. Többször erőszakosan
magához ölelte, fogdosta, egy alkalommal rálökte az irodájában
található kanapére azzal a céllal, hogy a sértettre feküdjön. Több-
ször kifejezte a vádlott a sértett irányába, hogy mennyire szereti
és hogy mennyire szeretne vele együtt lenni. Egyik alkalommal

⁴⁶ Lásd ehhez BH1994. 522.

⁴⁷ Kb. 13/2009/29.

2008 tavaszán, miután a titkárság ajtaját kulccsal bezárta belülről, és a sértettnek a titkársági előtérből nyíló irodájába ment, ott erőszakkal átölelte oly módon, hogy lefogta kezeit és hozzászorította az íróasztalhoz. A vádlott szájon akarta csókolni a sértettet, s miután ez nem sikerült neki, lehúzta a sértett nadrágjának oldalcipzárját, majd az egyik kezével a sértett kezét megfogva azt erőszakkal ráhelyezte a nadrágjából közben kivett, erekált állapotban lévő hímvesszőjére. Ugyanakkor a vádlott a másik kezével, erőszakkal belenyúlt a sértett fehérneműjébe és megfogta nemi szervét. A vádlott a cselekményével a sértett tiltakozásának hatására és azon okból hagyott fel, hogy nevezettnek sikerült ellöknie magától. A bíróság az előljáró felelősségét alárendelt megsértésében állapította meg. Az ügy elbírálására a régi a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatálya alatt került sor, így jelen elemzés pusztán hipotetikus.

Ha megvizsgáljuk az előljáró jelen ügyben tanúsított magtartását az új Btk. szabályai szerint álláspontom az, hogy cselekvőségét másként kellene minősíteni. Az előljáró magatartása alkalmas lehet a szexuális kényszerítés (Btk. 196§) megvalósítására.

A törvényi tényállás szerint szexuális kényszerítést az a személy követi el, aki mást szexuális cselekményre vagy annak elvégzésére kényszerít. E vonatkozásban alapvető kiinduló pont az előzőekben tárgyalt szexuális cselekmény.

Az előljáró cselekvősége, nevezetesen, hogy az erekált állapotban lévő nemi szervét elővette és arra a sértett kezét ráhelyezte, valamint az, hogy eközben a vádlott másik kezével a sértett nemi szervét közvetlenül fogta meg, súlyosan szemérem-sértő. A szexuális cselekmény fogalmi elemének szubjektív oldala is vizsgálándó, vagyis annak a kérdése, hogy az előljáró jelen cselekvősége alkalmas-e a nemi vágy felkeltésére, fenntartására, avagy kielégítésére. Az ügy körülményeiből annyit ismerünk, amennyi az ítéleti tényállásban szerepel, ebből megtudhatjuk, hogy az előljáró többször hangot adott annak, hogy szeretne

alárendeltjével „együtt lenni”, valamint hogy „tetszik neki”. Nemi vágyainak kielégítését támasztja alá meglátásom szerint az a tény is, hogy többször próbált az előljáró az alárendeltjével intimebb helyzetbe kerülni, többször magához ölelte, többször megkísérelte megcsókolni, adott esetben e szándéka sikerrel is járt, valamint az ominózus eset, amikor irodájában lévő kanapéra rálökve kívánt ráfeküdni. Ezek a magatartások álláspontom szerint jobban alátámasztják a szexuális, nemi vágy felkeltésének és kielégítésének szándékát, mint pusztán az alárendelt emberi méltóságának megsértését.

A következő, amit ebben a körben vizsgálni kell, a kényszerítés fennállta. A jogalkotó sajátos módon nem határozza meg azokat a cselekvéseket, amelyek a kényszerítés e változatánál relevánsak. A Btk. indokolása szerint a kényszerítés felölel minden olyan magatartást, amikor a sértett nem önként és szabadon adja beleegyezését a szexuális cselekményhez, hanem valamilyen kényszer hatására.⁴⁸ E tényállás vonatkozásában tehát a kényszerítés lényege az, hogy a passzív alanynak nincs szándékában az elkövetővel szexuális tevékenységet folytatni, azonban az a saját akaratát érvényesíti, vagyis az elkövető magtartása akaratot hajlító módon (*vis compulsiva*) hat a sértettre, és ehhez szükséges, hogy a kényszerítés formája erre alkalmas legyen.⁴⁹

A vizsgált esetben a sértett alárendeltnek nem állt szándékában az előljáróval szexuális cselekményt végezni, sőt minden egyes alkalommal visszautasította, kitért a felé irányuló erőszakos jellegű magatartások elől. Mindezekre tekintettel álláspontom szerint a vádlott fent kiemelt magtartása alkalmas lehet a szexuális kényszerítés tényállás keretében történő értékelésre. Azon

⁴⁸ *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény indokolása*, 77. o.

⁴⁹ SZOMORA Zsolt: A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények, In: KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*, Budapest, CompLex Kiadó, 2013c. 404. o.

magatartása, hogy elővette a nemi szervét és az alárendelt akarata ellenére kezét ráhelyezte – mint korábban megállapításra került – egyértelműen súlyosan szemérem sértő cselekmény. A bűncselekmény ítéleti tényállása kiemeli, de nem részletezi, hogy a vádlott „erőszakkal helyezte rá” a sértett kezét az erektált nemi szervére. Vélelmezhetjük, hogy ez az „erőszak” egyfajta olyan kényszer lehetett, amely alkalmas volt a sértett alárendelt akaratának hajlítására, még inkább az előjáró akaratának érvényesítésére.

Az abuzáló rendőr őrnagy

Az ügy⁵⁰ lényege szerint a címzetes rendőr őrnagy mint alosztályvezető dolgozott egy – akkor még – megyei főkapitányságon. Az alárendeltségébe tartozott a három női sértett, akik közül egy hivatásos rendőr tiszthelyettes, kettő közalkalmazott. A tiszthelyettes sértetthez – értesülve annak válaszáról – többször megpróbált szexuálisan közeledni, ennek a szándékának szóban is nyomatékat adott. Emellett tevőlegesen mintegy egy év időtartamban meg nem határozható időpontokban, többször szájon csókolta, nyakát és arcát végig nyalta. Két alkalommal magához szorította erővel, ekkor egyik kezével a sértett fenekét, valamint fehérneműjén keresztül nemi szervét megfogta, aztán szexuális aktust imitált vele. Az egyik közalkalmazott sértettel szemben hasonló magatartást tanúsított, szintén megérintette nemi szervét fehérneműjén keresztül, miközben szorosán magához szorította. A szorításból a sértett harmadszori próbálkozásra tudta magát kiszabadítani. Emellett szóban is közölte, hogy szexuális kapcsolatot kíván létesíteni vele. Ezen túlmenően meg nem engedhető módon becézgette, így „bimbónak”, „bimbinek”, amivel egyértelműen a sértett melleire, valamint „kis csupaszna” és

⁵⁰ Kb. 23/2018/8.

„tevepatának”, amivel a sértett nemi szervére utalt. A másik közalkalmazott sértettel szemben is hasonlóan járt el, hiszen csuklójánál fogva fizikai erőt kifejtve kezeit háta mögé tette, melleit két kézzel megfogta, valamint alsó neműn keresztül megfogta a sértett nemi szervét, emellett a páncélszekrényhez szorítva megcsókolta. E második közalkalmazott sértettel szemben szintén meg nem engedhető becézési formákat alkalmazott, így „szívemnek”, „szerelmemnek” szólította. A sértettek minannyian tiltakozólag léptek fel a vádlott magatartásával szemben, egyértelműen elutasítóan. Kiemelendő körülmény, hogy a sértettek tartottak a vádlott azon kijelentésétől, miszerint a rendőrkapitány mellett dolgozó házastársa bárkit ki tud rúgatni a munkahelyéről. A katonai tanács a vádlott felelősségét folytatólagosan elkövetett szexuális kényszerítés büntettének minősített esetében.

A katonai tanács megállapította, hogy a *„vádlott szexuális vágyainak kielégítése érdekében alkalmazott fizikai erőszakot a sértettek ellenállásának megakadályozására, illetve leküzdése végett, azonban ez nem minősíthető akaratot lenyűgöző erőszaknak (vis absoluta), csupán akaratot hajlítóknak (vis compulsiva), ezért – élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetés hiányában – csupán szexuális kényszerítés, nem pedig szexuális erőszak valósult meg vádlott részéről”*.⁵¹ Vagyis az elsőfokon eljáró katonai tanács megítélése szerint a sértetteknek a vádlott által megvalósított magához húzása, amelyből egyes sértettek – mint kiemeltem az ítélet indokolásából – harmadszori próbálkozásra vagy 5-10 másodpercet követően tudtak kiszabadulni, alkalmas arra, hogy akaratot hajlító módon, de megvalósítsa a szexuális kényszerítés eszközcselekményét, a kényszerítést.

⁵¹ U. o., Lásd ehhez: SZOMORA Zsolt: *Megjegyzések az új Büntető Törvénykönyv nemi bűncselekményekről szóló XLX. Fejezetéhez*, (<https://ujbtk.hu/szomora-zsolt-megjegyzesek-az-uj-bunteto-torvenykonvy-nemi-buncselekmenyekrol-szolo-xix-fejezetehez/>)

Osztom a bíróság álláspontját, hiszen a törvény konkrét rendelkezést arra nézve, meddig kell tartania a kényszerítésnek, nem tartalmaz. Ezen ügy kapcsán megállapítható, hogy a vádlott magatartása alkalmas volt arra, hogy a sértett ne a saját akaratának megfelelően cselekedjen, hiszen átmenetileg blokkolta abban, hogy védekezést fejtson ki.

A katonai tanács emellett azt is figyelembe vette a bűncselekmény minősítésénél, hogy a hivatásos állományú sértettel nem csupán feljebbvaló-alárendelt, hanem előjáró-alárendelt viszonyban volt, valamint a hatalmi viszonyt értékelte ugyancsak a közalkalmazott sértettek esetében is, ezért a minősített esetek közül a Btk. 196.§ (2) bekezdés b) pontjában meghatározott egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyával visszaélést állapította meg.

Fontos kiemelni, hogy a katonai tanács a szexuális cselekményt extenzív módon értelmezte, hiszen így az indokolás „[...] vádlott a sértettekkel szemben nem csak több – időben elkülöníthető – alkalommal követett el zaklatást képező szexuális cselekményt, hanem alkalmanként több részcselekményt is megvalósított. Ezek megnyilvánultak a sértettek mellének, nemi szervének, fenekének, arcának megérintésében, amely tevőlegességek más-más elkövetési magatartást jelentenek, azonban természetes egységként kell ezeket értékelni”.⁵² A bíróság tehát a szexuális cselekmény fogalmába vonta ilyen módon a sértett mellének, fenekének, illetőleg arcának megérintését. Tanulmányomban ismertettem ennek jelentéstartalmát, és most erre kívánok visszautalni, vagyis a női fenék, mell, a csók a bírói gyakorlat szerint nem tekinthető súlyosan szeméremsértőnek, így a szexuális cselekmény fogalmi körébe nem értelmezhető, nem vonható.⁵³ Értelmezésemben az eljáró bíróság álláspontja szerint – mint az a kiemelt részből kitűnik – a vádlott által kifejtett kéretlen csók, mell-, illetve fenékérintés – figyelemmel talán

⁵² Kb. 23/2018/8.

⁵³ SZOMORA: i. m. (2013b) 980. o.

a kifejtett vis compulsiva kényszerre – már önmagában is megvalósítja már a szexuális kényszerítést, hiszen több részcselekményként értékeli és természetes egységet lát bennük. Álláspontom szerint – figyelemmel a szexuális cselekmény fogalmára – a fő motívumnak a sértettek nemi szervének megérintésének kell lennie, ugyanis ez a fajta cselekvőség súlyosan szeméremsértő. A vádlott által kifejtett csók, mell-, illetve fenékmegfogás pedig inkább a nemi vágy – mint a szexuális cselekmény szubjektív elemének – fennálltát támasztja alá.

Lényegében e körben azt kívántam kiemelni, hogy az illetlen, nem kívánatos érintés, tapogatás – figyelemmel az alárendelt megsértésénél citált ügyekre – nem alkalmas önmagában a szexuális kényszerítés megvalósítására. Erre a következtetésre jut Gyulai Dániel is, hiszen Szomora Zsolt véleményét egybehangzóan kifejti, hogy önmagában a mell beleegyezés nélküli megfogása nem tekinthető súlyos szeméremsértésnek, és nem minősül szexuális cselekmények, azonban ha ezek a szeméremsértő cselekmények – figyelemmel a fenti esetre, így csók, mell és fenék megérintése – egyidőben, egyszerre történik a súlyos szeméremsértő cselekmény megvalósításával (nemi szerv megérintése) beolvadnak a szexuális cselekmény fogalmába.⁵⁴

A sértettek helyzete

Kiemelten fontosnak tartom ezekben az esetekben a sértettek helyzetét, hiszen kettős szempontból is „hátrányos” helyzetben vannak. Egyrésztől egyes esetekben számtalan sztereotípiát, valamint

⁵⁴ GYULAI Dániel: Az intimitás tiltott határai, avagy a szeméremsértés elhárítása a szexuális cselekmények fogalmától és a becsületsértés tényállásától, *Jog és Állam*, 2018/24. 151. o. (https://ajk.kre.hu/images/doc5/konferencia/merge_from_ofoct_19.pdf)

az egyenjogúságukat vitató kérdéssel kell szembetalálkozniuk egyes esetekben, hiszen a katonai pálya alapvetően férfias közeg, másrésről a függelmi viszonyból származó hierarchia miatt, amelyben az alárendelt függőségi, kiszolgáltatott helyzetben van az előjáróhoz képest.

A vizsgált esetekben megfigyelhető, hogy az elkövetők által kifejtett magatartások alapvetően megalázó jellegűek, nem csupán a kéretlen érintések, szóbeli szexuális ajánlatok okán, hanem a szolgálati érintkezés szabályait túllépő megszólítások miatt is.

Megfigyelhető továbbá az esetek nagy többségében a félelem jelenléte a sértettek részéről. A félelem több mindenből fakad, mint az az ítéleti tényállásokból is kitűnik, hiszen bizonyos esetekben félnek a zaklató előjáró bosszújától, megtorlástól⁵⁵, további zaklatásától⁵⁶, de egyes sértettek attól is tartanak, hogy nem hisznek nekik.⁵⁷

Fontos azt is látnunk, hogy e bűncselekmények elkövetési magatartása, legyen az az alárendelt megsértését megvalósító

⁵⁵ Kb. 23/2018/8. „Mindhárom sértett elmondta emellett, miszerint nem csak vádlott visszavágásától tartva hallgattak sokáig az őket ért inzultusról, hanem szerepet játszott ebben az is, hogy – előttük is ismertén – vádlott házastársa jelentős pozíciót töltött be a főkapitány mellett, így hitelt adtak annak a vádlotti, kérkedő vagy fenyegető kijelentésnek, mely szerint a házastársa bárkit el tud távolítani a rendőrségtől.”

⁵⁶ Kb. 97/2017/18. „[...] Emlékezett arra, amikor a sértettet sírás közeli állapotban találta a szobájában, aki beszámolt róla, hogy a vádlott szexuálisan felajánlkozott számára, emiatt kérte, hogy ne hagyják egyedül többet a vádlottal.” Kb. 20/2014/18. „A két kollégánót lelkiileg megviselte az eset, bármikor szóba kerül és kérdezgetve vannak, remegnek. Nem mernek félnek a vádlott őrnagyhoz felmenni az irodába, illetve ott tartózkodni, nehogy bármi inzultus érje őket.”

⁵⁷ Kb. 23/2018/8. „Joggal tarthatott tőle, hogy akkor odakerült dolgozóként nem adnak hitelt állításának egy magasabb, alosztályvezetői pozíciót betöltő tiszttel szemben, így nyilvánvalóan nem akarta megkockáztatni munkahelyének elvesztését.”

kéretlen mell-, fenék-, arcérintés, csók vagy a szexuális kényszerítést kimerítő bármely cselekvőség, komoly pszichés kárt okoz a sértetteknek, amely nem csupán a munkahelyi viselkedésére, munkavégzésre lesz kihatással, hanem a magánéletére is, hiszen alapvetően a hallgatásuk mögött – a cselekmények megalázó jellege miatti – szégyen is meghúzódik.

A cselekmények elkövetésének helyzetét figyelembe véve megfigyelhető, hogy az elkövetők alapvetően úgy választják meg a helyzetet, hogy a sértettel kettesben legyenek, ez történhet úgy, hogy az elkövető megy be a sértett irodájába vagy épp fordítva, a sértett rendeli az irodájába. Mivel ezekre az inzultusokra négy-szemközt kerül sor, a bizonyításuk nehezebb, mind az alárendelt megsértése esetén a feltűnően durva fordulathoz, mind a szexuális kényszerítésnél. Erre utalva rögzíti a katonai tanács egy ítéletében az alábbiakat: *„Kétségtelenül megtehették volna azt is a tanúk, hogy mobiltelefonnal felveszik a vádlott szavait, de nyilván nem tudnak egy büntetőjogász szemével gondolkodni, hogy milyen hasznos lehet, ha van felvétel [...]”*⁵⁸ Ezzel lényegében azt mondja ki a bíróság, hogy ilyen szituációkban a sértettek a sérelmükre elkövetett verbális abúzusokkal szemben hangfelvétel formájában is védekezhetnek. A sértetteknel az előjárók által kifejtett cselekményekkel szembeni védekezésképp megfigyelhető több esetben az elmenekülés, az ölésből, szorításból való kibúvás. Valamennyi esetben megfigyelhető, hogy a sértettek verbálisan próbálják az elkövető tudtára hozni, hogy nem kívánatos számukra a szolgálati érintkezés szabályait átlépő, gyakorta megalázó jelleget öltő közeledése.

Következésképpen hangsúlyt kell fektetni az áldozat védelemre. Az áldozatvédelem, az alárendeltet ért sérelem álláspontom szerint felül írja a függelmi viszonyt és a szolgálati utat. Erre tekintettel osztom a bíróság azon véleményét, amely szerint *„[...] bűncselekmény bejelentése esetén nem kell a szolgálati utat be-*

⁵⁸ Kb. 97/2017/18.

*tartani, ha a feljelentett a szolgálati előjáró [...]”.*⁵⁹ Biztosítani kell az alárendeltet arról, hogy az emberi méltóságukat és témám szempontjából hangsúlyos szexuális önrendelkezésüket sértő cselekmények feljogosítják őket arra, hogy a szolgálati utat megkerülve jelentsék az őket ért sérelmeket. Ezzel elejét tudják venni az ellenük irányuló további zaklatásoknak, de szolgálják a katonai szervezet érdekét is, hogy felfedik az előjárói hatalommal visszaélő, az alárendeltjeiket tárgyiasító előjárókat.

Összegzés

Tanulmányomban a katonai szervezeteken belül megvalósuló szexuális abúzusok értékelésére kívántam felhívni a figyelmet, amelynek keretében a vonatkozó jogszabályok, tényállások ismertetésén túl hangsúlyt kapott a judikatúra bemutatása is. A téma megállapításom szerint kardinális jelentőségű éppen ezért szükséges bizonyos végkövetkeztetéseket levonni, a kifejtetteket összegezni.

Fontos elhatárolási alap a vizsgált esetekben a cselekmények szeméremsértő jellegének foka, ugyanis, ha a zaklatást megvalósító előjáró szeméremsértő cselekménye nem éri el a súlyos fokot, nem tekinthető büntetőjogi értelemben szexuális cselekménynek. A bírói gyakorlat, amint arra rávilágítottam, a női mell, fenék, comb érintését, kéretlen csókot szeméremsértőnek tekinti, de nem súlyos fokú, következésképpen azokban az esetekben ahol az elkövető szeméremsértő magatartása nem súlyos fokú, alárendelt megsértését állapítja meg a bíróság. Fontos kérdés még e körben a cselekménynek az elkövető szexuális vágyára gyakorolt hatása. Vagyis ahhoz, hogy a szexuális kényszerítés megállapítható legyen az alárendelt megsértése helyett, vizsgálni

⁵⁹ Kb. 97/2017/18.

kell, hogy az abuzáló magatartás szexuális vágyának valaminő ki-elégítésére szolgált-e, avagy szimplán a női alárendelt megalázását, női mivoltában való megsértését célozza. Ez utóbbi esetén kétség sem fér hozzá, hogy az alárendelt megsértése bűncselekményt kell megállapítani. Azonban azt gondolom, hogy abban az esetben is az alárendelt megsértésének megállapításának van helye, ha nem súlyosan szeméremsértő magatartást fejt ki az elkövető, vagyis in concreto megfogja alárendeltjének mellét, de nem a megszegyenítés célzatával, hanem szexuális vágyának felkeltésére. Ebben az esetben a szexuális cselekmény megállapításának az objektív oldala, vagyis a cselekmény súlyosan szeméremsértő volta hiányzik. Összegezve az mondható, hogy addig a pontig, amíg nem lép az elkövető magatartása objektíve és szubjektíve a szexuális cselekmény fogalmi keretei közé, terhére nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmény nem, csupán előljárói bűncselekmény állapítható meg. Álláspontom szerint – figyelemmel az elemzett 769/B/2006. AB határozatra, valamint a kialakult bírói gyakorlatra – jelen esetekben nem lehet alkalmazni a szeméremsértés szubszidiárius alakzatát – Btk. 205.§ (3) bekezdését –, hiszen az nem reagál a speciális katonai viszonyokra, másrésről az alárendelt megsértése bűncselekmény annak alanyai miatt lex specialis. Megítélésem szerint azonban érdemes lenne az alárendelt megsértésének mind alapeseti, mind minősített eseteinél a büntetési tétel emelése. Ezt arra alapozom, hogy míg az említett szubszidiárius szeméremsértést, amelybe beletartozik az akár szexuális célzattal, akár azt mellőzve történő mell-, fenékérintés, a jogalkotó kettő évig terjedő szabadságvesztéssel rendeli büntetni, addig az alárendelt megsértésének alapesetét egy évig terjedő szabadságvesztéssel. Álláspontom szerint ezutóbbi esetben értékelni kell a büntetési tétel emelésében, hogy az előljáró a hatalmával visszaélve valósítja meg ezeket a cselekményeket.

Kardinális kérdés, hogy miként reagál az előljárók ilyen jellegű magatartására a katonai igazságszolgáltatás. Az előljárók

által megvalósított magatartások egyértelműen szégyent hoznak a katonai rendfokozatra, az előjárói tekintélyt rombolják, és megingatják az alárendeltek bizalmát az előjárók felé. Ezek a következmények pedig egységesen gyengítik a katonai szervezet működését. A katonai életviszonyok között az alárendeltekre egyébként is nagy pszichikai nyomás hárul, hiszen fegyelmi illetve büntetőjogi felelősséggel tartoznak azért, hogy a rájuk bízott, nekik paranccsal meghatározott tevékenységet megvalósítsák. Ezt a pszichés nyomást még fokozhatja egy abuzáló előjáró személye. Ha az alárendelt fél az előjárója elé menni, vele kettesben maradni, mert már korábban abuzálta, zaklatta, molesztálta, és tart attól, hogy ez újra be fog következni, ez utóbb a katonai szervezet érintett részlegének a megbénulásához is vezethet, amely szintén rombolja az érintett szervezet hatékonyságát, a szolgálati rendet és fegyelmet. Ez az előjáró felelőssége.

Az előjáró felelőssége az is, hogy ne csak betartassa, hanem be is tartsa a katonai érintkezésnek az általános szabályait. Fontos, hogy ismerje hol a határ, mit tehet meg és mit nem. A szexuális cselekmények, a szexuális jellegű megjegyzések, a szexuális kapcsolatra való felajánlkozás, az alárendelt szexuális életére vonatkozó, a szexuális önrendelkezés körét sértő kérdések, kijelentések egyértelműen tilalmazott kategóriába tartoznak. Nem férnek bele a szolgálati érintkezés szabályaiba. Akkor is tilos ilyen tartalmú kijelentéseket tenni, ha annak nincs szexuális célzata, hiszen általánosságban is sértő, megalázó.⁶⁰ A szolgálati érintkezés során is mindkét félnek, tehát mind az előjárónak, mind az alárendeltnek tiszteletben kell tartania a másik emberi méltósághoz való jogát.

Végül kiemelten fontos, hogy a sérelmet szenvedett alárendeltek védelemben részesüljenek, melyben fontos szerepe van az alakulat vagy más szervezeti elem vezetőjének. Biztosítani kell

⁶⁰ Kb. 82/2019/10.

azt a csatornát az alárendelt számára, ha sérelmére a jelen dolgozatban tárgyaltakhoz hasonló jellegű cselekvéseket valósítanak meg. Fontos valamennyi jogi tájékoztatóban, amelyet az állomány részére tartanak, kihangsúlyozni, hogy az őket ért sérelem esetén a szolgálati utat megkerülve is jelezzék az szexuális – de természetesen más – jellegű abúzusokat.

MŰHELY

Gaál János

Speciális beosztások és szolgálati feladatok a középkori magyar seregekben

Áttekintés a középkor magyar (ország)i seregeiről

A kora középkorban, egészen az államalapításig, a hadban tartózkodás, kizárólag hadbahívás esetén, az egészséges szabad férfiak általános kötelezettsége volt. Ily módon az „egész nép” részt vett a harcokban, minden megkülönböztetés nélkül, ez a had tehát valóban „néphadsereg” volt.¹

Magáról a *korai hadszervezetről* leghitelesebben a honfoglaláskori idegen források tanúskodnak. *Bölcs Leo* bizánci uralkodó a „*Taktika*” című művében (isz. 904 körül) ez áll: „A harcban, nem mint a rómaiak, három hadosztályban állnak csatarendbe, hanem különböző ezredekben, tömören összekötve egymással az ezredek... A derékhadon kívül van tartalékerejük... Málhájuk a csatasor mögött... van, jobbra vagy balra... csekély őrséget is hagynak vele. A harcvonal rendjeinek mélységét, azaz a sorokat nem egyformán alakítják, inkább a mélységre fordítván gondot...”²

Elsősorban e forrásra támaszkodtak a *későbbi monográfiák*, így *Georg T. Denison* kanadai testőrparancsnok műve is: „A magyar lovasság nagy képességű, gyorsan mozgó könnyű lovasság volt... Táborozásaik alkalmával rendes sánczokat nem alkalmaztak, hanem sűrű örök és őrségek vonala által biztosították fektanyáik vagy sáttortáborait. A sereg számos nagy osztályokba

1 CZIÁKY Ferenc: *A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története*, Budapest, 1924. 16. o.

2 A magyarok elődeiről és a honfoglalásról, In: GYÖRFFY György (s.a.r.): *Kortársak és krónikások híradásai*, Gondolat Kiadó, 1975. 108. o.

vagyis tömegekbe osztatott be, melyek között csekély távközök hagytak.”³

Látható, hogy csak az egyes seregrészek mutatnak egyedi funkciókat, egyénre lebontott feladatok azonban ekkor még nem jelennek meg.

Erősítik ezt a megállapítást a nyelvészet kutatási eredményei is. *Barta Árpád a törzsek elnevezésének* elemzéséből az alábbi következtetésekre jutott: „Nyék: ’sövény’ - védőtörzs, a törzsszövetség határait védte, megyer: ’fő hely’ - Árpád előtt a vezértörzs, kürt-gyarmat: ’mell-hát-mögé’ - elő- és utóvéd, tarján: Árpád után az új vezértörzs, jenő: ’oldalka’ - oldalvéd, Kér: ’hátsó, utolsó’ - hátvéd, keszi: ’töredék’ - maradék, tartalék.”⁴

A törzsenként eltérő feladatok tehát, a hadakozás idején, a törzsszövetségbe tömörült seregben, mint külön seregtestek által teljesített önálló feladat-komplexumok jelennek meg. Értelem-szerűen ebben a korai szerveződésben is, sine qua non-ként, a különböző vezetési szinteknek működniük kellett.

Az *államalapítást követő* társadalmi munkamegosztás létrehozta a vitézi réteget, akik egy része professzionális szolgálatot teljesített a király körül, nagyobb része pedig, háború idején, önként csatlakozott a királyi seregekhez. Megjegyzendő azonban, hogy az *Aranybulla* 8. cikkelyének életbe lépése után az országba betörő ellenséggel szemben a nemesség általános kötelességévé vált a hadba lépés, amely a vármegyei szervezésű *nemesi felkelés (insurrekció) alapja* lett.⁵ *Kozics László* történész ezzel kapcsolatban kifejti: „A király körül gyülekező sereg nagy részét az őt

³ DENISON György: *A lovasság története*, fordította: SZELES Dénes, Budapest, Aigner Lajos kiadása 1884. Nemzeti Örökség Kiadó reprint kiadása, felelős kiadó: KÁSSA László, 108. o.

⁴ BARTA Árpád: *Eltérő nézetek a magyar törzsnevek eredetéről*, In: *Honfoglalás és nyelvészet*, Balassi Kiadó, Budapest, 1997. 219. o.

⁵ *Corpus Iuris Hungarici* (1222. év).

önként és saját költségükön követő magyar főurak fegyveres csapatai képezik, ...nagy volt azon nemesek száma is, kik a király zászlóit önkéntesen követték; végre még számos idegen zsoldos is csatlakozott a sereghez...A sereg nagyobb részében lovasságból, kisebb részben gyalogságból állott; az elsőt a nemesség és kísérete, valamint a főurak és főpapok bandériumaiban harcoló szolgák és módosabb jobbágyok, az utóbbit a pórok és az idegen zsoldosok képezték. Ez utóbbiak feladata a társzekerek őrzése, a hadi gépek kezelése, valamint a várvívás és erődítés körüli szolgálat teljesítése volt.”⁶

Itt tehát már a seregben teljesített, elkülönült, speciális szolgálati feladatok képezik egyes szűkebb csoport, kisebb seregrész kötelmeit.

*I. Zsigmond 1433. évi terveze*te -bár ebben a formában sosem valósult meg- szemléletesen mutatja a Magyar Királyságban akkor fellelhető, és veszély esetén e plánum szerint mozgósítható haderő potenciált. Ennek beteljesülése csaknem 80 ezer főt számláló, Európában is kiemelkedő létszámú sereg felállítását eredményezte volna.

A haderő tervezet *fő elemei* összegezve, a következők voltak: „királyi dandár: 7000 lovas, *tárnokmesteri* bandérium: 50 lovas, a két *érseki* bandérium: 1500 lovas, kilenc *püspök* bandériuma: 4300 lovas, *vránai perjel* (horvát-szlavón főpap) bandériuma: 500 lovas, négy *báni* (horvát, macsói, tótországi) bandérium: 2400 lovas, *szerb despota* bandériuma: 8000 lovas, három *vajda* (erdély, oláh, moldva) bandériuma: 11000 lovas, negyvennégy *főúri* (közük: Garay, Héderváry, Széchenyi, Czudar, Szécsy, Homonnay, Perényi, Forgách) bandérium: 11000 lovas, ötvenöt *vármegyei* dandár: 11225 lovas, *pozsegai főispán* bandériuma: 100 lovas, *kunok, jászok* dandárja: 200 lovas, *székelyek, szászok* dandárja: 4000

⁶ Kozics László: Nagy Lajos nápolyi hadjárata (1350), *Hadtörténelmi Közlemények*, 1890. évf. 384–385. o.

lovas, *erdélyi* nemesség bandériuma: 3000 lovas, *Dalmát-Horvát-Tótország-Bosznia* bandériuma: 9000 lovas, *Bolgárország* bandériuma: 4000 lovas, *mindösszesen: 77.275 lovas.*⁷

I. Mátyás uralkodása, a rendszeres, évente gyakran kétszer kivetett, rendkívüli adók, ill. az esetenként kirótt hadi segélyek fedezete mellett, magasabb szintre emelte a véderőt. A szinte folyamatos hadviselés a királyi haderő, és a kiegészítésként alkalmazott zsoldos „*fekete sereg*” mellett, a banderiális ill. territoriális (vármegyei, városi, kiváltságos rendi) dandárok részéről is megkövetelte az állandó harci készséget.

A haderő és a harcászat helyzetét *Hazay Samu* hadtörténész a következőkben foglalta össze: „A fejedelem kezdeményezése folytán javított honvédelmi törvények főpontjai a következők: 1. A *nemesség* védőjoggal bír. ... 3. A hadak kiállítására kötelezettek: a *király*, a főpapság, a *főnemesség*, jövedelmükhöz képest a *vármegyék*, a *városok*, a népesség számaránya szerint, a kiváltságosok, jelesen a *jász-kunok*, *székelyek* és *szászok*. 4. A *bandériumok*, részint toborzás, részint a telkes hadkötelesek (minden húsz telek után egy jobbágy) besorozása által egészítendő ki. 5. A hadak számát a veszély nagysága határozza meg: elsősorban a bandériumok állítandók ki. Ha a kiállított bandériumok a háború viselésére nem lennének elégségesek, akkor az összes nemesség is személyenként, s ha ez sem elég, az ország minden férfi lakosa fejenként tartozik fölkelni.”⁸

A magas fokú szervezettség, a csaknem állandó igénybevétel, szükségessé tette a szolgálati feladatok pontos meghatározását.

A *török hódoltság* idején, az oszmánok által el nem foglalt, a Habsburgok által uralt Magyar Királyság területén, a korábbi

⁷ I. Zsigmond haderő tervezete, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1892. évf. 603–606. o.

⁸ HAZAY Samu: Védőalkotmány, haderő és harcászat Mátyás király alatt, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1890. évf. 212. o.

hadszervezeti formák fennmaradtak. A korszak sajátossága, hogy a *végvárak* jelentősége értelemszerűen megnövekedett, amelyekben többségükben idegen (főleg német, vallon, spanyol, szerb) zsoldosok teljesítettek szolgálatot. Mindezt a következőképpen összegezte *Bors János* hadtörténész: „A védőalkotmány azonos volt azzal, amit még Zsigmond király hagyott; a védőerőt a király, a királyné, a zászlós urak bandériumai, veszély esetén a nemesi fölkelés és a telekkatonaság alkotta. A végvárak katonasága állandó katonaság volt... legalább egyharmad részben magyarnak kellett lennie a Habsburgok alatt is. Ehhez járult újításképpen az, hogy a király örökös tartományai, pénzzel és katonasággal törvény szerint tartoztak hozzájárulni a végvárak fönntartásához és védelméhez, a megyék pedig ingyen munkával.”⁹

A láthatóan erősen rétegezett, polarizált, csak részben magyar katonákból álló seregek tagjainak, a bonyolult politikai, társadalmi és gazdasági viszonyok között, összetett, aprólékosan, egyénekre lebontott módon szabályozott szolgálati feladatokat, az ezek teljesítésében testet öltő beosztások keretében, kellett teljesíteniük. E beosztások szabályozását, leírását már számos korabeli írásos forrás tartalmazza, amelyekről a későbbiekben részletesen szó lesz.

A haderő szervezésében áttörést jelentett a *III. Károly* által kiadott *1715. évi VIII. törvénycikk*, amely az *állandó hadsereg* felállításáról rendelkezett, „A felkelésről és adózásról” címmel. E törvénycikk leszögezi, hogy a nemesség katonáskodni, tehát személyesen felkelni, ill. saját bandériumaikat „előállítani és kiindítani” továbbra is tartoznak, valahányszor a király azt szükségesnek ítéli. Rámutat azonban, hogy csak e véderőkkel az országot megfelelően védelmezni nem lehet, ezért szükség van „rendes katonaságra” is. E katonaságot pedig csak zsold ellenében lehet

⁹ BORS János: Az állandó hadsereg kérdése Magyarországon, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1895. évf. 95. o.

fenntartani, amelynek alapja az adó. Az adózásról a király által összehívott országgyűlésnek kell határoznia. „Véletlen ellenséges betörés”, „rögtönös háború” váratlan jelentkezésekor, a karok és rendek maguk is összehívhatják a nádorispánt, az ország primását, a főpapokat, bárókat, királyi ítélőtáblát, valamint a megyék és a szabad királyi városok küldötteit, akik az adókivetés dolgában soron kívül tanácskozhatnak és határozhatnak.¹⁰

A „nemzeti haderő” (bandériumok, nemesi felkelés) tehát továbbra is fennmaradtak, de az állandó (közös) hadsereg mellett másodlagossá váltak. A költségvetés által támogatott, megfelelő elhelyezéssel és felszereléssel rendelkező *közös (osztrák, magyar, cseh) haderővel* szemben nem vehették fel a versenyt, így igénybevételük kivételes volt, 1848-ig el is halt. A közös haderő ugyanakkor egészen 1918-ig fennmaradt.

A középkori hadszervezeti, harcászati sajátosságok, az egyedi életkörülmények, speciális, csak az erre a korra jellemző beosztásokat, ill. szolgálati feladatokat hoztak létre, amelyek tárgyalására kerül sor a továbbiakban.

Speciális beosztások és szolgálati feladatok

A kvártélymester (szállás-, ill. tábornester)

Elsőrendű feladata, hogy a *táborban megszállás* idején, a szálláshelyét mindenkinek megmutassa, amelytől eltérni nem lehet. E szolgálati kötelem alapvető jelentőségét mutatja, hogy valamennyi, e beosztással foglalkozó, korabeli szabályzat, rendelkezés tartalmazza.

Így *I. Rákóczi György hadi szabályzata* előírja: „A tábor megszállása idején, senki... azon kívül, sem más helyen ne

¹⁰ Corpus Iuris Hungarici (1715. év).

menjen az táborban is, hanem ahol a tábornester szálló helyét megmutatja.”¹¹

Apafy Mihály hadi edictuma pedig ezt tartalmazza: „A megszállásban ki-ki a rendet és helyet tartsa meg, amelyet a tábornester mutat, egyébiránt megpálcáztatik. ... Táborunkban egyik sereg a másik helyibe ne szálljon, hanem amelyet a tábornesterünk jelöl.”¹²

A *helységekben elszállásolás* (kvártély) módjáról rendelkeznek *II. Rákóczi Ferenc Hadi Regulái*: „A Quartély mestertől rendelt Quartélyával ki-ki megelégedgyék, maga ne válasszon magának vagy a másnak rendelttet el ne végye,... A Quartély mesterek és egyéb Szállásosztók... a szállásokat 's quártélyokat úgy adgyák 's osszák, hogy kinek-kinek... illendő légyen... ajándékot senkitől... fel ne vegyenek, hogy arra nézve az adakozónak jót, s másoknak rosszat adgyanak... A vármegye tiszteivel egyetértse nek..., amely proportio (elosztás) a vármegyétől kiadatik, a helységekben abban megtartsák...”¹³

A Lovasság Regulamentuma szerint, ha a regiment (ezred) egy *településre menet*et hajt végre („marsíroz”), a következő feladatai vannak: „...helységbe előre megy, quartélyokat obersttől (ezredes) profoszig (foglár) megcsinálja, oberst eleibe megy, a quartélyáig kíséri, a többieknek a biletet (helycédula) kiosztja... századok szerént.”¹⁴

A „marsírozás” közben is nagy felelősség hárul rá: „A szekerek, ha megindulnak, az mint tábornester elrendeli, úgy

¹¹ I. Rákóczi György 1634.-i hadi szabályzata, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1894. évf. 143. o.

¹² Apafy Mihály hadi edictuma (1682. aug. 5.), *Hadtörténelmi Közlemények*, 1891. évf. 261. o.

¹³ *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, Kódex Kiadó, Pécs, 2007. Melléklet, 278. o.

¹⁴ A Magyar Lovasság Regulamentuma (1722), *Hadtörténelmi Közlemények*, 1911. évf. 374. o.

járjanak... egyik a másika eleibe ne hajtasson erős pálczázás alatt (botbüntetés); sőt elől, ha az tábornak egyik helyről az másikba köll mozdulni, senkinek az tábornester előtt nem szabad menni, ...”¹⁵

„A lószereket (ló gyógyszerek), a súlyszénás (beteg) lovakat elküldheti ki-ki előre oldalfélt, csakhogy a munitiók szekereknek, gyalogságnak, urunk, generális uram és főtisztek szekereinek akadályt ne tegyenek, és a fő tábornestert meg ne előzzék... Azonban meg legyen parancsolva mindentül, hogy a fő tábornester uramnak szavát fogadják.”¹⁶

A *tábor helyváltoztatása* során a következő teendőket írják elő a szabályzatok a tábornester részére: „Mindennél szükségesebb, mikor a tábor megindul, a tábornesterrel, száz vagy kétszáz gyalog rendszerint fejszékkel és kapákkal utat csinálni elmennének, hogy a rossz hidat, pallót, gátot a közel levő erdőkből, berkekből megcsinálván, ... minden akadály és késedelem nélkül mehethének.”¹⁷

A táborhely változtatásáról az oberst (ezredes) vagy a „regiment commendans” (alezredes) döntött. A parancsát a profosz vitte meg a tábornesternek, aki a furírokat (számtartó) maga mellé vette, majd az utasításban meghatározottak szerint az új táborhelyre mentek, és a tábort kijelölte. A tábor kijelölésekor... a regiment kompániáit (század) állás és utca szerint osztotta fel.¹⁸

¹⁵ Szendrői tábor rendjét szabályozó edictum, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1915. évf. 227. o.

¹⁶ Erdélyi seregek menetelésének rendi (1681), *Hadtörténelmi Közlemények*, 1895. évf. 155. o.

¹⁷ Bujdosó magyarok hadi szabályzata (1676–78), *Hadtörténelmi Közlemények*, 1894. évf. 571. o.

¹⁸ A Magyar Lovasság Regulamentuma: i. m. (1911) 373–374. o.

A közös haderő gyalogságának első, egyben legjelentős szabályzata, a *Khevenhüller-féle*¹⁹ hadi utasítás a tábor kijelölésének rendjét aprólékosan meghatározta a következők szerint: „A Compania (század) Uccájja szélessége 20 hosszasága pedig 50 lépésnyi legyen. A Campania Uccájátul 20 lépésnyire hátra a Hadnagy, Zászló-tartók és Vice-Hadnagy sátorja egy Lineában (vonalban) föl-állittassék: annak első sátorfájjátul vissza, avagy hátra számlálván, 30 lépésnyire a Kapitányok sátorjai állittassanak föl: tovább a Kapitány sátora első-fájjátul 60. lépést számlálván, a stabilis (törzs) tiszték, első Sator fájja üttessék le, úgy hogy az Oberster (ezredes) a közepin, az Oberst Lieutenant (alezredes) jobbára, a Fő-Strazsa-Mester (őrnagy) pedig a Regiment vagy Battallion (zászlóalj) ballja felül Campirozzon (táborozzon); továbbá a Kapitányok Bagagiájja (málha) a megnevezett 60. lépéstől nem tovább hanem 30. lépés állittassék...”²⁰

Megemlítendő, hogy a menettel kapcsolatban egy egészen különleges szolgálati feladatot jelöl meg *II. Rákóczi Ferenc* egyik *hadi cikke*: „Minden seregnek legyen *sereghajtója*, hogy a katonák széjjel ne járjanak, annyival inkább a falukon ne kóboroljanak, sőt tiszte, híre nélkül a zászló alól egy nyomáig ne járjon. Mind-ezekre... tábornesterink jól vigyázzanak;...”²¹

A tábornester feladatköre azonban, az eddig tárgyaltaknál, összetettebb volt. Ő látta el ugyanis az ezrednél a „*szám tartó és fizető mester*” funkciót is. Ennek keretében a regiment „*cassájának*” egyik kulcsa nála volt. Jegyzőkönyvet vezetett, amelyben név, cím szerint feljegyezte a katonák által felvett pénzeket és az egyéb

¹⁹ Khevenhüller, von Ludwig Andreas (1683–1774) osztrák tábornok, aki a rendtartását 1734-ben állította össze.

²⁰ A Khevenhüller-féle hadi utasítás, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1915. évf. 267. o.

²¹ Rákóczi féle dátum nélküli hadicikkek – 1703, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1888. évf. 653. o.

kiadásokat. Bejegyezte a meghaltak, elbocsátottak hátramaradt adósságait, a tiszteknek adott előlegeket, az újoncokra, új lovakra (remonda) fordított költségeket, a maradvány összegeket.

Ügyelt arra, hogy a regimentnél ne tervezzék több naturália (természetbeli járandóság) vételezését, mint amit a parancsnokság az ezrednek előirányzott. A többlet beszerzését ezért a profontmester (számtartó) részére megtiltotta. Amennyiben pedig hiány merült fel, azonnal hívatta a profontmestert, a furírokat (élelmezési altiszt). A furírokat, ha gondatlanok voltak, „megpálcázathatta”. Ezen kívül a mustrákat (szemle) tartotta, amelyekről havonta regiment kimutatást készített, fél évente pedig arról a parancsnokságnak adott számot.²²

A függelmi viszonyokkal kapcsolatban *A Magyar Lovasság Regulamentuma* egyértelmű rendelkezést tartalmaz: „Az oberstől vagy a regiment commendastól függ, *hadnagy* titulusa van.”²³

Az 1734. évi *Hadi Artuculus* a „Quartélj Mesternek Esküvisé” cím alatt a tábornester *előljáróit* nevesíti: „Generalisomnak, Obersteremnek, Oberst Leidinantnak (alezredes), Oberst Vach Mejszternek (örnagy), és azoknak heljekben subordinált (helyettesítő) Tiszt Uraimíknak teljes Respectust mutatok, rendeléseket observálok (megtart)...²⁴

További adalék ehhez *I Rákóczi György 1634.-iki hadi szabályzata*: „...kévántatik, hogy minden kapitánynak tábornestere legyen, és minden hadnagynak egy-egy szállásosztója...”²⁵

Mindezek alapján megállapítható, hogy a tábornester, kapitánytól kezdve, felfelé, alárendeltje a főtiszteteknek, ugyanakkor hadnagyi „titulusa” lévén, előljárója strázsamestertől lefelé az altiszteknek. A szabályzatok értelmében parancsadási jogkörrel bír

²² *A Magyar Lovasság Regulamentuma*: i. m. (1911) 373. o.

²³ U. o. 374. o.

²⁴ *Hadtörténelmi Közlemények*, 1891. évf. 576. o.

²⁵ *Hadtörténelmi Közlemények*, 1894. évf. 146. o.

– a beosztásokat tekintve – a szállásosztóval, profontmesterrel, furírral, szekérmesterrel, profossal szemben.

A szekretárius (titkár)

A *lovasságnál* használatos beosztás volt az ezredeknél. Általában az auditorok (hadbíró) viselték.

Ők folytatták a levelezést a Hadi Tanáccsal, a Generális-sággal (dandárparancsnokság), más országokkal s területekkel, és minden közügyben. Referáltak, a valódi értelmük szerint, az ezredesnek, vagy más parancsnokuknak, a levelek tartalmáról, és előterjesztették azon részeket, amelyekre, javasolják a válaszdást. Fel kellett hívniuk az előljáró figyelmét arra is, ha már valamely ügyben korábban volt levélváltás, hogy a válaszban erre is utalni lehessen. Mindezek után készíthette el, a parancsnok utasítása szerint, a levelet. Annak leírása után vitte meg aláírásra, majd küldte el a címzettnek.

Ahogy a *Lovasság Regulamentuma* írja: „Hivataljábéli szolgálatjának determinált ideje nincsen, hanem valamikor az oberstere, vagy commendansa hivatja, magát minden készséggel és jelenvalósággal exhibeálja (személyesen jelentkezik), commitálandó expeditióiban cum omni promptitudine et facilitate (hogy feladatai során gyorsan és könnyen) eljárhasson.”²⁶

Tekintettel arra, hogy a szekretárius az auditorral azonos szintű, sok esetben vele megegyező szolgálati személy volt, következik, miszerint a titkár is az *ezredes* vagy *alezredes közvetlen alárendeltségébe* tartozott. Megállapítható tehát, hogy bizalmi jellegű beosztást látott el, s mint ilyen, a parancsnoka „meghosszabbított keze” volt.

²⁶ A Magyar Lovasság Regulamentuma: i. m. (1911) 381. o.

Az adjutant (segédtszt)

A lovasságnál az adjutánt az alezredes állította szolgálatba. Óránként meg kellett jelennie az oberster vagy oberstwachmeister (őrnagy) előtt, és minden , az ezrednél történt, rendkívüli eseményt, azonnal jelentenie kellett. Az ő részére pedig a századok őrmesterei tettek jelentést, minden reggel. Ezeket a jelentéseket ezred szinten összesítette, amelyet esténként, a maga „Tag Zetli”-jével (*napi jelentés*) együtt, az őrnagynak átadta.

Őrszolgálat idején a brigadéros (rangemelt ezredes, ma: dandártábornok) adjutánsától vette át a parolát (jelszó), a parancsokat, majd vitte meg azokat az ezredesének, és őrnagyának. Tőlük a szolgálati beosztást az alezredesének adta át. Az alezredes szolgálatra vonatkozó utasításait azután a századok őrmestereinek adta ki.

Az ezred főtisztjei által teljesítendő szolgálatokról, egy hónappal előre rendelkezett, és azt írásban rögzítette. A napi jelentéseit egy éven keresztül meg kellett tartania, így a *naplója* (diarium) utólag is ellenőrizhető, hitelesíthető volt. Valamennyi szolgálatba vezényeltet, a strázsamestertől (őrmester) kezdve, az adjutáns ellenőrizte. Az ezred őrségét is ő vezényelte, és az őrhelyükre kiküldte.

Az ezred és a dandár vezénylése is nála volt, így láthatta, hogy az ezredét nem terheli-e több szolgálat a többihez képest. Amennyiben aránytalanságot észlelt, azt kifogásolhatta, s ha nem módosították, jelentette az őrnagyának.

A *regiment marsnál* (ezred menetben) az ezredes vagy ezredparancsnok előtt ment, azaz közvetlenül a regiment réz dobjaihoz vezényelt őr előtt, vezette a menetet.

Ha a főtszttet, altiszttet s közembert – az ezredes parancsára – „*árestomba*” (fogda) teszi, a kardját az ezredesnek vagy az alezredesnek kellett átadnia.

„*Haditörvényben*” (tárgyalás) a bejáratnál volt a helye, a ki-hallgatottakat ki- s beeresztette, ill. hívatta. A büntetés végrehajtásánál az őrnagy előtt ment, akinek a parancsára az elítéltet „vesszőztette” (vesszőfutás), „kengyelszijasztatta”, „farmatringoztatta” (lőszerszámokkal ütés). Eközben föl- alá nyargalt, „s vi-gyáz, minden ember jól víghez viszi e az csapatát”.²⁷

Más jellegű szolgálati kötelmeket tartalmaz *Rákóczi tábortörvény-szabályzata*: „A rendetlenségeket, veszekedéseket, időn kívül való korcsma-árusításokat a brigadéros az adjutantjai által eltávoztassa (megakadályozza), azon legyen, a csinoság és jó rend az alattvalói között observáltassék (megtartassék).”²⁸

A *nemesi felkelés szabályzata* egyértelműen megállapítja, hogy az ezredsegéd *tiszti beosztású*, akinek az ezreskapitány (ezredparancsnok) kezére kell dolgoznia. Ha az ezred kiállt (megalakult, megindult), az őrmesterek jelentései alapján, átadta a kapitánynak a sorcédulát (állományjegyzéket). Ugyanakkor őneki tett jelentést minden „különös dologról” a zászlótartó, a kormány(-törzs) trombitás, a porkoláb (fogdaőr) és a főkovács.²⁹

Mindezek alapján megállapítható, hogy az adjutánsnak a főtiszték a feljebbvalói, az altisztek pedig az alattosai voltak, s – miként a szekretárius – bizalmi jellegű szolgálati feladatokat látott el.

Mindenekelőtt a szolgálatok szervezésében, az ezred napi tevékenységének lebonyolításában, továbbá a menetek végrehajtásában, és a büntetések terén is fontos szerepe volt.

²⁷ A Magyar Lovasság Regulamentuma: i. m. (1911) 482–484. o.

²⁸ II. Rákóczi Ferenc tábortörvény-szabályzata 1705, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1888. évf. 309. o.

²⁹ A Magyar Királyi Nemesi Felkelés 1809. évi szabályzatai, Nap Kiadó, 2009. 151. o.

A profontmester (élésmester, számtartó)

Elsőszámú követelmény volt a profontmesterrel (lovasságnál: számtartó) szemben, hogy a *gazdálkodást* jól értse, a számvetésben (könyvelés) gyakorlott legyen.

Számvetések, kiszabatok, kimutatásokat, „Felsőbb He-lyekre Beadásokat” (felterjesztés) kellett készítenie. Mindezekon túlmenően a „Cassa, Ruhák és Számvetés Főkönyvet” vezette, valamint a tevékenységéről naponta jegyzőkönyvet vett fel. Tartozott továbbá a *furírokat (élelmezési altiszt) oktatni*, és őket a kötelességeik teljesítésére szorítani.³⁰

Feladatai közé tartozott még, hogy az ezred részére az *ellát- mányt* (kenyér, abrak, széna) szolgáltassa. A havi szükséges ellát- mányról a kvártélymester táblázatából értesült, akit az ellátmány kiosztásának módjáról, rendszeresen értesítenie kellett. Minden hónap végén összesített elszámolást készített, amelyet az ezred megbízottja megvizsgált. Amennyiben hibátlannak találta, úgy jelentést tett arról az ezredesnek.

Ha a kvártélymester hívatta, akkor minden esetben meg kel- lett jelennie előtte, és a számadások körében hozott rendelkezé- seit köteles volt végrehajtani. A maga *számadásait fél évente* is el- készítette, azokat a kvártélymesterrel hagyatta jóvá. Az ily módon aláírt számadásokat azután befoglalták az ezred elszámolásába.

Ezen kívül havonta az ezred *gazdálkodásának helyzeté- ről*, a kvártélymester kivonata alapján, jegyzőkönyvet készített. A jegyzőkönyveket fél évente, a regiment számadásakor, az ezred tisztviselőjének bemutatta, és jóváhagyás esetén, azokat csatolták az ezred irataihoz, amelyről elismervényt kapott.

³⁰ Szolgálat Regulamentuma a Magyar Felkelő Nemesség Lovasságának számára, In: *A Magyar Királyi Nemesi Felkelés 1809. évi szabályzatai*, Nap Kiadó, 2009. 151–152. o.

A profontmester, mint a szekérmester, un. „kis stábbeli” (nem tényleges állományú) személy volt, akit csak háború idején fogadtak fel.³¹

A szekérmester

Az előzőek alapján megállapítható, hogy a szekérmesterek a tábornesterek alárendeltségében teljesítettek szolgálatot. Kötelmeik a tábor „marsírozása” közben lényegében megegyeztek.

Mindezt a következő hadi szabályzatok szemléletesen mutatják: „...hogy penig az úton való rend inkább megtartassék, minden seregből két-két rott (szekér) mesterre kell ezt a dolgot bízni. Ha ki az menésben mód nélkül (indokolatlanul) szekerét más seregben elegyíti és az menésnek rendit megbántja: efféle embert szabad legyen a sereg hadnagynak, a rend őrző rott mesternek is megbüntetni, vagy verni akarja, vagy szekerét akarja elrontani...kinek szekere eltörendik, ki kell vetni az útból;... de mihelt megcsinálják akármelik seregnek szekere rendibe beveggyék az rott mesternek. Ha valami szekér sárban megakad, kiemeljék, valakiknek az rott mesterek parancsolják.”³²

„A szekerek ha megindulnak, az mint tábornester és az fő szekérmester elrendeli, úgy járjanak, és egyik a másik elibe ne hajtassonon, erős pálcázás alatt;...”³³

„Minden emberek szekerei a szekérmesterek rendelési szerint járjanak, egymásra szekereket ne hajcsák, legfőképen penig ágyus s munitios szekereket ne hajcsák s ne verjék ki az útból és

³¹ A Magyar Lovasság Regulamentuma: i. m. (1911) 485–486. o.

³² Báthory István lengyel király hadi rendtartása a lengyel seregben szolgáló magyar huszárok számára, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1890. évf. 668–669. o.

³³ Szendrői tábor rendjét szabályozó edictum, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1915. évf. 227. o.

azokat ne akadályoztassák, szekereknek elvagdaltatása és rajtok-levő egyetmásoknak fel prédáltatásának alatta. Ökrös szekerek pedig a tábor előtt vagy utána, amint az alkalmatosság hozza, és a mint a Főszekérmesterünk rendel, úgy járjanak és kinek-kinek azok mellett levő emberei a mi (fejedelem) Főszekérmesterünk-től hallgassanak, azok mellett senki is, aki oda nem rendelt katoná, ne járjon; mert ha megcselekszi, elsőbben megpálcáztatik, ha másodsor is, meghal érte.”³⁴

„Az szekereknek megindításokból és rendben való menetelekből minden ember szekérmesterünk ordinantiájától (parancs) várjon és senki szekerét különben meg ne indítsa, hanem úgy, az mint az szekérmestereknek erről ordinanciát adtunk. Minden kapitány rendeljen az ő seregének egy-egy szekérmestert, kik a mi (fejedelem) szekérmesterinktől vegyenek ordinanciát (parancs) s az szerént tartozzanak szekereket járatni.”³⁵

E hadi rendelkezések alapján az is látható, hogy, értelem-szerűen, a magasabb egység mellett, avagy éppen az uralkodónál szolgálatot teljesítő (fő)szekérmester az ezredek szekérmestereinek előjárói voltak, amint ez más szolgálati személyek esetében is fennállt. Az előzőek értelmében a szekérmester un. „kis stábeli” személy volt, csak háború idejére fogadták fel.

A profosz (foglár)

A profosz elsősorban a hadi *igazságszolgáltatás* körében tevékenykedő személy volt, amelyről számot ad a *Magyar Lovasság Regulamentuma* is, a következők szerint: „Communiter (általánosan) a *regiment apjának* neveztetik, et est apud caesearanos

³⁴ Apafy Mihály erdélyi fejedelem hadi edictuma 1682. augusztus 5.-éről, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1891. évf. 291–292. o.

³⁵ I. Rákóczi György 1634.-iki hadi szabályzata, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1894. évf. 148. o.

officium (megtisztelő hivatal), ugyan ő mint profiscalis (szakember) scripto vel verbo tenus (írásban vagy szóban) vádolya az delingvenseket (vétkeseket) a hadi törvény előtt succinota declarationis facti et petitione administrationis iustitiae (tömör ténymegállapítással és igazságtételi kérelemmel), s ellenben in loco executionis (végrehajtás helyén) háromszor egymásután az executiót comendérozó (végrehajtást elrendelő) tiszttül gratiát (kegyelem) kér s ha nem subsegvál (adja meg), parancsolatyára az kulcsokat az szolgálának oda veti, az delingvenst (sic!) az vasbul kivéteti és az mesternek (hóhér) kezébe adattya.”³⁶

Másutt: „Ő alatta vagyon az lictor (törvénytiszt) és hóhér s evvel a másikat büntetteti, et vicissem (és fordítva) és ha in flagranti (közvetlenül), ő általa történnék is, böcsületiben nem praeiudicalhat (sérül), mert ami in negotio discipline occurál (szakmán belül történik) az böcsületet nem laedalja (érinti).”³⁷

Itt jegyzendő meg, hogy, mint ismert, a hóhér érintése, abban a korban, infámiával, azaz becsületvesztéssel járt.

Az ezreden belül elfoglalt *státuszát*, a vele szemben támasztott általános követelmények között, pontosan megjelöli az idézett regulamentum: „Ennek szorgalmatos, józan és practicalt (tapasztalt) embernek köll lenni, kiért is... valamely jó *altiszt* választatik, s ha idő jártáival (sic!) avanzeroztatik (előlép) hadnagyságra, valaki őtet megbántya, az regimentet offendálja (sérti). A regimenten kívül az generál (dandárbeli) profoz is parancsol vele.”

Más jellegű, meglehetősen egyedi, a tábor „csinosságával” kapcsolatos, szolgálati feladatokat is megjelöl a profoszok számára az idézett Regulamentum: „A *tisztaságra* vigyáz az regimentnél, kiért is az tábor előtt compagniatim (századonként) egy rendben szalma csutakokat ütöt föl mi póznákra, s vermeket ásat,

³⁶ A Magyar Lovasság Regulamentuma: i. m. (1911) 490. o.

³⁷ U. o. 491. o.

a hova a nap szükségire járni tartozik, aki pedig azon innind (sic!) találkozék, az stekenknecht (törvénytiszt) attul zálogot viszen, mely okbul az strázsák néki assignálni (biztosítani) tartoznak.

Hogy az mészárosok az tábor helytül messze tarcsák az marha vágó helyt, s minekutánna ott mindenként kitisztítottak, akkor engedgye az regimentnél lévő helekre vinnyi az húst,... Az köz asszonyokat reá hajtya, hogy az compagniak és regiment utczáit megsöpörjék és tisztán tartassanak.”

Az ezred *gazdálkodásával* kapcsolatban is ró kötelezettségeket a profoszra a kérdéses szabályzat: „Gondot visel nem különben a fontra (453 gr.), iccire (8 dl.) s vizitál, úgy találtatik-e mint az major (őrnagy) rendelte, s az taxalt áron adatik-e mind az hús, mind pedig a bor, vagy más efféle.

Ő szedi be az mészárosoktól és markqvetusoktól (sic!) az minden holnapi (havi) szokott competentiáját (járandóság) az obersternek, oberstwachtaisternek s magáét is, úgy mint az oberster számára minden márqvetanustól holnaponként tézenkét for. és minden marhátul akár ökör, s akár tehén légyen, egy for., mely által is kénytelenítettik (kénytelen) az mészáros jó nehéz marhát vágni és úgy az köz népek is jó húst lehet venni. ...”³⁸

A szabályzat értelmében *fogdaörként* egy káplár (tizedes), négy s néha több közlegény került az alárendeltségébe. Ez utóbira azért volt szükség, mert a markotányosok (árusok) „veszedikését” sokszor csak nagyobb létszámú őrszemélyezettel lehetett „csillapítani”, majd a „gonosz tévőt” fogdába vinni.

Különös gondot kellett fordítatania az „*arestansokra*” (fogvartartottakra), hogy egymással ne beszélgessenek, ne részegeskedjenek, és csak az ezred engedélyével írhattak.

A *halálra ítélték* esetében „jó gondja” legyen, hogy „korsó égett bort”, a végrehajtás idején, „mint sokszor megtörténik”(!), magukhoz ne vegyenek.

³⁸ A Magyar Lovasság Regulamentuma: i. m. (1911) 491. o.

Kiemeli azt is a regulamentum, hogy az ilyen „delinqvensekhez”, az ítélet kihirdetése előtt, se „advocatust” (védőt), se más embert, még „pátert” (lelkészt) se engedjen, mert gyakran megtörténik, miszerint titkon összebeszélnek, „fortélyoskodnak”.

Érdekes rendelkezés, hogy az elfogott személy, akár tiszt, akár „közember”, magát veri vasra, s ha szabadul, a profosz a kulcsot odaadja neki, és a vasat maga veszi le. Kivétel ezalól, ha „az delinqvens nyilván való infámiában (becstelenség) tapasztaltatnék, akkor a stekenknecht (törvényszolga) veri vasra”.

Megemlíti a szabályzat, *büntetési nemként*, a lovasságnál ritka „vesszőzést” (vesszőfutás), hozzátéve, hogy inkább a *kenyelszíjaztatást*, ill. a *farmatrigoztatást* (lószerszámokkal ütés) alkalmazták. Ennek ellenére a vesszőfutás végrehajtási módját részletezi, amelyet, különlegessége miatt, érdemes idézni: „...a profoz vesszőket metszet, de nem a stekenknecht által, mivel a hol (ahhoz) katona ember nem nyúlhat, meglévin pedig az illendő vesszők, az profoz azon helyre viteti, a hol az major (őrnagy) szokott az executiokor (végrehajtás) megállapodni és leteteti, azután veszi föl az stekenknecht az két karja alá, a mit föl nem vehet(!), jó hosszan hagyván a végét függni és úgy megyen bé az két rendben álltatott nép közt, előtte menvén a profoz végig, holott minden közember rendszerint egy-egy vesszőt, a végit fogván, húz magának és illy formán... frésétetnek a vesszők. Az vesszők metszésére maga is elmégyen a profoz, ha reá irkezhetik, láthassa helyessek legyenek.”³⁹

A bujdosó magyarok hadi szabályzata intézkedik a *halálos ítélet végrehajtása* feltételeinek azonnali megteremtéséről: „A generál profosz mesteré lenne ugyan a kívánság, de egy akasztófát is kell csináltatni, mihelt a tábor megszáll, mingyárt mindenkor

³⁹ A Magyar Lovasság Regulamentuma: i. m. (1911) 492–493. o.

a tábor piacznán állíttasson fel, és ki megérdemli köttesse fel, ott állván, míg a tábor helyben leszen, osztán levágván róla.”⁴⁰

A korábban írtak alapján megállapítható, hogy a büntetések végrehajtását az adjutáns vezényelte, míg a profosz közvetlenül segédkezett abban, miként az egész igazságtétel során is. Az altisztek között, mint elsőt, tisztelték. Elöljárói voltak a tisztek, a beosztást illetően pedig a kvártélymester, auditor, szekretárius, és az adjutáns.

A furír (élelmezési számvevő)

A *Lovasság Regulanentuma* értelmében a furír a század szám-tartására rendelt szolgálati személy. Ő vezette a század mustra (szemle) listáját, havi kimutatását, amelyeket kapitányának, vagy századparancsnokának, mutatott be, és vele iratta alá.

A század számadását, vagyis a bevételeket, kiadásokat, az adósságot kísérte figyelemmel, amelyekről készített jelentését félévente, az ezred kvártélymestere ellenőrizte, majd jóváhagyás után visszaadta a századnak.

Minden katona esetében, a követelést és tartozást beírta a *századkönyvbe*, amely a kapitánynál volt letéve.

Amennyiben a kvártélymester vagy profontmester hivatta, azonnal meg kellett jelennie náluk, s utasításait teljesíteni volt köteles. Ha nem a parancs szerint járt el, a kvártélymester vagy profontmester „szabadságokban állt jó meg pérongatni” (megfeddhetette), de meg is pálcaztathatta.

Mustra (szemle) idején ő olvasta a szemle jegyzéket, végül a szemle kimutatását, a kvártélymester parancsának megfelelően, segítette elkészíteni.

⁴⁰ Bujdosó magyarok hadi szabályzata, 1676–78, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1894. évf. 570. o.

Emellett ismernie kellett a regiment (ezred) kimutatásait és számadásait is, s azok elkészítésében szintén segítette a tábor-mestert.

A menetben, a helységekbe előre kellett mennie, már a hajnali órákban, és az új kvártélyokat, a tisztek számára rendbe tette. Ezt követően visszament a század elé, a kapitányának a szállását megjelentette, majd kiosztotta mindenkinek a szállásjegyzékét.

Az elrendelt időben faluról falura ment, a lakosokkal az okozott károkkal kapcsolatban elszámolt, és arról igazolást állított ki.

Ha a profontmester nem volt jelen az ezrednél, az ezred el-lenkező parancsa hiányában, az idősebb furír látta el a teendőit. Néha *járőr* szolgálatba is beosztották.⁴¹

Nádasdy Ferenc hadi cikke a kvártéllyal kapcsolatban érinti a furírt: „A furír által kiutalt szállással és helyiséggel, példás büntetés terhe alatt, mindenki megelégedgyék.”⁴²

Amint látható, a furír század szinten látta el azokat a szolgálati feladatokat, amelyeket az ezrednél a kvártélymester és a profontmester teljesített. A századnál pedig a kapitány közvetlen alárendeltségébe tartozott.

A dobos

A *Lovasság Regulamentuma* szerint, a dobost a az oberster vagy a regiment (ezred) parancsnoka fogadta fel.

A regiment (ezred) rész dobjait viseli lóháton, és az ezred előtt, a melléje rendelt strázsák után vonul, mögötte pedig a két beosztott trombitás.

⁴¹ A Magyar Lovasság Regulamentuma: i. m. (1912) 142–143. o.

⁴² Gr. Nádasdy Ferenc lovas tábornok horvát bán hadi cikkei-1768, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1897. évf. 417. o.

Minden este és reggel a dobokat háromszor megüti, és erre a regiment káplánja (tábori pap) a törzs helyére érkezik, majd a zászlótartó ugyanide vezeti a „népet”, a tisztek is asszonyokkal megérkeznek, s ott a káplánnal elkezdik a könyörgést, amely után a dobos ütéseivel fejezik be azt.

Ünnepnapokon a dobokat az oberster sátrához viszik, ahol az ezredes strázsája előtt, azokat háromszor megütik.

Az *újév* köszöntésére a regiment dobosa kikéri a dobokat, és a strázsáival, mind az ezred főtisztjeit, mind a századbelieket meglátogatják, még a kvártélyban is, ha nincsenek messze egymástól.

Minden főtiszt *névnapjára*, nemkülönben a *beiktatásukra*, a dobos, a trombitásokkal együtt, jelentkezik náluk, amelyért a tisztek meg szokták őket jutalmazni.

Fontos feladata volt, hogy a dobokra gondot viseljen, ha azokat kár éri, azt jelentse, hogy azonnal helyrehozhatóak legyenek.

A dobosnak a regiment biztosított lovat, a szükséges felszereléssel együtt.⁴³

A *nemesi felkelés szabályzata*, a gyalogságnál szolgálatot teljesítő dobosok részére, a következők szerint szabott rendtartást: „Az bátor katonákat a felé, a dobszó által vezetni, a hol az ellenségnek legérezhetőbb kárt lehet okozni.

Tartozik dobjának megtartására szükségképpen gondot viselni. Kell néki magát gyakorolni az elől írt Dobverésben a *Regiment Tamburnak* (ezredkarnagy) tanítása szerint.

A közembernek regulái szerént viselje magát.”⁴⁴

⁴³ A Magyar Lovasság Regulamentuma: i. m. (1911) 489. o.

⁴⁴ A közkatonának, Gefrajter, Káplár és Strázsamesternek különbéle kötelességei Ts. és Kir. Ausztriai Gyalogságnak számára rendelt KOMPÁNIA REGULAMENTUMÁNAK útmutatása szerint, A Magyar Királyi Nemesi Felkelés: i. m. 46. o.

A dobos tehát, mind az ütközetekben, mind a napi életben, a középkor seregében nélkülözhetelen, és pótolhatatlan, jeladó szerepet töltött be. Ezred és század szinten is alkalmazták, a közemberek között kiemelt jelentőséggel bírt.

A trombitás

A *lovasság szabályzata* értelmében, a századnál a kapitánya vagy századparancsnoka (másodosztályú százados, főhadnagy) utasításának megfelelően, kizárólag trombitálással teljesíti a szolgálatát.

Kötelessége, hogy a feladatát jól tudja, s abban magát folyamatosan képezze, nehogy tudatlanságával kárt okozzon.

Amikor a kapitánya szolgálatba lépett, mindenkor ő is vele tartott.

Ha a századnál fő- altiszt, vagy közember elhalálozott, a temetésére kikísérte.⁴⁵

A *nemesi felkelő sereg* lovassága részére szabott rendtartás előírja, hogy „bátor szívű”, józan, muzsikához értő, jól lovagló ember legyen, aki a rábízott üzeneteket véghez tudja vinni.

A sereg kiállításakor a maga helyét jól kell tudnia, köteles továbbá a parancsnokára „serényen” vigyázni.

A szükséges jeleket a trombitával folyamatosan, és időben kellett fújnia. A tábori „darabokban vagy nótákban” kiváltkép-pen”kell neki magát gyakorolni”.

Ha valamit kérni, jelenteni, vagy „panaszolkodni” akart, valahová ment, vagy visszajött, őrizet alá vették, ill. onnan szabadult, tehát minden szolgálati ügyben, az első strázssemesterhez kellett mennie, és nála jelenést tenni.

Amikor pedig az ezredtörzshöz ment, vagy onnan visszatért, a segédtisznél (adjutáns), és a „kormánytrombitásnál” (ezredtörzs trombitása) kellett jelentkeznie.

⁴⁵ A Magyar Lovasság Regulamentuma: i. m. (1912) 144. o.

Az előjárók részére úgy kellett tiszteletadást teljesítenie, mint a káplárnak (tizedesnek).⁴⁶

Az előzőekben írtak alapján a trombitás, a dobos közvetlen alárendeltségében, vele szorosan együttműködve teljesített szolgálatot.

Század szinten a kapitány utasításai szerint, amelyet a gyakorlatban a dobos közvetített a számára, látta el feladatait. A káplárral (tizedes, ma: szakaszvezető) azonos helyet foglalt el az állományban.

Az ezrednél szolgálatot teljesítő regiment (ezred) trombitás tekinthető a magasabb szakmai előjárójának.

A borbély

A *lovasság szabályzata* rögzíti, hogy a borbélyt az oberster fogadja fel, „tudós” (szakképzett), és gyakorlattal rendelkező embernek kell lennie.

Irányítja az alárendelt borbélyokat, és amennyiben azok „negligensek” (gondatlanok), megbünteti őket, ha pedig hibát észlel, azt helyrehozza.

Az ütközetekben mindent borbélyt maga mellett tart, ellenőrzi, hogy a kötöző és az egyéb felszerelés hiánytalan-e, a hiástust pótolja.

Az ezredborbély vezényli a többi borbélyt szolgálatba, a „hospitalis” (segélyhely) megfelelő területére.

A regiment részére szükséges *gyógyszereket* az oberst írta elő, aszerint kellett a borbélynak a „mezei” (sereg) patikából az ezredládájába azokat tenni.

⁴⁶ A szolgálatot illető szabások a Magyar Felkelő Nemes lovasság közvitézének és altiszteinek számára, A Magyar Királyi Nemesi Felkelés: i. m. 114–115. o.

A kiadott gyógyszerekről kimutatást vezetett, így ha azok teljesen elfogytak, a mezei doktornak megmutathatta, mire fordította.

Megjegyzi a regula, nem megengedhető, hogy a borbély a gyógyszereket saját hasznára fordítsa, holott minden főtisztól, a fizetésén kívül, a gyógyítás díját is megkérheti.

A regiment „*medicinalis ládája*” (egészségügyi doboz), a kulccsal és a felszereléssel együtt, az ellenőrzése alatt állt, ezért, ha gondatlansága miatt, valami abból elveszett, köteles volt a kárt megtéríteni.

Minden nap egy „közönséges” borbélyt küldött az adjutáns-hoz, ily módon tett neki jelentést a betegek és „sebesek” (sebesültek) állapotáról, ő maga pedig köztlenül az oberstnek és oberst-vachmeisternek (őrnagy) tette ezt meg.⁴⁷

A borbély felelőségét jól mutatja *Rákóczi Hadi Regulája*: „Amely sebes meghal, megsebesedés után egynéhány nappal, vagy hetekkel, jól megvizsgáltassék, ha sebe miatt-é vagy a Borbély gondviseletlensége, vagy rosszul bánása miatt-é, vagy más... nyavalyából történt halála. ... Ha a borbély miatt esik halála, a Borbély meghal gondviseletlenségért, ha csak eszköze volt gyógyítására; nem lévén pedig, idején (időben) tudományt tegye (tudása) fogyatkozásáról, s úgy ártatlan lészen halálától. Sőt ha más következt nyavalyából történik halála, a Borbély mentt lészen;...”⁴⁸

A borbélyt tehát az ezred foglalkoztatta, és közvetlen alárendeltjei a „közönséges” borbélyok voltak.

Látható az is, hogy a sereg (hadtest, dandár) orvos volt a szakmai felettese, ő maga az ezrednél az oberster közvetlen ellenőrzése alatt állt.

Harchelyzetben elérhető közelségben kellett lennie, hogy a sebesülteket gyorsan el tudja látni.

⁴⁷ A Magyar Lovasság Regulamentuma: i. m. (1911) 490. o.

⁴⁸ Az önálló katonai büntető kodifikáció: i. m. Melléklete, 256. o.

A káplár (tizedes)

A káplár a lovasságnál, a szabályzat szerint, a strázsamester (örmes-ter) után következő funkció, aki altisztként a káplárságot vezette.

Követelmény volt vele szemben, hogy írni, olvasni tudjon, és több nyelvet beszéljen.

A strázsamestertől kapott parancsokat írta, és aszerint járt el, neki minden reggel jelentést tett.

A *parancsok, szolgálati vezénylések* átvétele után, azokat a káplársága részére kiadta. Az alattosait minden reggel megvizsgálta, hogy őket az ellenőrzéskor a strázsamester és a hadnagy rendben találja.

A *tisztaságra* is vigyázott, hogy mocskosan, fésületlen, vagy mosdatlan „ne találtassék a nép”, s ha valamelyik katona ruhája elszakadt, rögtön megfoltoztassa.

Gondja volt arra is, hogy az asszonyok, gyermekek csak a századon kívül „tisztátalankodgyanak”, akárcsak a századbeliek.

A századnál az egyikük mindig ellenőrző szolgálatban volt, amelynek keretében vigyázott a lovak tartására, abrakolására, itatására, tisztítására, továbbá a főzésre, ill. arra, hogy a szolgálatba vezényeltek pontosan „kinyomakodjanak” (elinduljanak). Az ellenőrzés eredményéről a strázsamesternek tett jelentést, és tájékoztatta az őt váltó káplárt is.

Felelt azért, hogy a századnál minden rendben menjen, veszekedés, „egyéb helytelenség a nép között” ne legyen.

Fontos előírás volt, hogy a parancsokat kinek-kinek a maga nyelvén adja ki, és azokat egy közemberrel mondassa vissza, hogy azután senki magát, a nem tudásával ne menthesse ki.⁴⁹

A *Nemesi Felkelés gyalogságának szabályzata* a káplárok kötelességei között említi, hogy valamely tiszt távollétében az egész

⁴⁹ A Magyar Lovasság Regulamentuma: i. m. (1912) 145–146. o.

„Tzúgot” (szakasz) irányítania kell, ugyanígy, adott esetben, a strázsamestert is helyettesíti.

Amennyiben valamelyik „legény” büntetést érdemelt, le kellett fognia, és a „vétket tovább adja hírül” (jelentést tesz).

Ha valamely „legény” betegesen nézett ki, figyelmeztette, hogy a betegségét ne titkolja el. Amennyiben mégis ezt tette volna, jelentette, hogy megvizsgálhassák.

A strázsamesternek tett reggeli jelentéseken kívül, ha stábhoz (törzs) ment, vagy onnan távozott, a regiment adjutánsnál is jelentkeznie kellett.

Minden „szorgos” (sürgős) jelentést a kapitány részére kellett megtennie, de a batallion (zászlóalj) adjutánsnak szintén naponta jelentett.

Tartozott továbbá mindenkit, aki szolgálatba ment, vagy onnan visszatért, alaposan „vizitirozni” (ellenőrizni).

A harctéren: „Az ellenség előtt a legfőbb kötelessége, hogy a maga embereit, mennél jobban lehet, együtt és rendbe tartsa, nekik jó példát mutasson, őket bátran az ellenség eleibe vigye, és ha egyedül az ő kommandója alatt vólnának, őket okossággal vezesse.”⁵⁰

A felkelő sereg lovasságának káplárját, a fegyvernem sajátosságai miatt, az előzőeken túl, csak az arra jellemző, alábbi, különös kötelmek is terhelték:

„Kötelessége, hogy a szolgálatban lévő lovakat tökéletesen és igazán ösmérje, és vigyázzon, hogy velek rosszul ne bánjanak, meg ne sértsék, ne rugdossák, fejét ne verjék, hanem rendszeren gondjokat viseljék; táplálják, és jó patkólásban tartsák.”⁵¹

Mindezek alapján, a káplár, hasonlóan a mai kor szakaszvezetőjéhez, a század mindenese volt, akinek az alegységet érintő

⁵⁰ A közkatonának, Gefrajter, Dobos, Káplár és Strázsamesternek különböző kötelességei: i. m. 51–52. o.

⁵¹ A szolgálatot illető szabások: i. m. 110. o.

valamennyi problémával foglalkoznia kellett, azokat köteles volt megoldani, ill. jelenteni. A szolgálatok ellátásának megfelelő végrehajtása, ahhoz a feltételek megteremtése, közvetlenül, az ő kezében volt.

Az őrmester szoros alárendeltségében látta el a szolgálati feladatait.

A nyereggyártó és a kovács

A szabályzat értelmében a nyereggyártók és a kovácsok a lovaság századainál foglalkoztatott *mesteremberek* voltak, akik a seregben (a vasszeg, patkó, ló orvosság, bőr, fa, s egyéb hasonló felszerelés kivételével, amelyeket ők biztosítottak), a munkájukért jóval kevesebb fizetéssel is meg kellett elégedniük, mintha idegenektől” kaptak volna ellenszolgáltatást.

Néha az oberstwachmaister (őrnagy) vagy a kapitány bizonyos díjat szabott meg nekik, Havonta egyébként annyi *fizetés* járt nekik, *mint egy közkatonának*.

Strázsálniuk (őrséget adni) nem kellett, de a *menetben*, tartoztak a századdal az ellenség elé is menni, és ott a szükséges mesterségbeli teendőket ellátni.⁵²

A nyereggyártók és kovácsok ugyan nem voltak katonák, de, mint mesteremberek, olyan – mai szóval – „polgári alkalmazottaknak” tekinthetők, akik a lovasságnál, a szakmájuk miatt, mégis alapvető fontosságú szolgálati feladatokat láttak el.

Gondoljunk csak arra, hogy a lószerszámokat, és egyéb felszereléseket, akár az ütközet közben is, ők készítették, ill. javították. Ezen kívül a lovak gyógyítása és patkolása is a feladatuk körébe tartozott.

⁵² A Magyar Lovasság Regulamentuma: i. m. (1912) 145. o.

Konklúziók

A középkori seregek katonai beosztásainak, ill. az azokhoz tartozó szolgálati feladatoknak az áttekintésekor azonnal szembetűnik, hogy „nincs új a nap alatt”.

Láthatjuk, miszerint a feladatok egy része ma is létező, funkcionális jellegű teendőket, igényeket foglaltak magukba.

Igy a gazdálkodást, a pénzügyeket érintő szolgálati tevékenység során, a középkorban is, szükségszerűen, jelen volt pl. az elszámolási, bizonylatolási rend, a kvártélymester, a profontmester, és a furír szolgálat ellátása során.

Emellett olyan jellegű szolgálati működések valósultak meg, amelyek, értelemszerűen, ma is jelen vannak.

Ilyen a szállítás, elsősorban a kvártélymester és a szekérmester szolgálati tevékenységében, amellyel logisztikai jellegű feladatokat oldottak meg, a kor technikai színvonalán.

Tágabb értelemben ide sorolható még, mint a korszak hírközlése, a dobos és a trombitás szolgálata is. Hozzáteszem, hogy a trombitászó ma is betölt bizonyos funkciókat (igaz, már részben elektronikus formában), az ébresztő, takarodó, temetés, ünnepek alkalmával. A jelen hadseregében azonban – ellentétben a régebbi korok seregével – már nincs harcászati jelentősége.

Akadnak olyan beosztások is, amelyek szinte teljesen meggyeznek a régiekkel, mert a feladatok is csaknem azonosak.

A szekretárius (titkár), az adjutáns (segédtsiszt) az előjárók közvetlen alárendeltségében, azok munkáját segítő, adminisztratív jellegű szolgálati tevékenységet láttak el, akárcsak ma.

Részben hasonló feladatok jelentkeznek a profosz (foglár, fogdaőr), vagy akár a borbély (felcser) szolgálat teljesítésre során is, persze a teljesen eltérő munkafeltételek, életkörülmények beszámításával.

A század, avagy szakasz működési rendjének, a szolgálatok biztosításának általános jellemzői, teremtenek hasonlóságot, a káplár (ma: szakaszvezető) esetében.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy a középkor seregeiben használatos katonai beosztások és szolgálati feladatok különössége – túl az elnevezésbeli különbözőségeken –, csak részben köszönhető a feladatok eltérő voltának, jellemzően a *korszakban rejlő specifikumok* a meghatározóak.

FÓRUM

Belovai Henriette

Egy emlékkötet margójára

Ünnepi tanulmánykötet dr. Kovács Tamás (1940–2020) altábornagy legfőbb ügyész tiszteletére. Szerk: Fejes Erik. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság.

Mikor felkérést kaptam e recenzió megírására, nyomban igent mondtam, amit utólag némiképpen meggondolatlan lépésnek tartottam. Mert mi is a recenzió? Az nyilvánvaló, hogy bár mindannyiunknak van véleménye egy elolvasott könyvről, azonban ha az a feladat, hogy a könyv tartalmát összefoglalva hozzunk életre egy olyan ismertetőt, mely kellőképpen informatív és az olvasó kedvét meghozza ahhoz, hogy a művet elolvassa, rájövünk, hogy ez nem feltétlenül könnyű feladat.

Különösen nem, ha az adott könyv Prof. Dr. Polt Péter legfőbb ügyész és Dr. Kádár Pál PhD. dandártábornok, a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság elnökének ajánlásával kezdődik, mely két bevezető írás már önmagában is felkelti az olvasó érdeklődését aziránt, hogy kézbe vegye az egyébként rendkívül igényes kivitelezésű könyvet.

Előbbi szerző megemlékezése azért is figyelemre méltó, mert két évtizeden át dolgozott együtt dr. Kovács Tamás altábornaggal, aki a katonai ügyészi pályán mintegy fél évszázadig szolgált, ezalatt huszonöt éven át vezetőként, ezen belül pedig tizenhat esztendőn keresztül katonai főügyészként, a legfőbb ügyész helyetteseként, legvégül pedig legfőbb ügyészként szolgált. Így bizton állíthatjuk, sokat látott szakember.

Dr. Kádár Pál ajánlásából is egyértelműen kiderül, hogy dr. Kovács Tamás munkásságának köszönhetően kortörténeti jelentőségű dokumentumok kerültek elő, lettek megismerhetők és

kutathatók, melyek a modern magyar katonai jogtörténet forrásai lettek.

Dr. Fejes Erik őrnagy, a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság elnökségi tagjaként, egyben e kötet szerkesztőjeként a kordokumentumként is használható tanulmányok összegyűjtésével az elmúlt idők szakemberei előtt is fejet hajtva a katonai jogász társadalom méltó tisztelgését fejezi ki dr. Kovács Tamás altábornagy előtt.

Mindezt egy igen nívós kivitelezésű tanulmánykötetben. A kivitelezés már csak azért is igényes, mert a könyv keménykötésű, ebből következően igényli, hogy leüljünk vele a kedvenc fotelünkbe, hogy míg feltáruznak előttünk egy kiváló szakember szakmai előadásai, tanulmányai, a figyelmünket csak ennek szentelhessük. Amire érdemes is időt szánni, hiszen néhai dr. Kovács Tamás altábornagy megkerülhetetlen tudományos hagyatéka számos publikációból áll, melyek magyar és idegen nyelven egyaránt megjelentek, magyar és külföldi fórumokon egyaránt. Ezért is igen nagy vállalás lehetett összegyűjteni azokat, melyek talán a legegységelműbben fémjelzik az ünnepeelt munkásságát, a számára leginkább fontosnak és alapos és körültekintő tanulmányozásra érdemesnek tartott jogász-szakmai kérdéseket.

E recenzió tárgya tehát a hazai katonai jog egyik kiváló személyiségének előadásanyagaiból, tanulmányaiból és elemzéseiből összeállított kötet. Ebből következően az írások nem csupán érintőlegesen kapcsolódnak dr. Kovács Tamás altábornagy személyéhez, hanem konkrétan hozzá kapcsolódnak, a világlátását, a szakmai álláspontját, a problémafelvetéseit világítják meg, így betekintést nyerhetünk szinte a teljes munkásságába.

Megtudhatjuk, hol kezdte pályafutását, mi keltette fel az érdeklődését a jogi pálya iránt, mi volt ezen belül is az egyik kedvenc területe. Ezen felül emberivé teszi a kötetet, hogy a magánélete alakulásáról is olvashatunk, de például arról is, hogy

milyen sportágakat űzött. Fény derül arra is, hogy az 1964-ben a Vietnámi Demokratikus Köztársaság és az Amerikai Egyesült Államok között kitört háború befejezése és a béke helyreállítása érdekében a részes felek által 1973. január 27-én aláírt szerződés alapján létrehozott Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottságban milyen szerepet töltött be.

Arra is választ kapunk, hogy honnan jött az elhatározása, hogy a katonai igazságszolgáltatásban lássa meg azt a területet, melyen aztán évtizedeken keresztül igyekezett szakmai érvekkel felvérteződni és annak létjogosultságát alátámasztandóan a világban működő katonai igazságszolgáltatási rendszereiről összegyűjtött információkat ennek szolgálatába állítani.

A kötet azonban nem csupán az általa, hanem a róla megfogalmazott gondolatokkal sem marad adósunk, kollégái visszaemlékezéseivel is megismerkedhetünk, melyek kidomborítják dr. Kovács Tamás altábornagy személyiségének legfőbb vonásait, munkamorálját, értékrendjét, ezzel együtt vezetői stílusáról is képet festve.

A kötetben külön csokorba szedve olvashatók dr. Kovács Tamás írásművei 1976-tól egészen 2017-ig, valamint előadásai és beszédei 1998-tól 2010-ig terjedően.

Az írásművek témái között találhatjuk a katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatairól írt elemzését, mely szoros összefüggésben van azzal, hogy 1988-ban felmerült Magyarországon a katonai igazságszolgáltatás megszüntetésének ötlete. E körben mélyrehatóan foglalkozik a katonai bíróság mibenlétével, természetével, hogy az különbíróság-e vagy szakbíróság, illetőleg a katonákkal szembeni eljárásokkal, vizsgálódásait európai és Európán, illetve NATO-n kívüli országokra is kiterjesztette. Részletesen bemutatta a katonai igazságszolgáltatás szervezeti megoldásait, a katonai ügyészségek funkcióit, alkotmányos helyzetét és feladatait, de foglalkozott a katonai büntetőperrendtartás

születésétől a katonai ügyészi szervezet megszűnéséig zajlott eseményekkel, annak háttérével.

Természetesen a katonai büntetőeljárásban, azzal kapcsolatosan felmerült kérdésekkel és azok megoldásaival, a megoldási lehetőségek felvázolásával kapcsolatosan is kimerítő tanulmányt olvashatunk. A kötet tartalmazza az ügyészi hivatás jövőképevel kapcsolatos írásait is, melyek széles körű kitekintést adnak külföldi országok ezzel kapcsolatos törekvéseiről is. Emellett olvashatunk a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság megalakulásáról is. A kiadvány fényképmelléklettel zárul, mely dr. Kovács Tamás altábornagy életének egyes fontos eseményeit örökítik meg.

Az ünnepelt írásainak olvasása után remélhetőleg sokakat inspirál néhai dr. Kovács Tamás altábornagy személyes példaképétől, Damjanich Jánostól átvett jelszava: „Utánam!”

Összességében a kötet írásai tisztelettel és méltó főhajtással idézik fel és ismertetik meg dr. Kovács Tamás altábornagy életművének legfőbb állomásait, feltárva, hogy a katonai jogi gondolkodás a munkásságának köszönhetően mennyit gazdagodott. Inspirálóan hathat mindazokra, akik e területen tevékenykednek, de a katonai büntetőjog iránt érdeklődőknek is értékes és emlékezetes olvasmányélményt nyújthat.

Almási Ferenc

Négy évtized nőként a katonai igazságügy és tudomány szolgálatában

Megemlékezés Almásiné dr. Törőcsik Anna alezredestől

Idén áprilisban már 16 éve múlt, hogy a Magyar Honvédség halottjaként, katonai tiszteletadás mellett örök nyugalomra helyezték *Almásiné dr. Törőcsik Anna nyugállományú alezredest (1925–2007)* akinek a Katonai Főügyészség volt az utolsó szolgálati helye, s akinek e rövid visszatekintés törekszik emléket állítani.

Fiaként, bár nyugállományú jogász tiszt vagyok, őt egykor nem követtem igazságügyi szakterületen. Soha nem voltam ügyész, mégis felmerülhet szubjektivitás egy közvetlen hozzátartozó részéről. ezért szerettem volna, ha egy volt kollégája vagy szakmai ismerőse vállalkozott volna édesanyám munkásságát illetően a hiánypótlónak ígérkező visszatekintésre.

Ennek azonban már kevés esélyét látom, főleg azóta, *hogy elhunyt Társaságunk alapító, korábbi elnöke (a továbbiakban Altábornagy úr-ként hivatkozom rá)* és több tagja – szintén volt katonai ügyészek –, mások pedig már nem tudnak munkánkba bekapcsolódni.

Igy vállalkoztam arra, hogy írok Almásiné dr. Törőcsik Anna munkásságáról, azonban soraimban a különféle személyes és családi emlékképeket, de az őáltala a nők szerepéről írottakat is igyekszem mellőzni. Ugyanakkor hangsúlyozom, hogy a katonai ügyészi területre már gyerekkoromtól kezdve a nála tett látogatások, munkatársaival történt találkozásaim, majd felnőve, főleg igazgatási főtisztként végzett nyomozási, fegyelmi eljárási, panaszügyi s más munkáim, nyomozótisztai továbbképzés révén fokozatosan ráláttam – továbbá feleségem

ügyész –, így nem laikusként írok ügyészekről, és speciálisan a katonai ügyészi munkáról.

A 2023. április 26-i, a *Stefánia Palotában tartott emlékkonferencián* Dr. Kádár Pál dandártábornok, a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság elnöke hangsúlyozta: „nagy megtiszteltetés számomra, hogy azt a szervezetet vezethetem, amit annak idején Kovács Tamás altábornagy, néhai legfőbb ügyész, barátunk, vezetőnk, mentorunk alapított. A Társaság huszonhat éve képviseli a katonajogászokat és a honvédelem jogáért valamilyen szinten elkötelezettséget érző kollégák szakmai együttműködését.” Hozzátette: a napirendet igyekeztek úgy összeállítani, hogy az altábornagy életművét és munkáját volt kollégái és fotók segítségével felidézzék. A Társaság feladatai közé tartozik, hogy évente tanulmányköteteket jelentetnek meg, ilyen a dr. Fejes Erik gondozásában megjelent, a néhai legfőbb ügyész pályaművét összefoglaló kötet is (*a továbbiakban Emlékkötet*).¹ „Olyan nagyszerű publikációkat találhatnak benne, amelyek ugyan több tíz évvel ezelőtt születtek, de mind a mai napig hatásuk van.”²

Ezek egyike az egykori *Katonai Jog- és Igazságszolgáltatás* folyóiratot méltatja,³ amelynek szerkesztőbizottságában való részvétel mindvégig a kiadvány megjelenése során (1970–86) édesanyám tudományos tevékenységének egy jelentős területét képezte, 10 abba írt tanulmányt is beleértve. *Köszönetemet fejezem ki mindazoknak, akik az Emlékkötet megjelentetésével ily módon édesanyám munkássága egy részének őt méltató felidézésében is részt vettek.*

1 FEJES Erik: *Emlékkötet dr. Kovács Tamás altábornagy legfőbb ügyész emlékére*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2023.

2 Konferencián emlékeztek az altábornagyra. Petróczy Levente: tudósítása a HM honvedelem.hu c. honlapján (kivonat). 2023. április 27.

3 Lásd az *Emlékkötet* 123. oldalán levő felsorolás a legtöbbit publikáló szerzőkről (akiknek legalább 3 publikációja jelent meg. Én kettőt írtam a lapba 1980-ban, illetve 1981-ben.

Az első magyar katonai ügyész

Ez is lehetne a munkám címe, de valójában ketten álltak időrendben az „első helyen”, amint édesanyám írta a Katonai Jog- és Igazságszolgáltatás egy hosszú, húszoldalas tanulmányában, mely a katonai igazságügyi szervek történetét dolgozza fel az 1948–1956 közötti időszakban:

„A HM 4212 – 300 Eln. Igü. 1949. sz. körrendelettel szervezik meg a *Budapesti Központi Katonai Ügyészséget*, amely átvette elődjének, a Budapesti Katonai Ügyészségnek és az egyidejűleg megszüntetett HM Ügyészi Kirendeltségnek továbbá a Határőrség Parancsnoksága ügyészi kirendeltségének jogkörét is. Ugyanitt kezdte meg működését... a rendőrség ügyészi kirendeltsége.

...*Rendőrügyészségen került először katonai ügyészi beosztásba két elvtársnő: Fekete Mária⁴ és Töröcsik Anna r. szds-ok.*⁵

Ezt megelőzően szerepel a Magyar Népköztársaság 1949. évi XX. törvény szerinti Alkotmányán alapuló szervezetalakítási feladatok között az *új, egységes ügyészi⁶ és független bírósági szervezet létrehozása*. „Ehhez azonban még mindig hiányoztak a személyi feltételek. Ennek biztosítására az Igazságügyi Minisztérium 1949. őszén megindította az egyéves képzési időtartamú *Büntetőbírói és Államügyészi Akadémiát* Rákoskeresztúron... Az Akadémiának ezt követően még négy évfolyama működött, és az igazságügyi munkáskáderek képzését 1954-ben fejezte be.”⁷

Úgy vélem, hogy a „munkáskáder” kifejezést az 1970-es években, amikor a fenti történeti áttekintés íródott, általában tágan

⁴ Megjegyzés: teljes neve Tóth Istvánné dr. Fekete Mária.

⁵ ALMÁSINÉ dr. TÖRÖCSIK Anna ny. alezredes: A katonai igazságügyi szervek történetéből. *Katonai Jog- és Igazságszolgáltatás*, 1986/1–2. 67. o.

⁶ *A Magyar Népköztársaság Ügyészségéről szóló* 1953. évi 13. tvr.

⁷ ALMÁSINÉ: i. m. 67. o.

értették, belefértek olyan irodisták is mint Ő volt. A fent említett elvtársnőket illetően az „elvtárs” és „elvtársnő” pedig elvart – a *szabályzatokban kötelezően előírt – megszólítás* és a címzés része volt, nemcsak katonai, hanem széles állami szférában használták.

A szóban forgó Akadémia 1950. évi tablóján valóban látható Édesanyám és említett kolléganője fényképe. A tanulmányok után a jogi oklevelét (ELTE ÁJTK) 1951-ben szerezte. *Zavaros időszak következett az* egységes ügyészi szervezet létrejötte időszakában, különféle koncepciós perek, átszervezések, majd belpolitikai változások, rehabilitálások, és egyebek, amelyekről már sokan és sokféleképpen írtak, édesnyám is a fenti munkában.

Életében az 1953-57. időszakra esett házasságkötése, fiai születése, gyes híján (pót- és beteg-) szabadságok s egy rövid időszakra leszerelése, majd 1958-ban kérésére – véglegesen – katonai állományba helyezése (míg vele kezdő kolléganője nem került vissza a katonai ügyészségre).

Egykori előjárói és munkatársai közül egyesek az ún. koncepciós perek (később rehabilitált) vádlottjai lettek. Más *ügyészek és bírók* viszont az *1956–57-ben folytatott* felelősségre vonás, *perek vagy jogászok üldözése* kapcsán működtek közre, voltak érintettek. Főleg ezekre térnek ki a rendszerváltás utáni tudományos igényű források.⁸

⁸ A Nemzeti Emlékezet Bizottsága, melynek honlapja elérhető neb.hu címen, ezen belül a címlapról elérhető tudástár foglalkozik bírókkal és ügyészekkel, köztük katonai állományúakkal.

Egy másik mérvadó forrás ZINNER Tibor – KAHLER Frigyes – KOCZKA Éva – PÁLÖLGYI Ferenc – TÓTH Béla közreműködésével készült *Megfogyva és megtörve. Évtizedek és tizedelések a jogászvilágban 1918–1962* című műve, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2005. Édesanyám nincs a fenti forrásokban a közreműködők között megnevezve.

Különféle levéltári, köztük a Hadtörténeti Levéltárban készült repertóriumok a hozzájuk tartozó magyarázatokkal segítik többek között a szóban forgó időszak iratainak kutatását.

Édesanyám az elmondottak s a később írt jellemzői tükrében *ki tudott kerülni e vészterhes időszakból*, az is lehet, hogy túl kezdő és fiatal volt még, hogy nagy figyelemmel kísért súlyos ügyben utasítsák eljárásra, vádképviseletre. Visszatérése után vélhetően felettesei is tekintettel voltak azon képességeire és jártasságaira, amelyeket még az 1940-es évek közepén szerzett (tanítónői, *önálló gyors- és gépírói*, fogalmazói, és egyéb irodai). Helyszínelő s más „terepen végzett” munkáktól, gyakorlatoktól stb. kímélheték. A családtól többnapos távollétére, vidéki kirendelésére nem emlékszem, de egyes feladatai időnként „hazakísérték”.

Lassan egy emberöltőnyi idő elmúltával úgy vélem – mások is szerintem –, „hogy egy életút megítélésekor a fő szempont, hogy mennyi elismert szolgálati időt szerzett, mennyi maradó hasznos dolgot tett szakterületén az illető, hiszen lehetetlen, hogy soha nem hibázott életében. Édesanyám 1981. augusztus 1-jei hatályú szolgálati nyugállományba helyezésére vonatkozó katonai *főügyési parancs kitér arra, hogy „Munkáját nagy lelkiismeretességgel és még nagyobb szakértelemmel, szinte hibátlanul végezte.”* A parancs kitér arra is, hogy több, mint három évtizedes kiemelkedő munkája elismeréseként megkapta a Kiváló Szolgálatért Érdemrendet.

Parttalanná tenné e munkát egy amúgy a tárgyidőszakkal és napjainkkal is összefüggésbe hozható kérdés, a különleges jogrend bevonása a gondolatmenetembe. Mi lett volna, mi lenne típusú gondolatok amúgy is idegenek általában a (jog-, had- stb.) történetkutatástól.

Csak annyit jelzek, hogy mindkettőnél van eltérés a „békeidőszaki” jogszabályoktól. Akkor a közrend helyreállításába bevontak különböző fegyveres szervezeteket, illetve igazságügyi szerveket a statárium kihirdetése idején. A rögtönbíráskodásról szóló 1956. évi 28. 1956. december 11-én lépett hatályba, mely köztörvényes bűncselekményekre (pl. emberölés, nagyértékű rablás, rongálás is kiterjedt. Ezeknél, de még inkább a politikai kihatású ügyekben, az állomány tagja kerülhetett a fizikai vagy lelki teherbíráásával nehezen összeegyeztethető helyzetekbe, mely miatt elhagyta a pályát vagy arra kényszerült.

Az 1960-70-es évekbeli (büntető szakterületi) ügyészi munkájának szemléltetése

Fenti terminuson belül tehát csaknem két évtizeden át 1962-től a főügyészségen másodfokú eljárásban ténykedett, ami tényleges nyomozó munkát már szinte nem jelent. Az Emlékkötetben Altábornagy úr leírja, „1957... március első napján megkezdte működését a budapesti, a debreceni, a győri, a kaposvári és szegedi katonai bíróság és valamint azonos székhelyen és illetékességgel a katonai ügyészségek, továbbá létrehozták budapesti székhellyel a Határőrség Katonai Ügyészségét is. *Az ezt követő három évtizedben a katonai igazságszolgáltatás szervezete, hatásköre nem változott*”.⁹ Úgy is lehet mondani, hogy „békés”, átszervezés-mentes időszakban tudott édesanyám dolgozni, amely munka lényege:

A beérkező elsőfokú ügyek iratai vizsgálatával a *még vitatható jogi kérdések tisztázása* folyik a fellebbezési tárgyaláson képviselendő álláspont, vádbeszéd megfelelő előkészítése érdekében. Ilyen *dilemmák főleg a minősítés körül* vannak, ezzel összefügg a javasolt büntetés, jogos védelem és egyéb felelősséget befolyásoló okok stb. értékelése. *Az elkövetői szándék* pontos megállapításához, a jogász pszichológiai háttérismerete is fontos lehet. Erre még kitérek édesanyám pályafutásának megjelenítésében.

A többi feladat, ahogy általában a vezető szerveknél, a *Katonai Főügyészségen* is többek között *ellenőrzési, felügyeleti, továbbképzési jellegű lehetett és itt már fontosabb az egyéb szakmai kapcsolattartási és tudományos munkák szerepe*. Saját honvédelmi minisztériumi tapasztalataim alapján én leginkább a nemzetközi

⁹ A katonai büntető perrendtartás születésétől a katonai ügyészi szervezet megszűnéséig. In: POLT Péter et. al. (szerk.): *Ünnepi kötet Györgyi Kálmán 75. születésnapja alkalmából*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016. 161–181. – részlete az *Emlékkötet* 159. oldalán.

és hadijogi munka terén tudnék példákat mondani különféle országos szintű sőt külföldi partner szervezetekkel együttműködésre. Elsősorban a Katonai Főügyészségen folyt később, már az évszázad végétől s egyre inkább Társaságunk bevonásával az Emlékkötetben részletesen megörökített budapesti *nemzetközi katonai büntetőjogi konferenciák* szervezése.

Én néhányszor, jellegzetes katonai bűncselekmények tárgyalásán láttam édesanyámat perbeszédet mondani, igényes volt a tartalmat és stílust is tekintve. Ami a konkrét ügyeket illeti, nem gondolom, hogy azok típusa, a vád tárgyának Btk.-tényállás és mennyiség, elkövető állománykategóriája szerinti adatai és megoszlása stb. terén sokban különbözött volna az ő katonai állományú kollégáitól. A hadkötelezettségen alapuló, nagylétszámú Néphadsereg sorállományú és tiszti, tiszthelyettesi állományú bűnelkövetői irányában ez a *maihoz képest sokszoros ügymennységet* jelentett. Ezen tanulmány terjedelme, sem célja nem teszi lehetővé, ennek részletezését.

A „*Nők a seregben*” című egykori *interjúkötet* (a továbbiakban *Interjúkötet*)¹⁰ bevezetéséből az alábbi ma is helytállóan tűnik: „A kötet szűkre szabott keretei között csak *néhány küzdelmes életűt* villan fel az olvasó előtt, de ezek a villanások, mint szerteszét lobogó őrtüzek jelzik, a nők mindig tömegesen álltak és állnak a zászló alatt, a sereg zászlaja alatt. A kötet fő célja a hivatásos katonák imázsának növelésén belül lehetett a nők népszerűsítése, természetesen az „államszocializmusra” jellemző szövegezési stílus mellett. Szakmailag csak ismeretterjesztő munkának tekintem, olvasmányos, de a valóság a tartalomban nem mindig tükröződik pontosan.

„*Az ügyésznő vallomása*” című fejezetében édesanyám szerepelt, és az akkoriban tárgyalt ügyekre is kitért, egy-két tényleg őt is

¹⁰ UJVÁRI Imre László (szerk.): *Nők a seregben*, Zrínyi Katonai Kiadó, 1978. („Az ügyésznő vallomása” című fejezet: 274–293. o.)

megrázó esettel külön példálódzva. Az egyik egy kocsmában több ittas személy által megtámadott tiszthelyettes késsel való védekezése volt, amellyel életveszélyesen megsebesítette egyik támadóját, első fokon elítélték, az ügyésznő másodfokon az ügy alapos vizsgálata után jogos védelem címén felmentési javaslatot terjesztett a Legfelsőbb Bíróság tanácsa elé.

Egy másik példában egy katonai tehergépjármű menetgyakorlaton lerészegedett legénysége tragédiáját mutatja be, benne az egyes szereplők, kiemelten a parancsnok (többen meghaltak), különböző szintű felelősségével, egyénenként és az előzmények láncolatában (ok-okozat) is.

Itt említem meg, hogy egyetemi felvételem után 1973 szeptemberétől 11 hónapos sorkatonai szolgálatomat *Kalocsán töltöttem, melynek két jelentős alakulata bűnügyeiben a Szegedi Katonai Ügyészség volt illetékes eljárni*, Altábornagy úr bizonyára járt is ott, vietnami külszolgálatából 1973 októberében történt hazatérése után, magam is emlékszem egy üzemanyaglopási ügyre, melyben ügyészségi nyomozás folyt.

Előfordult, hogy az elsőfokú ítélet után a másodfokú ügyész arra a megállapításra jutott, hogy téves volt a minősítés és ezért súlyos a kiszabott büntetés. Édesanyám ír arról is, hogy az akkor többnyire az ügyvel nem alaposan foglalkozó kirendelt védő által védett sorkatonák esélyei a bíróság előtt rosszabbak, mint a jobb ügyvédek megfizetni képes és az eljárásban a védekezésre önmagukban is elég rátermett tisztéké. Említ egy törvényességi óvás benyújtást is egy elsőfokú ítélet ellen, amelybe a sorkatona vádlott beletörődött, az óvásban feltárt szociális és őt is sújtó családi problémák méltánylása miatt, azonban a másodfokú tárgyalás napján szabadulhatott.

Az interjú végén tér ki igazságszolgáltatási szóhasználattal „az utolsó szó jogán” arra, *hogyan segít pályakezdőket*, s hogy az idősebb fia is a katonai igazságszolgáltatást választotta élethivatásul.

Erre példájával ösztönzött is és nagyjából az Interjúkötet idejéig ez volt az elképzelésem. Ez azonban megváltozott, az idegnyelv-tudásom és nemzetközi tapasztalataim bővülése, illetve a katonai ügyészségen egyetemistaként töltött gyakorlat némileg perspektíva-csökkentő hatására. Amikor megtudtam, hogy megkezdte működését a közvetlen állományparancsnoki alárendeltségben álló *igazgatási főtisztai szolgálat* és van esélyem budapesti szolgálati helyre, már ilyen beosztás irányába fordultam.

Az egyetem elvégzése után kineveztek első tiszti beosztásomba a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskolára, s ezután *más módon folytatódott kapcsolatom a katonai ügyészekkel*, főleg a Budapesti Katonai Ügyészség állományába tartozókkal.

Azért *szentelek néhány bekezdést e kapcsolatnak*, mert édesanyámról akkor még *sűrűn érkeztek tőlük pozitív visszajelzések, emlékek*. Ekkor széles volt, majd az ismert, az Emlékkötetben is részletezett módon több lépcsőben csökkent a katonai ügyészek és a szakmailag nekik alárendelt parancsnoki nyomozóhatóságok hatásköre.¹¹ Amikor egy ilyennek a „vezetőjeként”, az aláírandó bűnügyi-fegyelmi iratoknak és döntési javaslatoknak az ún. illetékes parancsnok elé terjesztője lettem, a Btk. *katona* fogalma alá tartozó elkövetőre (ideértve a rendőröket, határőröket stb.) illetve társtetteseikre és bármely bűncselekményükre kiterjedt a katonai ügyészi hatáskör. Ez a Btk., Be. teljeskörű ismeretét kívánta a speciális katonai bűncselekményi körön túl.

A parancsnok katonai vétségek esetében dönthetett az eljárás saját (fegyelmi) hatáskörbe vonásáról, az ügyészségen indított bűnügyek aktáiba viszont sokféle, a nyomozótisztek által készített kihallgatási stb. dokumentum került.

Akkor már idősödő édesanyám és magam is eljárhattunk egy-egy ügy külön szakaszaiban. Egyszer találkoztunk is egy

¹¹ A katonai büntető perrendtartás születésétől a katonai ügyészi szervezet megszűnéséig. In: POLT Péter et.al. (szerk.) kivonata: Emlékkötet 160–164. o.

másodfokú tárgyaláson, amelyre kijött a főügyészségtől tárgyalni,¹² olyan ügyben, amelynek nyomozásában részt vettem. Első szolgálati helyén, jóval gyakrabban jártam. A Bp. II. *Fő utca 70. szám alatti, elég széles körben ismert épületben tartották zömében a nyomozótiszti továbbképzéseket, referáltunk fontosabb ügyekben.*

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság közgyűlései is az 1997-es alapítástól kb.15 éven át ott, valamelyik tárgyaló- vagy tanácsteremben kerültek megrendezésre, ahol a Társaság más alapító tagjaival, élükön Altábornagy úrral és édesanyámmal egykor együtt dolgozó főtisztekkel és alkalmazottakkal sokszor találkoztam.¹³ Köztük nők is voltak, jegyzőkönyv-gépíró, titkár-nő, fényképész-technikus stb. később néhányan, jóval pályafutásuk kezdete után jogi tanulmányokba kezdtek, de már jóval az Ő nyugdíjba vonulását követően lett egyikük¹⁴ katonai ügyésszé kinevezve. Vagyis még várni kell arra, hogy legyen katonai ügyésznő, aki három évtizedet töltött ezen szolgálatban.

Pszichológusi és tudományos tevékenysége

E tanulmány főcímében írott négy évtizedből édesanyám legalább egyet töltött az három évtizedes ügyészi munkától különböző, de szintén az igazságszolgáltatást szolgáló két más szakterületen.

¹² A Főügyészség akkor az Állami Számvevőszék jelenlegi – Bp. V. Apáczai Csere János utcai – épületében működött.

¹³ Külön kiemelem az alábbi katonai igazságügyi szakembereket, a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság alapítói közül, annak az alakulásakor viselt rendfokozattal Kovács Tamás altábornagy, Kovács Árpád dandártábornok, Ertig Antal alezredes, Mezei László ezredes, Koncz Lajos alezredes, Venczl László őrnagy, katonai ügyészek Hildenbrand Róbert hb. ezredes, Soós László hb. főhadnagy, Tóth Éva bíró, Legfelsőbb Bíróság. Bővebben: *Emlékkötet* 210. o.

¹⁴ Dr. Koleszár Vera.

Nevével, munkásságával legalább tíz, az interneten, és még több, a szakkönyvtárakban is elérhető alkotását olvasva, ma bárki találkozhat velük és a jövőben is hasznát veheti azoknak. Mai rohanó világunkban lehetetlen a teljesség igényével személyes tapasztalattal áttekinteni egy nemzedékeken, politikai időszakokon átívelő munkásság eredményeit, amilyen Altábornagy úré vagy több munkatársáé volt. Ezért is nyújtanak segítséget, nem csak katonajogászoknak, hanem fegyelmi elemző, nevelő, szociológus s más honvédségi humán szakembereknek Édesanyám egyes munkái.

Már jelzett ügyészi munkabírása mellett is jólelkű, művelt, derűs, empatikus és megjelenésére is adó volt. Ennél több szubjektív megközelítés nem férhet bele életútja-áttekintésbe, viszont nem elfogultság, hogy a múlt század harmadik negyedében *nem volt könnyű egyes nőies tulajdonságokat összehangolni a szolgálati elvárásokkal* és ún. férfiszakmák szokásaival, egyáltalán, elfogadtatni, hogy nő is lehet katonai ügyész.

Az elismertséghez többet kellett bizonyítania, ahogy fejtegette az Interjúkötetben. Egyedi tulajdonságai motiválták arra, hogy *pályafutása delelőjén pszichológiai tudományok területén is diplomát szerzett*. Számítottak is rá a főügyészségi tevékenység akkor újszerű területein is. Ilyen volt *beválasztása az 1970-ben induló Katonai Jog- és Igazságszolgáltatás című folyóirat szerkesztőbizottságába*, melynek végig tagja volt.

Főleg a katonai fegyelem, nevelés körébe tartozó pszichológiai, pedagógiai jellegű írásai jelentek meg, de társszerzője volt olyan, *szélesebb kört érintő* – nem „csak belső használatra” kezelési jelzésű – *munkáknak* is mint a „*Fegyelmi nevelés és közösségi élet az alegységekben*” című könyv.¹⁵

Az Emlékkötetben található Altábornagy úrnak a Katonai Jog- és Igazságszolgáltatás – egy rangos folyóirat bibliográfiája

¹⁵ *Fegyelmi nevelés és közösségi élet az alegységekben*. Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 1982.

című a bevezetésben már hivatkozott munkája, amelyből egy bekezdést szükségesnek tartok idézni: „A ...folyóirat méltatására az indított, hogy bizonyítható, *igenis „az államszocializmus időszakában” is igyekeztek a katonai büntetőjogot alkalmazó, művelő, magas szinten képzett jogászok részt venni a jogi tudományos életben,* s ennek fórumát is sikerült – igaz, rajtuk kívül álló okok miatt mindössze csak alig másfél évtizedre – megteremteni.”¹⁶

Az olvasó számára talán elég édesanyám munkáiból csak négyet említeni, összegezni, melyek birtokomban vannak

– *A sorkatonák gépjárműbaleseteinek szubjektív feltételeiről.* Katonai Jog- és Igazságszolgáltatás 1972. évi 1. szám. A tízoldalas elemzés a gépjárműhasználat MN-beli intenzitásának és a veszélyességének jelentős problémáival indítva kitér egy civil alkalmasságvizsgáló partnerekkel együtt végzett átfogó Néphadsereg-szintű adatlapos felmérésre és annak eredményeire, mely szerint az aktuális köznapi cselekmények indítékai érzelmi-hangulatú töltésűek és a balesetek bekövetkeztének okai között nagyobb az ilyen szubjektív problémák aránya, mint az objektív műszaki meghibásodási problémáké. Továbbá a balesetet akár szándékosan akár gondatlanul okozók között van egy a megkérdezettek összességén belül kicsi, de hasonló rendezetlen érzelmi vagy szociális gondokkal küzdő csoport, mellyel kiemelten kell foglalkozni. Ezután számba veszi a megelőzés pszichológiai területre tartozó módszereit. A leírtak szinte változtatás nélkül alkalmazhatónak tűnnek ma is.

– *A sorkatonák pártfogó felügyeletéről* Katonai Jog- és Igazságszolgáltatás 1983. évi 2. szám Itt egy azóta „ellehetetlenült” jogi és pedagógiai megoldással kapcsolatosan kifejti, hogy milyen szabályozási és szervezési hibák vezetnek a főleg elítélt sorkatonákat

¹⁶ *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2015/1. 185–207. o. Idézet az *Emlékkötet* 123. oldaláról, a Magyar Köztársaság legfőbb ügyészének országgyűlési beszámolója.

segíteni hivatott pártfogó felügyelet gondjaihoz, felveti a megoldás lehetőségeit.

– *A katonai igazságügyi szervek történetéből.* Katonai Jog- és Igazságügyi Szolgálat 1986. 1-2. szám, A húszoldalas történeti összegezés elemzi az 1944. őszétől 1948. nyaráig, az 1948. nyaratól 1956. végéig terjedő fődíszszakokat, számos HM, IM főosztályt, osztályt katonai bírósági és ügyészségi szervezetet a hozzájuk tartozó vezetők neveivel. Ezek között a közjogi és büntetőjogi háttér, valamint a társadalmi és politikai viszonyok változása is követhető. A honvédelmi ügyészség centenáriuma és egyéb rendezvényekre készült történeti áttekintő előadások jól támaszkodhatnak e munkára is.

– A már említett *fegyelmi nevelési kézikönyvnek* MN szinten ismert szakemberekkel volt a társszerzője, akik közül többet személyesen ismertem.¹⁷ Édesanyám „*A katonák megismerésének, értékelésének pszichológiai kérdései*” című húszoldalas fejezetet írta, melynek egyik alfejezete *a sorköteles fiatalok személyiségének pszichológiai sajátosságai és azok megismerhetősége*, másik alfejezete pedig *az alegységparancsnok szerepe a katonák személyiségének fejlesztésében* témakört vizsgálja, a munka gazdag irodalomjegyzékre is támaszkodik.

Nyugdíjba vonulása után *még éveken át dolgozott polgári alkalmazott pszichológusként az MN Fegyelmező Zászlóaljnál*, hadsereg szerzte közismert nevén a Futkosóban.

Idézek a szervezet 1982–93. közti történetét felidéző kiadványból,¹⁸ amelyben egykori tisztek és polgári alkalmazottak foglalják össze emlékeiket.

¹⁷ Dr. Herczeg Ottó ezredes, Földesi Sándor őrnagy, Kecse Lajos őrnagy, Koós dr. Vajna Ildikó, szaklektor: Molnár Károly ezredes.

¹⁸ *Múltidéző. Nagyatád. A fegyelmező Zászlóalj rövid története 1982. június 1-től 1993. december 30-ig.* 2011.

„Furján Istvánné volt igazságügyi előadó: ...Néhai Almásiné dr. Törőcsik Anna (mindenki Anna nénije) pszichológus szakmailag, emberileg, teljes mértékben segítséget nyújtott nekünk. A sors nagy ajándéka volt az ő ittléte.”...Mire a nagyatádi parancsnokság átvette az objektumot, tapasztalataink ismereteink, tudásunk bővült.”¹⁹

Fodorné dr. Kovács Éva volt igazgatási főelőadó jogász: ...Nagyon jó közösség alakult ki a kollégák között. Közvetlenül együtt dolgoztam Furján Istvánné polgári alkalmazottal, Rózsás József mérnök alezreddessel és Almásiné dr. Törőcsik Anna, nyugdíjas jogász, pszichológussal. ...

Az elítéltek... jó körülmények közt éltek. Vidéken, jó levegőn tartózkodtak, könyvtáruk, tornatermük és munkavégzési lehetőségük is volt. ...Ügyes-bajos és hivatalos ügyeik intézésében segített nekik Almásiné dr. Törőcsik Anna... Sok-sok év múlva *egy ügyvédi irodában dolgoztuk*, mint ügyvédek és rengeteget tanultam tőle.”²⁰

Pszichológus barátnője,²¹ akivel a Zászlóaljnál is sokat dolgozott együtt, többek között a következő szövegjavaslatot küldte a 2007. évi gyászbeszédhez:

„Ritka párosítás, de csaknem elkerülhetetlen volt számára a jogi és pszichológiai tudományok alkalmazotti területeinek összekapcsolása: hisz mind a két tudományterület alanya és tárgya maga az ember, a bűnelkövető személyiség legmélyebb indítékainak felderítése, megértése” Emlékezetes, hogy fiatalabb kollégáit – a jogászokat csakúgy, mint a pszichológusokat – türelemmel, tapintattal, határozott iránymutatással segítette a szakmai munkájuk elvégzésében.”

¹⁹ U. o. 12. o.

²⁰ U. o. 30., 31. o.

²¹ Koósné dr. Vajna Ildikó.

Ma divatos kifejezést használva, ezen „hibrid tevékenységét” a gyakorlatban is megtekinthettem amikor több alkalommal, mindig több napig meglátogattam, rendszerint jogtanácsosi szakvizsgára készüléssel egybekötve, A központi, romantikus szubmediterrán parkos tér melletti kis szolgálati lakásából néhányszor, párás reggelen busszal kimentem vele a laktanyába. Oda hetente kétszer egy „körjárat” hozta le a büntetés végrehajtására az érintett sorkatonákat, közülük egy-kettőt magam is bevittem Budapesten az ügyészséggel együttműködve a távoli Nagyatádra indításuk helyéül szolgáló fogdába.

Édesanyám, amikor ott jártam, kevésbé komfortos – pl. télen ma már „retro” jellegű kályhával fűtött – helyiségekben vagy valamely fogvatartottal vagy épp azoknak a tágabban vett adminisztrálását végző említett részlegtől valakivel beszélgetett, ebédájában inkább a parancsnokság tagjaival, amikor volt kis idő kérés, javaslat elmondására. Az itteni munkáját is elismerésekkel, jutalmakkal értékelték előljárói.

Tagja lett a Magyar Pszichológiai Társaságnak és élete alkonyán is tartotta a kapcsolatot pszichológus szakértő barátnőjével és az említett kötetek más szakembereivel, a ZMNE Szociológiai, Pszichológiai és Pedagógiai Tanszék későbbi vezetőjével.²²

Záró gondolatok

Nem térek ki jogáspályafutása *utolsó másfél évtizedében egyéni ügyvédként*, főleg különféle polgári jogi ügyekben *végzett munkájára*, melynek idején még sokszor találkozhattak vele katonai ügyészek, bírók is, amint a tárgyalóterem másik oldalán szintén becsülettel képviselt terhelteket, kirendelt védőként katonai büntetőügyekben. Ezt az ügyvédi munkát hamarabb befejezhette

²² Dr. Malomsoki József ezredes.

volna, mert érdemben nem adott hozzá életművéhez. A rendszertelen időbeosztás és a munkájában számára addig kevésbé alkalmazott jogterület és szabályok technikai változások, többlet teherrel jártak a sokirányú családi és egyéb szakmai elköteleződése mellett, és ez egyre inkább egészségének megőrzése ellen hatott.

Azt azonban jelzem, hogy a *hivatástudat valamilyen formában az élet végéig összekötő* kapocs maradhat, ami ismert dolog, viszont édesanyám a somogyi kisvárosból Budapestre visszatérése után több olyan ügyvéddel vette fel újból a kapcsolatot, akik még az ő szolgálati idejében szintén katonai ügyészek voltak, vezető beosztásban is. Azt nem tudom melyik, milyen „bajtársias” motiválást vagy segítséget adhatott az iroda, a kamarai tagság és működéskezdés körül, de többel is találkoztam, beszélgettem.

Mindenesetre az *Emlékkötet egyfajta rövid adalékként vagy korreferátumaként is tekinthető e munka*, melyből látható, hogy Altábornagy úr pályafutása évtizedeken át kapcsolódott meghatározott, többnyire alárendeltségébe tartozó kollégákhoz, katonajogászokhoz.

Katonai tiszteletadással történt temetése után édesanyám rám maradt kiténtetéseinek emléklapjait és jutalomtárgyait nézegetve e sorok írása közben, az utolsó egy hajdani honvédtábornokot ábrázoló kis bronzszobor, melyet a honvédelmi minisztertől 80. születésnapjára kapott, a baráti kísérelő levelet Altábornagy úr írta alá, aki akkori katonai főügyészként, akitől előtte más ünnepi alkalmakból is kapott levelet.

Ezen rövid megemlékezésnek egy másik apropója a magyar *katonajogász hölgyek méltatása*. Ilyen kolleginákról – köztük velem egy osztályon dolgozókról, mások speciális jogi területeken kivívott elismeréséről, szerepéről és az állományon belüli arányuk növekedéséről a Seregszemle tudományos folyóirat 2016. végi számában, a magyar katonajogászokról írott tanulmányomban

magam is megemlékeztem,²³ ott főleg csapatjogászi kört érintő kérdésekkel foglalkoztam.

A civil életben az alkalmazottak közül a nők aránya fokozatosan nőtt, 1996-ra az ügyészek közötti számarányuk – az akkori legfőbb ügyész parlamenti beszámolója szerint meghaladta az 50%-ot. Azt, hogy jelenleg hány katonai rendfokozatot viselő ügyésznő teljesít bel- vagy külföldi szolgálatot s fogalmazóként s hányan készülnek – megváltozott feladatkörű – katonai ügyészek, nem kutattam, de biztosra veszem, hogy utánpótlásban nem lesz hiány és tovább számíthatunk munkásságukra. Azonban már másfajta speciális állománycsoport folytat eljárást – ritkábban és egyéb pl. korrupciós és más bonyolult civil ügyek mellett – katonai bűnügyekben, mint akikről a korábbi emlékeknél írtam.

Az Emlékkötetben *le van írva a katonai ügyészségek megszűnéséig* s ügyészeik feladatának átrendezéséig, a jelenlegi Központi Nyomozó Főügyészség regionális osztályaiba betagozódásig *tartó folyamat*. „Az új szisztémábannehezen várható el a kisebb súlyú, így tehát kevésbé fontos, de a katonai fegyelem szempontjából mégis nagyon fontos ügyek gyors intézése.”²⁴

Egészen *más háttérrel és kihívásokkal kezdik* és folytatják tehát a hivatás gyakorlását, mint néhai Almásiné dr. Törőcsik Anna katonai ügyész alezredes, *akinek munkásságáról, egyfajta példamutatásáról úgy vélem hasznos volt* a Katonai Jogi és Hadijogi Szemlében megemlékezni.

²³ ALMÁSI Ferenc: *A magyar katonajogászok (szolgálatuk történetének, helyzetének, kihívásainak, távolatainak áttekintése)*, 125. o.

²⁴ Kovács Tamás: *A katonai büntető perrendtartás születésétől a katonai ügyészi szervezet megszűnéséig*. In: Emlékkötet: i. m. 163., 169. o.

Almási Ferenc

Négy évtized nőként a katonai igazságügy és a tudomány szolgálatában

A lapszám szerzői

Dr. Amberg Erzsébet PhD., r. őrnagy, adjunktus, NKE Rendészettudományi Kar, Büntetőjogi Tanszék

Dr. Madai Sándor PhD., habilitált egyetemi docens, NKE Rendészettudományi Kar Büntetőjogi Tanszék

Dr. Görbe Boldizsár főhadnagy, a MH Szentendrei Helyőrségtámogató Parancsnokság jogász tisztje, a MKJHT tagja

Dr. Gaál János nyá. alezredes, nyugalmazott fellebbviteli főügyészségi katonai ügyész, a MKJHT tagja

Dr. Belovai Henriette hb. százados, a Fővárosi Itélőtábla Katonai Tanácsa bírāja, a MKJHT tagja

Dr. Almási Ferenc PhD., nyá. alezredes, a Honvédelmi Minisztérium volt osztályvezetője, a MKJHT tagja

Szerzői útmutató

A Katonai Jogi és Hadijogi Szemle magyar nyelven beküldött, az e folyóiratot kiadó Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság által művelt tudományos vagy szakmai területhez kapcsolódó – az alábbi formai követelményekhez illeszkedő – kéziratokat (tanulmányokat, recenziókat) fogad be.

Általános feltételek

A kéziratok terjedelme tudományos közlemény esetében legalább 20.000 karakter (fél ív) lehet, és nem haladhatja meg a 80.000 karaktert (2 ív). Könyvismertetés vagy tudományos értékű hozzászólás nem haladhatja meg a 20.000 karaktert.

A kézirat megküldésekor a szerző kilétét úgy kell feltüntetni, ahogyan azt a szerző a folyóiratban megjelentetni szeretné.

A fő szöveget, a címet, a fejezetcímek és az alcímek times new roman betűtípussal és 12-es betűmérettel kérjük formázni. A fő szöveg esetében kérjük a szimpla sorközt és a sorkizárt beállítást alkalmazni. A címet, a fejezetcímet, alfejezet címet követően kérjük kizárólag egy sorköz (enter leütése) szerepeljen. Kerülni kell a behúzásokat, tabulátorokat, térközöket és egyéb formázásokat.

Kiemelések a szövegben és lábjegyzetben kizárólag dőlt betűvel lehetségeseket, kérjük kerülni a ritkítás, az aláhúzás, a vastag betű stb. használatát.

A táblázatokat és ábrákat megfelelően formázva, a forrást hivatkozva, képaláírással ellátva kell feltüntetni. Táblázatok esetében kérjük, hogy a maximális méret egy B5-ös oldalt ne haladja meg.

A szöveg tagolása decimális számozással jelölt fejezetcímekkel (például 1.), illetve alcímekkel lehetséges (például: 1. 1.1.). Kérjük az automatikus számozás mellőzését. Maximális háromszintű tagolást (például: 3.4.1.) kérünk alkalmazni.

Felsorolások esetében elsődlegesen decimális jelölést alkalmazunk, ahol kérjük szintén a maximális három szint betartását.

Hivatkozások

A hivatkozásokat lábjegyzetben kérjük feltüntetni, több hivatkozás esetében pontosvessző használatával. A lábjegyzetbe a fő szövegben idézett vagy ott felhasznált forrásokat kell hivatkozni. Kérjük kerülni a végjegyzetet vagy a szövegben történő hivatkozást. A lábjegyzetben egy műre történő első hivatkozás esetében az összes bibliográfiai adatot fel kell tüntetni. A későbbi hivatkozások esetén elég az i. m. használata (pl. MEZEY: i. m. 23. o.). Ha ugyanazon szerzőtől több művet is idézünk akkor az i. m. után zárójelben tüntessük fel a művek kiadási évét (pl. MEZEY: i. m. (2003) 23. o.). Ugyanazon szerzőtől, azonos évben megjelent műveinek ismételt idézése esetén abc jelölést kérjük alkalmazni a hivatkozás sorrendjében (pl. Mezey: i. m. (2003a) 23. o.). Lábjegyzet esetében fontos hangsúlyozni, hogy az minden esetben mondatnak minősül, így mindig nagybetűvel kezdődik és ponttal zárul. Sem a szövegben sem, a lábjegyzetben nem kell feltüntetni az idézett mű szerzőjének titulását (vagyis a dr. rövidítést sem).

Hivatkozások módszerei

a) könyvek

FERDINANDY Gejza: *A magyar alkotmány történelmi fejlődése*, Budapest, Franklin-Társulat magyar irod. intézet és nyomda, 1906. 45. o.

b) gyűjteményes művek

Hans KELSEN: Ki legyen az alkotmány őre?, In: TAKÁCS Péter (szerk.): *Államtan – Írások a XX. századi általános államtudomány köréből*, Budapest, Szent István Társulat, 2003. 289–332. o.

c) folyóiratcikkek

PATYI András: Hatáskör és eljárás a magyar közigazgatási bíráskodás történeti modelljében, *Magyar Közigazgatás*, 2001/11. 655–667. o.

d) elektronikus források

PAÁL VINCE (szerk.): *Magyar sajtójogi szabályok annotált gyűjteménye 1848–1989* (<http://mtmi.hu/>).

e) jogszabályok

A független magyar felelős ministerium alakításáról szóló 1848. évi III. törvénycikk.

f) országgyűlési napló és irományok

Pulszky Ágost a közigazgatási bíróságról szóló törvényjavaslatot megvitató bizottság képviselőházi előadója ismertette a bizottság álláspontját a képviselőház előtt, *Képviselőházi napló*, 1892. XXXIII. kötet, 1896. május 11. – június 30., 624. ülésnap.

Lukács László miniszterelnök indokolása a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló törvényjavaslatához, *Képviselőházi irományok*, 1910. XXII. kötet, 633. számú iromány.

Szerkesztőség a formai kritériumoktól eltérő kéziratokat visszaküldi a szerzőnek javítás céljából.